

Onze Taal. Jaargang 40

bron

Onze Taal. Jaargang 40. Genootschap Onze Taal, Amsterdam 1971

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014197101_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

Bang zijn voor woorden

Het laatste redmiddel in de wanhopige zoektocht naar een nieuw woord is een prijsvraag of iets van dien aard; zo iets komt wel niet dagelijks voor, maar is evenmin een zeldzaamheid.

Het Deense blad Politiken heeft in het begin van deze eeuw naar een woord voor ‘automobiel’ gezocht: het resultaat was *bil*. Te zelfder tijd probeerde een koekfabriek in Bielefeld een Duits woord voor *cake* te krijgen: uit de vijfduizend voorstellen kwam niets bruikbaar: de Duitsers gingen tenslotte *keks* zeggen...

In 1928 loofde een Amsterdamse firma een prijs van honderd gulden uit voor een goede vertaling van Kugellager; de prijs kreeg *kussenblok*; *kogelbed* en *lager* waren ook genoemd.

De Volkskrant van 3-4-48 liet zijn lezers zoeken naar een Nederlands woord voor *televisekijker* enz. ‘Ettelijke duizenden’, zegt de krant een week later, hebben een woord gestuurd: verrekijker, gluurvink, kijkluis... dezelfde krant liet de lezers eveneens zoeken naar een Nederlands woord voor *pocket* (mei 1959): het resultaat was *smaldeeltje*.

De Tijd organiseerde Pasen 1966 een algemene prijsvraag voor vertaling van Europese woorden. In 1967 zocht de Amsterdamse tram via een prijsvraag naar een woord voor de tram met de rode neus (‘bloedneus’ zie Parool 16-1-68). De Nederlandse Spoorwegen nodigden hun personeel een jaar later uit om nieuwe woorden voor *coupé*, *lokkettist*, *machinist* enz. te verzinnen (zie De Koppeling 12-4-1968).

Dit alles betrof dingen. En namen voor mensen? Het getob met *loodgieter*, *notarisclerk* en *apothekersassistente* is bekend. Prijsvragen hebben niet geholpen. ‘De naam loodgieter is kleinerend en verouderd. Een loodgieter is echt iemand uit vroeger tijden die met een gloeiende loodpot bij zich zijn werk deed. De term dekt het vak niet meer want de loodgieter van vandaag is een technisch vakman,’ aldus het bestuur van de bond van loodgieters - en fitterspatroons bij de viering van het zestigjarig bestaan in september 1964. De Westduitse radio en televisie¹⁾ hebben in het vorige jaar een prijsvraag uitgeschreven om een ander woord te krijgen voor *gastarbeider* (Duits: *Gastarbeiter*). Het woord zou verkeerde ideeën oproepen, weerstanden wekken, de dragers van die naam verder in de afzondering drijven, het had teveel associaties met ‘dwangarbeider’, kortom: het kon beter verdwijnen.

Er zijn 32000 brieven binnengekomen met totaal 2470 verschillende benamingen. Ongeveer één procent van het aantal brieven had een negatieve inhoud: scheldwoorden; het is blijkbaar onoverkomelijk dat bij dergelijke acties sommigen de kans schoon zien om hun verachtelijke aanvalsdriften bot te vieren; in ons land zou zich - mag men aannemen - iets soortgelijks voordoen. Op 22 december 1970 heeft de jury het woord *buitenlandse werknemer* (Duits: *ausländischer Arbeitnehmer*) bekroond: het kwam verreweg het meest in de brieven voor, het werd trouwens al gebruikt. Een kleurloos ambtelijk woord, maar misschien verdient het in zijn ‘neutrale

1) Bijzonderheden daarover in de (het?) NRC-Handelsblad 23 dec. 1970.

abstractheid' de voorkeur boven allerlei schilderachtige, geestige of kwasi-geestige namen, die meestal gauw gaan vervelen; overigens, vergeet het niet: het betreft hier een naam voor mensen en niet een voor een tram.

Het ziet er naar uit dat in Nederland dezelfde taalontwikkeling gaat beginnen. In de Volkskrant van 7-1-1971 staat vermeld dat een buitenlandse werknemer een televisieverslaggever de les heeft gelezen omdat deze het woord 'gastarbeider' gebruikte: '*Gastarbeider* is een rotwoord, een belediging!' Het was dezelfde die

blijkens de NRC 28-12-1970 ‘*werkgevers*’ een te mooi woord vond en de voorkeur gaf aan ‘patroons’. Het is niet de enige uitlating over het *woord* gastarbeider; de N. Linie 7-1-1971 spreekt over ‘het knetterend eufemisme gastarbeider’: er zullen veel meer uitspraken als deze in onze pers te vinden zijn.

Op 12-1-1971 wordt in een ANP-bericht ervan melding gemaakt dat in sommige overheidsdiensten het woord niet meer mag worden gebruikt: ‘De gewestelijke arbeidsbureaus in Zuid-Holland mogen in hun rapport niet meer de woorden *buitenlandse arbeider* of *gastarbeider* gebruiken. De hoofdinspecteur-directeur voor de arbeidsvoorziening in dat district zal opdracht geven de letters “*b.w.*” te gebruiken, als afkorting van *buitenlandse werknemer*’.

Goed. Als inderdaad een ander woord de situatie verbetert, verheldert of alleen al de mogelijkheden tot misverstand en beleding vermindert, moet men de vermindering van het gewraakte woord van harte toejuichen. Maar is een ziellose afkorting als ‘beewee’ nu het geschikte middel? Over ‘arbeider’ is in ons blad als eens meer een opmerking gemaakt: het woord *kán* werkelijk nog belast zijn met negentiende-eeuwse onderwaardering en minachting, *kán* te zeer beperkt zijn tot ‘handenarbeid’ zodat in een tijd waarin minder met de handen en meer met het hoofd gedaan moet worden, ‘arbeider’ te klein van omvang is: in 1963 werd de Kath. *Arbeiders*beweging het Ned. Kath. Vakverbond. Met ‘arbeid’ is er blijkbaar niet veel moeite: ‘arbeidsbureau’ mag en ‘arbeidsvoorziening’ ook: de woorden staan in het bericht waarin het verbod van ‘arbeider’ wordt vermeld.

Een tegenstroom is echter eveneens duidelijk merkbaar. In 1969 hebben enige onderzoekers aan universiteiten en andere afgestudeerden een nieuwe bond opgericht en die *niet* een naam gegeven met enigerlei ‘mooie’ omschrijving maar hem simpelweg genoemd Bond voor Wetenschappelijke *Arbeiders*.

Wie heeft het woord gastarbeider gemaakt? We vermoeden dat het een vertaling uit het Duits is (‘Gastarbeiter’); in Duitsland was het verschijnsel van de buitenlandse werknemer op grote schaal eerder bekend dan bij ons. Het Nederlands kent al geruime tijd woorden als ‘gasthoogleraar’, ‘gastdirigent’, ‘gastdocent’. Bij vergelijking van ‘gastarbeider’ met de genoemde drie moet iedereen het grote verschil in betekenis/gevoelswaarde opvallen. Formeel-taalkundig is ‘gastarbeider’ niet anders dan bijvoorbeeld ‘gasthoogleraar’. Maar veel woorden zijn niet nodig om aan te tonen dat de gasthoogleraar *wèrkelijk* een ‘geeerde gast’ is, uitgenodigd is, terwijl de situatie rondom de ‘gastarbeider’ geheel anders is. Het *woord* gastarbeider past daarom wat inhoud betreft niet zo goed in het rijtje van de andere gasten.

Van Dale noteert in 1970 in zijn Supplement bij ‘gastarbeider’: ‘*weinig gelukkige benaming voor uit het buitenland afkomstige arbeidskrachten*’ (blz. 2677). Terecht, het woord ‘dekt’ het begrip niet naast de benamingen (‘gastdocent’) waarop niets aan te merken is en die niet de veroordeling ‘weinig gelukkig’ hebben meegekregen.

Ondertussen is ‘werknemer’, hoe goed ook bedoeld, evenmin in aller ogen een onschuldig woord en zeker niet in de ogen diergenen die ‘werkgever’ verwerpen, omdat deze niet ‘geeft’. In het Oostduitse boek *Kommunikation* (Berlin 1969, blz. 140) is te lezen dat woorden als ‘werknemer’, ‘overheid’ en ‘ondergeschikte’ (*Arbeitnehmer, Behörde, Untergebener*) niet deugen omdat ze niet met de praktijk van een Socialistische maatschappij overeenkomen: ‘... deze begrippen passen in het begrippensysteem van de uitbuiters maar niet in dat van een socialistische staat’. Zo ziet u het ook weer eens van een andere kant... ‘Werknemer’ weg, ‘arbeider’ terug.

Nog twee dingen. Je kunt ook bang zijn je aan water te branden: dat zou bij de ‘arbeider’, de ‘gastarbeider’ en de ‘werknemer’ wel eens het geval kunnen zijn. Een woord is maar een woord, het is een bijgeloof te denken dat als het woord maar eenmaal weg is, het ding ook niet meer bestaat. Het is beter ‘gastarbeider’ te laten en het begrip ‘gast’ in dit woord *wérkelijk inhoud* te geven dan het woord te vervangen door iets anders en de zaken verder te laten zoals ze zijn.

En dan: er is nu eenmaal wat tijd nodig om een woord te laten ‘rijpen’, om het die inhoud te laten krijgen waarmee het tenslotte voor lange tijd in het woordenboek kan komen. Die tijd zal er voor ‘gastarbeider’ nauwelijks zijn. Voor ‘gast’ - het deel dat in het woord tot tegenspraak prikkelt - was die tijd er wèl. Het is een oeroud woord dat de betekenis ‘vijand’ (Latijn: *hostis*) heeft gehad, ‘vreemdeling’ (*gasthuis!*) is geworden en nu gebruikt wordt om de persoon aan te duiden ‘dien men aan zijn disch, of, bij uitbreiding, of feestelijke wijze onthaalt, gewoonlijk met het bijdenkbeeld, dat men hem daartoe uitgenoodigd heeft.’ (WNT).

J. Veering.

Afscheid van Hendrik Muller

In de lijst van bestuursleden staat sedert de vorige maand niet meer de naam van Hendrik Muller. Hij is om gezondheidsredenen als bestuurslid afgetreden. Hendrik Muller is vierendertig jaar lang bestuurslid van Onze Taal geweest. Hij kwam in het bestuur in november 1936, toen de eerste voorzitter, Elout, aftrad. Het werk van Onze Taal deed hij met grote toewijding en plezier. Reeds in 1938 werd hij penningmeester en hij is dat bijna twintig jaar lang gebleven, nl. tot 1956. In de moeilijke na-oorlogse jaren was hij tot 1949 eveneens secretaris: vooral na de dood van P.C. Smit en tijdens de periode van reorganisatie is zijn werkkraft, zijn nauwkeurigheid en zijn geestdrift onmisbaar gebleken voor het voortbestaan van het genootschap. Hendrik Muller heeft tientallen vergaderingen van Onze Taal bijgewoond; hoewel hij - als bankier en als bestuurder van allerlei verenigingen en instellingen - een uitermate bezette agenda had, is hij zelden of nooit op een vergadering van O.T. afwezig geweest. Hendrik Muller is in de waarste zin van het woord persoonlijk betrokken geweest bij de ont-

wikkeling van ons genootschap. Zijn wens om nu - eindelijk! - wat rustiger te gaan leven, moeten we eerbiedigen, maar we zullen hem missen. Het ga hem en zijn vrouw nog jaren en jaren goed. Beiden hebben het echt verdiend!

Nog fout of al goed?

De taal is niet statisch, maar dynamisch. Ook ten aanzien van de (overigens hoogst arbitraire) begrippen ‘goed’ en ‘fout’ blijkt deze stelling heel duidelijk op te gaan. Wat gisteren nog fout heette, zal morgen wellicht reeds als goed moeten worden aangemerkt. (Ook het omgekeerde komt voor, maar dat is zeldzaam.)

Het is bijzonder boeiend dit verschijnsel aan concrete voorbeelden te volgen. Wanneer we immers een geleidelijke toename constateren van het gebruik van woorden en uitdrukkingen, die gisteren beslist als fout golden, dan is de veronderstelling gewettigd, dat ze morgen als goed zullen worden beschouwd. Maar hoe moeten we ze vandaag kwalificeren? Nog fout? Of al goed?

Optimaal betekent: zo goed mogelijk. Maar het pleonasme *zo optimaal mogelijk* neemt hand over hand toe. Nog een taalmisdrijf? Of reeds correct?

Niet het minst (= vooral, met name) is een typische mode-uitdrukking geworden. Maar wat schrijft men drie van de vier keer? *Niet in het minst* en dat betekent nu eenmaal ‘helemaal niet’, dus precies het omgekeerde (misschien speelt hierbij een contaminatie met ‘niet in de laatste plaats’ een rol). Nog fout? Of al goed?

Een werkwoord *beharten* bestaat niet, maar toch horen (en lezen) we steeds vaker het woord *behartenswaardig*. Nog te veroordelen? Of reeds aanvaardbaar? *Amsterdam... en haar burgemeester; Frankrijk... en haar regering*. Iedereen weet, dat namen van steden en landen onzijdig zijn, en men spreekt dan ook zonder enige aarzeling van *het* lastige Amsterdam en *het* mooie Frankrijk. Maar bij het gebruik van het bezittelijk voornaamwoord is men dat blijkbaar vergeten. Nog fout? Of al goed?

Behoort tot een van, een evidente contaminatie van *behoort tot* en *is een van*, wint steeds meer veld. (In een sporadisch geval kan het natuurlijk correct zijn: ‘De Aku behoort tot een van de grote chemische concerns’.) Nog onzin? Of reeds ABN?

Bij de aanvraag dient men een geboortebewijs te overleggen. Het werkwoord overlèggen (= beraadslagen) is onscheidbaar, maar óverleggen (= tonen) is scheidbaar. Het zou dus moeten zijn: *over te leggen*, maar dat schijnt geleidelijk in onbruik te geraken. Nog fout? Of al goed?

Het verschil tussen *oorzaak* en *reden* blijkt, ook bij de ‘intelligentsia’, steeds meer te gaan vervagen. Een van de meest beruchte ‘zondaars’ op dit gebied is het KNMI: ‘Bij Ierland ontwikkelt zich een depressie en *daarom* zal het weer morgen een wisselvallig karakter dragen.’ (Of zal het KNMI misschien ter verontschuldiging aanvoeren, dat hier sprake is van een ellips voor: ‘en daarom verwachten we, dat...’?) Nog een zonde? Of reeds gangbaar taalgebruik?

Chantage wilde vanouds zeggen: afpersing door middel van bedreiging met schandaal. Tegenwoordig (vliegtuigkapingen, kidnappings!) wordt het echter regelmatig gebruikt in de betekenis van *afpersing* zonder meer. Nog fout? Of al goed?

De vraag is dus: wáár ligt de overgang van gisteren naar morgen, van fout naar goed? Moet het antwoord misschien luiden: zodra onze belangrijkste hedendaagse

taalmakers, de nieuwsmedia (kranten, tijdschriften, radio en TV), de 50%-grens hebben overschreden? Wie het weet, mag het zeggen.

A.E. Denekamp, Zwolle.

Woorden

uit *de* bouw komen wel eens in aanmerking om enige kracht aan enigerlei zaak bij te zetten; zo was het niet zo lang geleden *geheid*, toen *geramd*, toen *gemetseld*, nu *gebeiteld*, bijv. ‘gebeitelde succesfiguren als Rudi en Johnny en Corrie’ (30-11-70) en ‘laten we hopen dat ze in Engeland furore maakt, want dan zit ze gebeiteld.’ Onthoudenswaardig woord. □ *De* bouw (ook: *de* bouwvak) betekent eveneens het hele ‘bouwvakwezen’. En aardiger nog voor lidwoordonderzoekers: *de* metaal, *de* kleinmetaal. Bijvoorbeeld (op vijftien december) lag *de* metaal vrijwel volledig stil. Dat was bij die *werkonderbreking*, flauwe abstractie voor gewoon korte staking. □ Iemand heeft opgemerkt dat *zwangerschapsonderbreking* niet kan omdat je die niet kunt onderbreken, d.i. voor korte tijd ermee ophouden en dan ermee doorgaan; vroeger toen er nog kaartjesknippers aan de ingang (uitgang) van stations waren: ‘meneer, ik wou de reis hier even onderbreken’; stempel op plaatsbewijs. □ De uitdrukking *ergens peur van zijn* staat niet in woordenboeken. Bang zijn? □ Over die woorden van daarnet nog even: een Delfts raadslid in zijn beschouwing over de openbare orde (17-11-1970): ‘*politie* is een belast woord geworden’. □ Vastgesteld is nu ook (B en W van Rotterdam) dat een *woning* van een prostituée géén *bedrijfsruimte* is. □ *Short-life* textiel is nog niet *wegwerptextiel*. □ Na de stehgeiger is er eigenlijk nauwelijks nog een Duits woord bijgekomen, maar nu is *auspoetser* wel zo vertrouwd geworden dat het bij een spellingswijziging er zo zal gaan uitzien. □ Een *special* (Spreek uit spèsjul) is volgens Klaas Peereboom een reportage die veertien dagen is blijven liggen, aldus Parool 28-10-1970. □ Een woord dat wij aan de Duitse taal hebben geschonken, is *versäulung* (Hollän-

disch verzuiling, aldus het Soziologisches Wörterbuch, Freiburg 1969, blz. 343); *verzuiling* is volgens genoemd Duits boek gemaakt in de jaren 50 door S. Kruijt en W. Goddijn; het WNT is nog niet zover, Van Dale 50 kende het niet, Van Dale 61 wel, het supplement kent ook *ontzuiling* wat (waarom ook weer wat en niet dat?) in het Duits als er behoefte aan is, *entsäulung* zal worden. □ In het Engels kom je soms (als het over Zuid Afrika gaat) niet alleen *apartheid* maar ook het Nederlands lijkende *verkrampste* en *verligte* tegen, bijvoorbeeld Times 9-11-1970: ‘...his own preference is for the verligte position but the verkrampste faction is very powerful.’ □ Opmerkelijk beroep *display-man*. □ Misschien hebben we de geboorte van een staande uitdrukking meegemaakt; zoals *bepaaldelijk* of *grotelijks belazerd* of *grote sprong voorwaarts* of (jeugd sentiment) *dat gaat zo maar niet* e.d.; nu eens letten op de toekomst van *heren gewoon dames mooi*. □ Een *pathopool* zal Den Haag worden, volgens een burgemeester van een buurgemeente; een wel heel erg ingedikte samenstelling. □ Tom Poes 7073: ‘Heer Bommel sloeg geen acht op de *klacht*. Hij had wel wat anders aan zijn hoofd dan *maagbezwaren* en daarom betrad hij etc.’ □ De *stst* in woorden als *vaststellen* en *kunststof* is geen moeilijkheid (is geen punt), hij wordt als *st* uitgesproken. De *tsst* blijft héél in bijvoorbeeld *toetssteen*. Niets te assimileren is er in *pssp*, wind u eens op over operatiedingen en zeg dan vlug *gipsspalk*. Een redelijk, bestaand woord met *spps* kennen we niet (niet iets knutselen met wesp en psalm). □ Het langste kortste woord (met één lettergreep namelijk) moet *schreeuwt* wel zijn. □ ‘De mogelijkheid om met ons harmoniecorps als basis tot diverse andere vormen van muziekbeoefening te komen lijkt ons echt tot de reële mogelijkheden te horen.’ Kan dat? □ Moet kan in ‘het systeem *kunt u*, of *een van uw medewerkers zelf programmeren*’? Of kan het zo? □ Het optreden met *de optredens* is vanoudse toneeltaal, ook al vind je *optredens* niet in alle woordenboeken; een optreder bestaat niet, wel een *performer*, net als de *bühne* vaktaal, *bune* zou niet staan. □ Voor hen die wellis erover piekeren wat dat *ombud* in *ombudsman* zou kunnen zijn: zelfde woord als *ambt*, ontstaan uit *ambacht*, een woord dat van keltische huize is en waarmee ook ambassade te maken heeft, maar dat laatste is niet helemaal zeker. □ Ook nog iets over het Nederlands in het Frans. Vie et Langage februari 1970 noemt de uitdrukking *paroisse nouvelle* en zegt daarvan (in het Frans): ‘nederlandse uitdrukking om parochies aan te duiden waarvan de pastoors, gehuwde priesters, geen rekening houden met officiële structuren.’ Sterk. Soestdijk was al niet voor de Franse pers te spellen (Sostdick, Sösdycck), laat staan Noordwijkerhout. □ Altijd op zoek naar lange zinnen, wijzen we u op de mededeling van Jessurun d'Oliviera in Vondsten en Bevindingen blz. 202 over een zin in het Nederlands die zevenennegentig bladzijden lang is. □ In zijn bekroonde boek, *Utrechtse notities* (Amsterdam 1969, blz. 20) schrijft Wiliam D. Kuik over onze gevierde redenaar en schrijver *Johannes van der Palm* (1763-1840), hoogleraar in de gewijde welsprekendheid en dichtkunst, destijds bekend om zijn voorbeeldige ciceroniaanse stijl, dat hij wel niet van kinderen zal hebben gehouden ‘die rijtuiglak beschadigen of misbruik maken van een treeplank. Ik denk dat hij ze graag stil, onderdanig en hakkeklapperig zag. Daarom schreef hij vermoedelijk de ellenlange zinnen, soms een bladzijde lang. *Zo houdt men het kleine gespuis rustig*.’ □ Een blad als Intermediair hoeft toch geen gespuis, klein of groot, rustig te houden en toch laat het op 27 november 1970 blz. 59 de volgende zin afdrukken: Het doel dat ik beoog is op een bepaalde wijze (minority tuned approached) en onder bepaalde voorwaarden (zonder gezagsverhoudingen tussen de sprekers,

algemene deelname met meer dan tolerantie, namelijk met de verwachting iets te zullen kunnen leren van elke inbreng) in discussies tot een mozaïek te komen, waarin elke uiting geplaatst is, om dan verder samen vanuit die informatie een gedifferentieerder en genuanceerder inzicht te bereiken en een diepergaand begrijpen van elkaars wensen, meningen en noden, waarbij ieder zich bij de ander veilig voelt; in het gezin, er buiten, in de omgang met elkaar - omdat hij zijn (veelal over het hoofd geziene) wensen erkend, zijn belangen overwogen, meetellend en behartigd weet zonder daarvoor persoonlijk macht te hoeven uitoefenen.

[Nummer 2]

Regels of intuïtie

De dichter Jan Hanlo, de man van Oote (zie *Onze Taal* 1970, blz. 65), heeft het in een van zijn laatste publikaties, *Moelmer* (Amsterdam 1967, blz. 25), over taalregels en intuïtie. Een van zijn vrienden, erg geïnteresseerd in het goed gebruik van de taal, ‘benadert de juistheid van het gebruik van de taal zeer bewust en zeer taal-technisch nl. met de mozaïek van taalregels: wijzerstanden en groene en rode lichtjes, ambtsedige verklaringen en jurisprudentie.’¹⁾ Hanlo is meer voor het ‘voelbare’, de intuïtie, dan voor het ‘aanwijsbare’, de regel. ‘Als de intuïtie blijft kiezen voor de fout dan kies ik de fout’.

Er bestaat een regel voor de zg. *beknopte bijzin*, een eigenlijk wat verwarrende naam, want van een ‘zin’ (onderwerp-gezegde) is hier geen sprake. Bij een bijzin hoort een hoofdzin; beide hebben een onderwerp.

Als je dit leest, begrijp je het.

Beide delen hebben dezelfde ‘je’ als onderwerp.

Door dit te lezen begrijp je het.

Zodra hij zat, viel hij in slaap.

Beide delen hebben dezelfde ‘hij’ als onderwerp.

Nauwelijks gezeten, viel hij in slaap.

Een veel voorkomend type is het volgende:

Als men het contact vernieuwt, verdwijnt het geluid. Twee verschillende onderwerpen: ‘men’ en ‘het geluid’.

Door het contact te vernieuwen verdwijnt het geluid. Moet hieruit nu werkelijk gelezen worden dat het geluid bezig is met de vernieuwing van het contact om zodoende te kunnen verdwijnen?

Intuïtie of regel? Kijk eens naar zinnen als de volgende: ‘Al zwemmend was onze hoofdbekommernis de krachten zolang mogelijk te sparen’ (Hugo Raes, *In de antitijd*, A'dam 1970, blz. 149).

‘Na een poosje blootgesteld te zijn aan die overvloed begint het te duizelen.’ (R. Kousbroek, *Anathema's II*, blz. 111).

In zin 1 is het ‘onderwerp’ van ‘zwemmend’ als het ware verborgen in ‘onze’; in zin 2 is het onderwerp van ‘blootgesteld te zijn’ afwezig; bedoeld is ‘ik’ of ‘men’. Storen beide zinnen? Of één van beide? Onzes inziens niet, ze kunnen géén enkel misverstand veroorzaken.

- 1) ‘Moelmer’, Limburgs voor ‘praat maar’. Over regels gesproken: ‘ambtsedig’ in Van Dale blz. 137 ‘af te keuren germ.’ In het boekje staat op blz. 34-35 een aardige taalkundige bespiegeling over een krantekop waarin een ‘doorgereden chauffeur’ voorkomt. Hanlo vindt een doorgereden chauffeur vreemd, hoewel de vorm grammaticaal juist is; vgl. de aangekomen (zijnde) man met de doorgereden (zijnde). Hanlo denkt aan ‘doorgesneden’ (lijdende vorm). Let eens op de dubbele mogelijkheid: de chauffeur **heeft** doorgereden en hij is doorgereden.

De zinnen zijn uit het werk van twee schrijvers over wier vaardigheid en trefzekerheid in taalgebruik géén enkele twijfel bestaat: de kwaliteit daarvan is hoog.

Onduidelijk is wél een krantezinnetje als het volgende: (2 februari 1971; advocaat A valt een omroeporganisatie aan, advocaat B verdedigt haar; A heeft naar zijn zeggen de Omroepwet niet geraadpleegd en nu zegt B volgens het bericht:) ‘Ik wel. Dat zal u niet verbazen, pleitende voor een omroeporganisatie’. Onderwerp van ‘pleitende’ niet ‘u’, maar ‘Ik’ uit de zin ervóór.

De oude regel luidt dat de onderwerpen gelijk moeten zijn bij de ‘beknopte-bijzinconstructie’. Men moet echter vaststellen dat de regel slecht wordt gevolgd als het een onbepaalde wijs betreft: ‘na blootgesteld te zijn enz.’ (zin 2). Men kan dit type in tamelijk veel

publikaties aanstrepen. Voorbeelden uit technische lectuur:

‘Door ingangs- en uitgangspunten te groeperen kunnen binaire identificatiecodes efficiënt worden aangewend.’

‘Condensatie zal optreden door de temperatuur van het metaal te verlagen.’

Niemand van hen die de zaak goed kennen, zal hieruit lezen dat de identificatiecodes de ingangs- en uitgangspunten groeperen en dat de condensatie de temperatuur van het metaal verlaagt. Dr. Hermkens (zie ook O.T. 1969, blz. 47) heeft aangaande het thema dat ons nu bezighoudt, in zijn boek *Verzorgd Nederlands* een groot aantal voorbeelden uit het werk van bekwame auteurs (letterkundigen en taalkundigen) verzameld waarin de hier besproken ‘fout’ voorkomt, en aarzelt niet, *de regel fout te noemen*. Hij adviseert voorzichtig, de beknopte zin (‘door te...’) *als het enigszins kan*, te laten aansluiten bij het onderwerp.²⁾

Het is een goed advies, een richtsnoer dat men los kan laten indien het nodig is. In de volgende zinnen zou de regel goede diensten bewezen hebben (Tussen de Rails, febr. 1971):

Al jong (...) leerde Theo het zeilmakersvak bij zeilmakerij Ruiters in Kaagdorpe.) *Na er 6 jaar gewerkt te hebben, probeerde Theo's vader - hotelhouder - hem over te halen om te zwaaien naar het hotel-restaurantvak.*

En staat in de volgende (krant 10-2-71) dat Laos redeneert?

Consequent redenerend in de militaire (...) denktrant van Washington, zou een communistisch Laos moeten worden bestreden enz.

Bij de deelwoorden is de situatie iets ingewikkelder. Een deelwoord heeft zoveel gebruiksmogelijkheden:

- een *blaffende* hond bijt niet;
- *gekruid* mag ik die soep niet;
- hij kreeg het pakje *geopend*;
- *verslagen* kreeg hij het pakje;
- ik vind de tafel slecht *geverfd*;
- wij zagen een fietser, uit A. *komende*;
- uit A. *komende*, zagen wij een fietser.

Dubbelzinnigheden zijn in allerlei listige zinnestelsels altijd wel te scheppen: ‘Hij verzette zich tegen de inbreker, zwaaiend met een mes.’ Wie zwaait? ‘Hij vocht met een mes, gebonden aan een stok’. Is er enige twijfel wie of wat gebonden is? **Iedereen weet in de gegeven situatie het antwoord. Taal zoals wij die hier bespreken, bestaat niet buiten een situatie.**

Beroemd is de opstelzin: *thuisgekomen sneed moeder boterhammen*. Wij waren van het schoolreisje thuisgekomen en *moeder* maakte ons brood klaar. Het deelwoord ‘gekomen’ en het werkwoord ‘sneed’ moeten dezelfde onderwerpen hebben. Het

- 2) In het Engels bestaat een gelijke moeilijkheid. Cooper schrijft in zijn boek *Writing Technical Reports* (1964 blz. 80) over zinnen als ‘Using a different alloy, it was found that...’ en ‘To determine the correct temperature, readings must be taken’: **‘So frequent is this usage that I am tempted to say that it has almost become correct. Or, put another way, it has become accepted by readers of reports.’**

deelwoord heeft hier de functie van een bijwoordelijke bepaling en heeft een werkwoordelijk karakter. Als het ‘onderwerp’ van zo'n deelwoord niet gelijk is aan het zinsonderwerp, kan de bepaling moeilijk op het gezegde slaan, dat door het zinsonderwerp ‘bestuurd’ wordt.

‘Op de top gekomen (tijdsbepaling) was het uitzicht prachtig.’ Wie is op de top gekomen? Het zinnetje kan gemakkelijk zo gemaakt worden, dat de fout er is voor u het weet: ‘wij hadden uren geklommen, maar eenmaal op de top gekomen, was het uitzicht prachtig’. Het is duidelijk, dat ‘wij’ van ‘geklommen’ voor de taalgebruiker blijft doorklinken in ‘gekomen’. Nog eerder komt de fout, als het weggelaten onderwerp in het tweede stuk op de een of andere manier doorschemert: ‘op de top gekomen, was het uitzicht *voor ons* prachtig’. Een bijzonder netelig geval krijgen we bij het zo lege woordje ‘het’ als onderwerp. ‘Op de top gekomen werd het voor ons duidelijk, wat een berg is.’ Is voor iedere taalgevoelige hier de intuïtie (‘zin is goed’) sterker dan de regel (‘zin is fout’)?

De verkeerde aansluiting ontstaat vaak wanneer ‘zijnde’ als aanvulling dienst kan doen. ‘Zijnde’ is nooit nodig, noch bij de lijdende vorm (gesneden *zijnde* is de koek lekker), noch bij de bedrijvende vorm (thuisgekomen *zijnde* ging ik werken). *Hebbende* kan niet wegblijven. ‘Heerlijk geslapen, maakte moeder ons wakker’ komt niet voor. Wel een enkele keer het foute ‘heerlijk geslapen hebbende, maakte moeder ons wakker’. Fout, als wij willen zeggen dat ‘ons’ heerlijk geslapen heeft.

De regel luidt bij de deelwoorden eigenlijk niet anders dan bij andere taalvormen: *wees duidelijk, vermijd dubbelzinnigheid*.

De ‘fout’ is helemaal niet nieuw in dien zin dat hij een typisch voorbeeld van moderne taalslordigheid zou zijn. Degenen die denken dat een eeuw, anderhalve eeuw geleden ‘beter’ geschreven werd dan nu, moeten maar eens nauwkeurig op dit punt onze negentiende-eeuwse klassieken controleren. Juist bij hen vindt u herhaaldelijk de bedoelde constructie. Omdat zij doorkneed waren in de Latijnse spraakkunst? Maar dan hadden ze toch moeten inzien dat het Nederlands, niet met naamvallen en uitgangen werkende als het Latijn dat doet, zulke wendingen soms slecht verdraagt.

Voorbeelden:

‘Dikwijls door zijne omgeving (...) buiten den kring zijner stille studiën geroepen, kon aan Bake minder dan iemand de vraag vreemd blijven...’ (Bakhuizen van den Brink, Ter nagedachtenis van Mr. Johan Bake).

In het Latijn zou ‘geroepen’ zulk een vorm hebben (uitgang op -o) dat het woord nooit bij ‘vraag’ had kunnen passen, maar noodzakelijk bij Bake gehoord had.

Bekijk nu eens zorgvuldig de volgende zinnen.

‘... in den zomer van 1801 gehuwd, had hen een paar jaren later een eersteling verblijd, die echter geen veertien maanden leven mogt...’ (Potgieter: *Leven van R.C. Bakhuizen van den Brink*, 1890, blz. 31).

‘Zich thans het feit weder te binnen brengende komt de vraag bij hem op...’ (Idem blz. 57).

‘Bij wijle den lommer zoekende (...) was hem hunne geschiedenis ten onzent aanschouwelijk geworden.’ (Idem blz. 69).

‘Pratende met (...) ingelegerden deed zich voor den biographist van verre het belgeklingel hooren.’ (Idem, blz. 184).

‘Mij eenmaal een amitié genomen hebbende, was het voor goed.’ (Busken Huet: *Potgieter, persoonlijke herinneringen*).

‘Uit den trein gestapt, biedt allerlei druipende ellende Potgieter aan, hem den weg te wijzen...’ (Idem).

J. Veering.

Zuidmolukker

De schrijfwijze van het Nederlands heeft altijd mijn bijzondere interesse gehad, wat onder meer tot gevolg heeft, dat ik een zo consequent mogelijke schrijfwijze tracht aan te houden. Mijn leidraad hierbij is de spellingswet van 1947 met het daaraan in 1955 toegevoegde Koninklijk Besluit (groene boekje). Deze opvatting wordt ook door onze gezaghebbende dagbladen gevolgd, hoewel het met de consequentie wel eens beroerd gesteld is.

Toen ik echter onlangs uit de ‘NRC’ vernam, dat Ambonezen de Indonesische ambassade hadden bezet, terwijl ‘Het Vaderland’ diezelfde dag melding maakte van agressie der *Ambonnezen*, viel ik aan twijfels ten prooi omtrent de juiste spelling van dit woord. Het groene boekje gaf geen uitsluitel, zodat ik Koenen-Endepols, dat op het gebied van de spelling toch vrij algemeen aanvaard en gevolgd wordt, ter hand nam. *Ambonnezen* geeft dit lexicon. Doch om mij te overtuigen is, met alle respect voor dit woordenboek, meer nodig. Daarom zocht ik welk standpunt de dikke Van Dale inneemt. Tot mijn verbazing trof ik hierin *Ambonezen* aan. Nog hoger steeg mijn verbouwereerdheid toen bleek dat de kleine Van Dale *Ambonnezen* als officiële schrijfwijze opgeeft.

Ten einde raad ging ik op zoek naar een spellingregel die op dit woord van toepassing is. In Rijpma-Schuringa vond ik onder het hoofdstuk ‘Andere produktieve afleidingstypen van zelfstandige naamwoorden’ wel woorden als Rome-Romein, Madrid-Madrileen en Moskou-Moskoviet naar de suffixen -ees en -nees in dit verband worden niet vermeld. De Vooyts doet dit wel in zijn ‘Nederlandse Spraakkunst’. Hij constateert in het hoofdstuk ‘Mannelijke persoonsnamen’ het gebruik van de suffixen -ees en -nees in Chinees, Japanees en Balinees. Misschien mag ik hieruit afleiden *Ambon-Ambonnees* in analogie met *Japan-Japanees*.

Toch nog niet tevreden gesteld, stapte ik de volgende morgen een bibliotheek binnen en raadpleegde het WNT. In het supplement vond ik *Ambonees*.

Toen ik 's avonds in het boekje ‘Opbouw, stijl grammatica en spelling voor de tweede klasse van het vwo en havo’ deel II bladerde viel mijn oog op een opdracht

aan de leerlingen, de schrijfwijze van een aantal woorden van buiten te leren. Onder deze woorden bevindt zich *Ambonnees*.

Sindsdien schrijf ik maar Zuidmolukker.

J.W. Tetterode Ravenstein.

Onzijdig of neutraal (II)

Een courant geeft de woorden van een docent aan een van onze universiteiten als volgt weer: ‘Het college eist hervatting van het onderwijs. Zij doet dat door middel van een dienstbevel...’.

Een andere courant wil ons, alweer door aanhalingstekens, doen geloven, dat een gemeenteraadslid het volgende heeft gezegd: ‘Ik vraag me af, wanneer het college in de gaten krijgt dat zij allang met een lege schil zit opgescheept.’

Deze voorbeelden, die met talrijke andere zouden zijn aan te vullen, tonen, dat het besef met een onzijdige zelfstandigheid te doen te hebben bij de Nederlanders slechts verzwakt, of zelfs helemaal niet, aanwezig is. Hetzelfde verschijnsel doet zich namelijk ook bij de andere voornaamwoorden voor. Ook daarvan slechts enkele voorbeelden. Eerst de bezittelijke.

De afspraak was, dat bij de neutrale substantieven het mannelijke bezittelijke voornaamwoord zou worden gebruikt. Uit het tegenwoordige gebruik zou men soms afleiden, dat eerder het vrouwelijke erbij behoort. ‘Het bestuur stelt haar mandaat ter beschikking; het parlement en haar besluiten; enz.’ Waarschijnlijk wegens de associatie met het woord of begrip ‘land’ zijn de namen van landen in onze taal toch wel onzijdig. Maar dikwijls zou men er aan gaan twijfelen. ‘Engeland..., zij..., haar...’ is al een heel gebruikelijke combinatie. Misschien dat het idee ‘natie, nationaliteit’ zovelen hier in de richting van de ‘haar-cultuur’ dringt. Maar dan wordt het m.i. tijd een andere afspraak te maken, of alle afspraken op te heffen.

Met het aanwijzende voornaamwoord is het al niet anders. ‘s Werelds grootste vliegtuig, zoals die gisteren aan het publiek werd vertoond; circa 500 leden hebben een antwoord gevraagd en die ook gekregen.’ Ja, ik citeer nu even een prospectus van een van onze grote schoolboeken-uitgeverijen: ‘... leraren, die over een exemplaar willen beschikken en deze nog niet hebben ontvangen...’.

Hoezeer het besef van het bestaan van een taaleigenheid (oei, oei!) verzwakt of afwezig kan zijn wordt ook vaak aangetoond met het zgn. hyper-verschijnsel. Men doet dan het omgekeerde van wat men zou moeten doen, uit een soort angst het niet goed te doen. ‘Met een van dat van B & W afwijkende zienswijze’, ‘De bond gaat niet vrijuit, het heeft de coach in het onzekere gelaten’, enz.

Ik wijs er nog eens nadrukkelijk op, dat dit geen zelfbedachte voorbeelden zijn, ook niet uit scholierenwerk,

maar echte degelijk zwart-op-wit gedrukte citaten. Het helpt ook niet of men hier denkt aan slips-of-the-pen, spreekhaastigheden of zetsfouten. Want zelfs al zijn het dat, dan bewijzen zij door hun aantal nog een duidelijke verzwakking van het neutraliteitsbesef. Het aantal voorbeelden van het betrekkelijk voornaamwoord (toch altijd al een heet hangijzer) doet voor dat van de andere categorieën niet onder.

J.E. v.d. Laan, Markelo.

Vrijdag de dertiende

I

‘Zij vond de foto's helemaal niet erg en het wel een leuk boekje. Het verhaaltje wat er in staat heeft zij zelf geschreven.’ Aldus een bekende krant op vrijdag 13 november 1970. Het ging over een klein meisje, dat gefotografeerd in een boekje staat. De fouten in de tweede volzin kunnen in ons gezelschap onbesproken blijven. Maar de overspannen samentrekking in de eerste zin hoort niet tot de samentrekkingsfouten waartegen de spraakkunstboekjes plegen te waarschuwen. Samentrekking (het achterwege laten van de herhaling van een stuk zin) is in verzorgde taal uitgesloten als er iets met het ‘samengetrokken’ (eenmaal inplaats van twee of meer malen gebruikte) woord zelf aan de hand is: betekenisverschil (hij *zag* bleek en sterretjes) of functieverschil (*haar kind* werd uit het brandende huis gered, maar heeft men niet in leven kunnen houden.) In ons voorbeeld is het echter het klemtoonverschil tussen niet samengetrokken zinsdelen (‘de foto's’ en ‘het’), hetgeen de samentrekking tot een fout maakt. ‘Zij vond de foto's helemaal niet erg en vond het wel een leuk boekje’, of ‘Zij vond de foto's helemaal niet erg en het boekje wel leuk’ zou onberispelijk zijn geweest.

II

‘Sulzberger is één van de heel weinige journalisten geweest, die de Gaulle regelmatig heeft kunnen ontmoeten.’ Aldus dezelfde krant op diezelfde 13de november 1970. Het is wel zeker dat deze inlichting onjuist is. Waarom zou De Gaulle niet ook andere journalisten geregeld hebben kunnen spreken? (De taalminnende lezer merkt op, dat *geregeld* en *spreken* verbeteringen zijn van *regelmatig* en *ontmoeten*.)

Van de krantelezer wordt tegenwoordig veel geëist. Niet alleen dat hij zoekgeraakte regels opsnort en woorden die verkeerd afgebroken zijn rekonstrueert, ook dat hij in een zin als de hier aangehaalde *heeft* verbetert in *hebben*.

J. v.d. N.

Hun hebben

In *Onze Taal* (april 1970) wijdde E.A. Destrée jr. een interessant artikel aan de uitingen van nadruk in de volkstaal, en noemde twee voorbeelden hiervan:

Hùn hebben het gedaan
Dat is *hèm* z'n route.

Ik vraag mij af of het wel juist is om deze twee uitdrukkingen op één lijn te stellen.

In het eerste geval wordt de datief gebruikt i.v.p. de *nominatief*, om het onderwerp meer kracht bij te zetten. Wellicht zou een parallel mogelijk zijn met het Afrikaanse *ons*, dat de normale vorm is geworden ('ons het gekom'), doch oorspronkelijk misschien wel beklemtoond werd, en zelfs met het Franse *moi* ('Qui veut venir? - *Moi!*').

In het tweede geval heeft de datief de waarde van een *genitief*. Want 'dat is hèm z'n route' ligt naar alle schijn in het verlengde van een welbekende, misschien niet eens zo foutieve zinswending als 'Jan z'n hoed' i.p.v. 'de hoed van Jan'. Hieruit is, zoals men weet, het Afrikaanse *se* ontstaan, dat de tweede naamval, ik bedoel het gebruik van het voorstel *van*, totaal heeft verdrongen, ook wanneer het gaat om een vrouw, woord of een meervoud ('die tant se huis', 'die persone se lyke'). Opmerkelijk is trouwens dat de neiging om in de wandeling de tweede naamval door de derde te vervangen, eveneens in andere talen bestaat. Zie in het Duits '*dem Nachbar sein Garten*' en ook in het Frans, maar dan zonder omzetting, 'le jardin *au* voisin'.

P. Brachin, Parijs.

[Nummer 3]

Lokaal en rustiek

1. Over het Engels als voertaal bij het wetenschappelijk onderwijs in Nederland is al meer dan eens iets gezegd. De Nijmeegse hoogleraar Steggerda stelde in zijn oratie (1963) voor, een oplossing te leveren voor de ‘schrikbarende communicatie en documentatie problemen binnen de steeds onstuimiger groeiende natuurwetenschappen’. Dat zou kunnen: ‘door, niet alleen bij officiële gelegenheden, maar ook bij de dagelijkse discussie en in het hoger onderwijs de Engelse taal te gaan gebruiken.’ Hetzelfde was al te lezen geweest in een artikel in *Universiteit en Hogeschool* 1962, blz. 79. Prof. Pen zegt in het blad *Friesland* (1964, blz. 14): ‘als er in Friesland een universiteit moet komen, dan een met Engels als voertaal. Een andere Groninger, prof. Heeroma, stelt bedroefd vast (*Taal en talen*, 1965, blz. 22): ‘Vele Nederlanders die zich in de eerste plaats deelgenoot voelen in een zakelijke belangengemeenschap, b.v. die van het wetenschappelijk onderzoek, en die buiten hun vakmededelingen weinig meer te zeggen hebben, geloven niet meer in de taaltoekomst van het Nederlands en drukken zich dan ook bij voorkeur uit in een groter en toekomstrijker taal, b.v. het Engels. Het niveau van hun menselijk taalbestaan daalt, naarmate dat van hun intellectuele prestaties stijgt.’

2. Drees jr. in een vraaggerek (NRC 3-2-71) over zijn vroegere idee (te vinden in *Universiteit en Hogeschool* 1962) om het Engels als voertaal te gebruiken op ten minste één Ned. universiteit: ‘Laatst heb ik een proefschrift gezien met een stelling, waarin betoogd werd, dat de huidige regeling waarbij iemand toestemming nodig heeft om zijn proefschrift bijvoorbeeld in het Engels te schrijven, moet worden omgekeerd. Dus zo, dat men verplicht is een proefschrift te schrijven in het Engels, of eventueel in het Frans, maar dat dispensatie mogelijk moet zijn voor wie wil schrijven in ons locale dialect.’

3. In dezelfde krant 16-2-71 een ingezonden stuk naar aanleiding van het bovenstaande, waarin o.a.: ‘Ik wens hier ten stelligste tegen te protesteren, hiertegen en tegen alle soortgelijke plannen tot denationalisering van het hogere geestesleven. Het resultaat van het slagen van dergelijke plannen zou het kweken van een arrogante britskiljonse kaste zijn.’

4. Niet in paniek raken over deze en soortgelijke zaken. Het Nederlands is nog niet aan het uitsterven: de Nederlandse kinderen leren voorlopig nog bij moeder thuis, bij de vriendjes op straat en bij de juffrouw op school hun Nederlandse taal en de paar die later hun proefschrift in het Engels willen of moeten schrijven (zie ook O.T. 1967 blz. 33-34), zullen hun moerstaal dáárdor - althans daardor alléén - niet totaal vergeten. Tegen arrogantie is geen kruid gewassen, het beste is meestal: niets zeggen en gewoon doorlopen. De ‘verplichting’ om wetenschappelijk werk in een vreemde taal te schrijven zal echter zeker heel kwalijke gevolgen hebben voor het onderwijs in de moedertaal: waarom zou een leerling van het voorbereidend wetenschappelijk

onderwijs zijn best doen om zich te bekwamen in het schrijven van helder en aantrekkelijk Nederlands als dat later in de wetenschap niet eens meer mág?

5. In een recensie van een Frans boek in een Nederlandse vertaling (Roland Barthes: *De nulgraad van het schrijven*, Amsterdam 1970) is de gelegenheid gebruikt om nog iets aardigs over het Nederlands te zeggen (NRC 19-2-71). ‘... en applaus voor de vertaler die iets wat in het Frans kan, omzette in een rustieke taal als het Nederlands, dat nu eenmaal geen niveau heeft

waarop dingen gezegd kunnen worden als: “Wat vernietigd moet worden is de duur, d.w.z. het onuitsprekelijk verband van het bestaan: orde, of nu die van een poëtisch continuüm is of die van een romanticus, van verschrikking of waarschijnlijkheid: orde is altijd opzet tot moord.” Laat staan gedacht.’

Heel moeilijk om over het bovenstaande in het Nederlands te denken: immers, die taal heeft een niveau waarop dingen die in het geciteerde vermeld zijn (‘Wat vernietigd... tot moord’) noch gezegd noch gedacht kunnen worden.

6. Een glimlach of een schouderophalen voor het Duitse proza over onze taal in het krantartikel *Der offener Nachbar* (Frankfurter Allg. Zeitung, bijvoegsel *Reiseblatt* 11-2-71). Het gaat over het Holland dat voor de toeristen interessant is; in de tekst staan woorden als ‘fietsers’, ‘bromfietsers’, ‘kopje koffie’, ‘polder’, ‘hofjes’ (‘mit Spoorwegen sind Eisenbahnen gemeint’.) En bij dat alles (Delft, dijken, visserswoningen op palen op Marken, de hoge Veluwe) komt ook nog het Nederlands:

‘Dazur die ungeschönte Sprache, die an das Mittelhochdeutsch verschollener Nibelungenstrophen erinnert, wenn von Gaststuben als Gelagkammern, von Eet- und Pannekuikenhuisern, von Hostessen als von Gastfrouwen die Rede ist.’¹⁾ Blijkbaar een soort stoer madurodams.

7. Enig troostrijk tegenwicht is te vinden op twee bladzijden van een beroemd boek: E.T. Bell, *The Development of Mathematics*, New York, tweede druk, 1945, blz. 559-560. Bell spreekt daar over het intuïtionisme van de bekende Amsterdamse wiskundige Brouwer (1881-1966) en is van mening dat Engelse of Duitse vertalingen van Brouwers theorie niet baten: alleen Nederlandstaligen kunnen haar volledig begrijpen.

‘The primary revelations of the creed are veiled in the Dutch language. German and English expositions are available; but it is said by converts with expert knowledge in both the languages and the mathematics that only those who can think in Dutch can grasp the finer shades of meaning, without which intuitionism is incomprehensible. A correct understanding of this central mystery seems to be essential for a comprehension of the institutionist' mathematical philosophy.’²⁾

8. Van een boek als *The New York Times Encyclopedic Almanac 1970* kan men aannemen dat het in enige tienduizenden exemplaren over de wereld verspreid wordt. Het geeft in 1056 met kleine lettertjes vol bedrukte bladzijden ‘the newest most complete annual of usable information in print today.’ Een voordeel van dit soort boeken (almanakken, jaarboeken) tegenover encyclopedieën is dat elk jaar de tekst gezuiverd kan worden van fouten en foutjes die in dergelijke omvangrijke naslagwerken onvermijdelijk zijn. Op blz. 479 staat onder de Major World Languages

- 1) Daarbij komt nog de ruige taal die aan het middelhoogduits van verdwenen strofen uit de Nibelungen herinnert, als er sprake is van ‘Gelagkammern’ (Duits. Gaststuben), van ‘eet- en pannekuikenhuisern’, van ‘Gastfrouwen (Duits: Hostessen).
- 2) De primaire openbaringen van het geloof zijn in de Ned. taal versluierd. Duitse en Engelse uiteenzettingen zijn beschikbaar, maar de bekeerden met deskundige kennis van de talen en de wiskunde zeggen dat alleen degenen die in het Nederlands kunnen denken, de fijne schakeringen van de betekenis kunnen vatten zonder welke het intuïtionisme onbegrijpelijk is. Een juist verstaan van dit centrale mysterie, schijnt wezenlijk te zijn voor een begrip van de intuïtionistische wiskundige filosofie.

het Nederlands (*Dutch*) op de veertigste plaats. Niemand zal daar een derde of vierde plaats verwachten; nummer veertig valt eigenlijk nog best mee. Enige verwondering ontstaat als je leest dat onze taal door 12 miljoen gesproken wordt. Maar dat klopt want het Vlaams (*Flemish*) met 5 miljoen wordt op de zesenzestigste plaats vermeld. Veel scheelt het nu ook weer niet want met 17 miljoen zijn we (volgens de N.Y. Times-telling althans) op de drieëndertigste plaats en in Europa op de elfde plaats.

In de rubriek World Nations staat onder *Belgium* (blz. 745) genoteerd: *French and Flemish are the official languages*, en onder Netherlands (blz. 842): *Hollands, or Dutch, is the official language in all of the provinces except Friesland, where most of the inhabitants speak the ancient Frisian language*. (Heeft nooit eens een of andere Ned. of Belgische attaché aan een ambassade naar de redactie van de N.Y. Times geschreven hoe de taalfeiten in hun landen zijn?)

Een zwak voor Dutch hebben de Amerikanen wel want onder de tussenkop Foreign Menu Terms hebben ze te midden van zes beroemde keukentalen ook het Nederlands laten prijken, feilloos: rundvlees, koek, garnaal, zout en sandwich (Eng. sandwich), maar dat laatste woord heeft onze taal met het Frans, Portugees en Spaans gemeenschappelijk.

J. Veering

Nederlands voor anderstaligen

‘Te Venlo zijn twee Marokkaanse gastarbeiders aangehouden die ervan worden verdacht een landgenoot om beurten te hebben gezeseld met een kabelslot tot hij het bewustzijn verloor en hem te hebben beroofd van een portefeuille met ongeveer zeshonderd gulden. Volgens de politie zou jaloezie de drijfveer voor de ernstige mishandeling zijn geweest. Het slachtoffer kon zich namelijk goed verstaanbaar maken in het Nederlands en had daardoor goed contact met Nederlanders met wie de verdachten als gevolg van de taalbarrière niet konden omgaan.

De mishandelde Marokkaan is ernstig gewond in een ziekenhuis opgenomen.’

Dit berichtje, dat u enige tijd geleden in de krant kon lezen, is een van de talloze voorbeelden, waaruit blijkt hoezeer het Nederlands voor anderstaligen een probleem is en welke praktische (of in dit geval onpraktische) gevolgen taalbarrières binnen onze grenzen hebben. Gelukkig zijn de moeilijkheden niet altijd zo direct voelbaar als in het bovenomschreven geval! Bovendien levert de Nederlandse taal vaker moeilijkheden op in het taalverkeer tussen anderstaligen en Nederlanders dan tussen de nier-Nederlandssprekenden onderling. Het is daarom misschien nuttig om eens te bekijken om welke (groepen) mensen het eigenlijk gaat en welk soort problemen de taalbarrière oplevert, en tenslotte te bezien op welke manier en door welke organisatie een poging tot oplossing van de taalproblemen gezocht wordt.

De meest omvangrijke en daarom ook de meest in het oog springende categorie bestaat uit de buitenlandse arbeiders, tot voor kort gastarbeiders genoemd. Met het noemen van deze groep hebben we tegelijkertijd al een aantal deelproblemen te pakken. Het eerste daarvan is het niveau van de mensen. Het maakt uiteraard voor het leren van een taal, en zeker zo'n ‘vreemde’ taal als het Nederlands voor bijvoorbeeld een Marokkaan is, een enorm verschil of iemand een hoog intelligentie- en opleidingsniveau bezit of niet.

Zonder ons nu in sociaal-maatschappelijke problemen te verdiepen, kunnen we toch wel aannemen dat de meeste buitenlandse arbeiders meer voor hun spierkracht dan voor hun intellectuele inbreng aangetrokken worden. Wat deze laatste inbreng betreft is onze maatschappij allang topzwaar. Talen leren is voor de meeste van deze arbeiders een onbekende bezigheid, velen van hen zijn zelfs analfabeet. Het is trouwens nog de vraag of beheersing van het Arabisch schrift van zoveel steun is bij het leren lezen van Nederlandse teksten of opschriften. Weliswaar is de vereiste hoeveelheid kennis van het Nederlands niet groot, maar zelfs eenvoudige woorden als ‘ja’ of ‘nee’ leveren nog moeilijkheden op in het gebruik. Het volgende voorbeeld van een Belgische sloper is illustratief.

‘Toch was een taalmisverstand er onlangs de oorzaak van, dat de meester-gast er bijna het leven bij inschoot. Het slopersbedrijf is een gevaarlijk werk, vooral in de uitgebrande Innovation, waar er, afgezien van de ijzeren dwarsliggers, nu geen andere steun meer overblijft in de ruimte. Om het gebouw naar beneden te krijgen, werden de dwarsliggers aan de uiteinden doorgesneden door middel van branders op de verschillende verdiepingen.

Toen de meester-gast zich op de vierde verdieping bevond en over een van de dwarsbalken zijn inspectietocht wilde voortzetten, vroeg hij aan een Marokkaanse brander, aldaar aan het werk, of die bepaalde dwarsbalk was doorgesneden.

Op het “neen” van de Marokkaan stapte Gilbert over de balk die echter met hem naar beneden tuimelde. Gelukkig kon hij zich in zijn val vastgrijpen aan een dwarsbalk op de derde verdieping. Anders was Gilbert het hoekje om geweest, merkte hij droogjes op’. Het probleem zit hier dus niet in subtiliteiten als de juiste uitspraak van eu, ui of andere tweeklanken of in het gebruik van specifiek Nederlandse syntaktische constructies. De meest elementaire kennis van de taal, een eenvoudige basiswoordenschat levert al moeilijkheden op.

De verscheidenheid aan landen, waaruit de buitenlandse arbeiders afkomstig zijn, maakt het nemen van de eerste horde nog iets gecompliceerder.

Want de Joegoslaaf heeft vaak door historische of toeristische invloed enige kennis van het Duits en daarmee of daardoor enige aansluiting bij het Nederlands. Moeilijkheden met ‘ja, nee, een, twee’ of ‘mooie benen’, om enkele basisbegrippen te nemen, zullen daardoor betrekkelijk gering zijn. Via zijn kennis van het Frans kan de Marokkaan in België vaak terecht, ook bij de Nederlandstaligen. Maar voor de Turk is ons ‘ja’-woord Chinees, terwijl de Italiaan tegenwoordig bij hetzelfde ja-woord een Nederlandse gehuwde priester denkt te ontmoeten. Al deze uiteenlopende achtergronden maken de samenstelling van een basiscursus zeer gecompliceerd en stellen ook zeer verschillende eisen aan sociaal-cultureel inzicht bij de docenten. Op dat niveau is taalkundige kennis en scholing misschien wel minder belangrijk dan het vermogen om met een groep volwassenen over te gaan en enig begrip over te brengen.

Wanneer het niveau hoger wordt, stijgen ook de eisen die aan het taalgebruik gesteld worden. Behalve de mensen die we gastarbeiders noemen, zijn er uiteraard al vele jaren buitenlanders die in Nederland werken in het bedrijfsleven, in vrije beroepen, bij wetenschappelijke instituten, etcetera. Een gevarieerde woordenschat is al gauw een vanzelfsprekend vereiste, terwijl daarna de beheersing van de syntaktische structuren van het Nederlands en de idiomatische verschijningen een rol gaan spelen. De plaats in de zin van het woordje ‘er’ is buitengewoon lastig te bepalen voor buitenlanders. Waar vindt u op eenvoudige manier de regels van het gebruik van ‘er’ beschreven?

‘Heb je er nog een paar voor mij?’ ‘Er is nog heel wat over te vertellen’. ‘Wanneer we er van uitgaan, dat dit belangrijk is’. ‘Hij heeft erdoor geleerd zorgvuldig te formuleren’. ‘Men vond er verder niemand’. ‘Ik heb ‘r niet gezien’. Ook het gebruik van ‘te’ is gecompliceerd, terwijl de werkwoorden een struikelblok worden als er enige infinitieven achter elkaar ko-

men. Hoe de onderdelen van de scheidbare werkwoorden precies verdeeld worden over de zin is vaak een raadsel Maar de buitenlander heeft daarvoor al moeten beslissen of hij te maken heeft met een scheidbaar werkwoord of niet.

De argeloosheid waarmee door vele buitenlanders het woord ‘chotferdomme’ wordt uitgesproken, is de eerste keren oorzaak van een glimlach. Maar daarna moet de man toch wel eens leren wanneer je zoiets wel en wanneer je zoiets niet kunt zeggen. Ook in het taalgebruik beschikken vele Nederlanders over een uiterst verfijnd gevoel voor wat wel en wat niet kan. Nu kan men een vreemdeling vanwege het exotische veel vergeven, maar op den duur is het voor een sociale aanpassing plezierig als zijn Nederlands in de woordkeus niet te veel afwijkt. Dat bij een taal juist de allerlaatste verfijningen in de uitspraak en bijbehorende gebaren van belang zijn, laat het volgende krantenbericht zien. ‘Een buitenlandse voetballer binnen je elftal kan moeilijkheden veroorzaken als hij de Nederlandse taal niet beheerst. Ajax heeft dat gistermiddag in de Rotterdamse kuip ondervonden.

Vier minuten voor het einde van de wedstrijd Feijenoord-Ajax trachtte de Amsterdamse Zweed Danielsson scheidsrechter Van Ravens duidelijk te maken dat hij beter moest opletten. Reden voor dit gebaar was een duik van doelman Pieters Graafland naar de benen van de doorgebroken Cruijff. Omdat Danielsson geen Nederlands spreekt nam hij zijn toevlucht tot gebarentaal en bracht zijn vingers naar zijn ogen. Tenminste als wij Danielsson mogen geloven. Van Ravens dacht blijkbaar anders over het gebaar en gaf Danielsson een officiële waarschuwing.

Reden genoeg om even aan te kloppen bij Van Ravens. Die liet een ander geluid horen: ‘Danielsson pakte mij na die botsing tussen Pieters Graafland en Cruijff beet en bracht zijn hand naar zijn voorhoofd. Hij zei er verder niets bij, maar dat gebaar zegt voldoende. Zoiets is naar met 60.000 man om je heen’.

In Nederland zijn thans een tweetal groeperingen die zich met het Nederlands als vreemde taal bezighouden, zich verheugend in een steeds stijgende belangstelling voor het onderwerp. In Den Haag is de Internationale Vereniging voor Nederlandistiek gevestigd, die zich vooral richt op de docenten en problemen van de Nederlandse taal en cultuur aan buitenlandse universiteiten.

Door leden van deze vereniging zijn al een aantal goede cursussen Nederlands voor Duits-Frans- en Engelsprekenden ontworpen, gericht op studenten met een behoorlijk niveau.

Daarnaast is er de Vereniging voor Anderstaligen (Secretaris drs. J. Reijs, TH Eindhoven), die zich vooral richt op de inhoud van de cursussen en de didactiek van het Nederlands als vreemde taal. De leden zijn docenten in binnen- en buitenland, die bijv. op middelbare scholen, in bedrijven en voor buitenlandse arbeiders Nederlands doceren. Met het ontwikkelen van test, om het niveau van beheersing van het Nederlands te meten, zijn al goede resultaten behaald, terwijl de gebruikswaarde en didactische mogelijkheden van de bestaande, bekende cursussen uitvoerig vergeleken en besproken zijn.

De meest spectaculaire aanpak, die hopelijk ook de meeste belanghebbende zal bereiken, is de televisiecursus Nederlands voor gastarbeiders, die door de stichting Teleac wordt voorbereid voor het jaar 1971.

A.J. Vervoorn

Ver naast

Een internationaal bekend onderzoeker van de geschiedenis der wijsbegeerte, merkwaardig genoeg ook lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, zegt of schrijft in de intreerede die hij aan de Leidse universiteit heeft gehouden: ‘Het is bepaald opvallend dat alle pyrrhonistische auteurs waaruit Descartes, naast Sextus, heeft geput, te beginnen met de uiterst invloedrijke en meeslepde Montaigne, geen enkele kennis blijken te hebben van de sceptische, of beter: criticistische, litteratuur van de late Middeleeuwen.’ De niet filozofisch geïnteresseerde lezer mag alle woorden op -ische wegdenken en dan de vraag beantwoorden: wat betekent ‘waaruit Descartes, naast Sextus’? Als hij geantwoord heeft: ‘waaruit niet alleen Sextus, maar ook Descartes’, mag hij het juiste antwoord weten: ‘waaruit Descartes evenals uit Sextus’. Domme lezer, want als hij een trouwe lezer is, kan hij weten dat *naast* tegenwoordig betekent: ‘behalve + voorzetsel’.

M.L.

De naastzucht

Charivarius noemde het ‘naasting’. In O.T. van juli/augustus 1970 is er op blz. 30, linkerkolom, iets over gezegd. Daar werd getoond hoe *naast* de plaats kan innemen van *behalve* + voorzetsel. Nog een voorbeeld (Het Vaderland, 15 sept. 1970): ‘de kapitein E.T.... - naast zijn fraaie uniform met beremuts gesierd door een imposant snorwerk’. Maar in NRC/Handelsblad 20 okt. staat een veel bewonderenswaardiger verkorting: ‘omtrent die tijd kreeg De Vries naast het Mauritshuis ook de leiding van het Museum Mesdag.’

‘Naast het Mauritshuis’ is op zichzelf al ongelukkig: zie toch wat je schrijft! Maar de kneep zit hem in wat volgt. *Naast* betekent hier: ‘behalve de leiding van’. Traditioneel Nederlands (mag dat misschien ook nog?) zou geweest zijn ‘kreeg De Vries, bij de leiding van het Mauritshuis, ook die van het Museum Mesdag’.

J. v.d. N.

Sexuele uitgangetjes

Honderd jaar geleden verwelkomde de geleerde taalpoliticus dr. L.A. te Winkel het vrouwelijke woord *echtgenote*. Het had zich nog maar schuchter aangekondigd. R.C. Bakhuizen van den Brink (1810-1865) gebruikte het, de conservatieve Jacob van Lennep (1802-1868) nog niet. Voor Te Winkel moet het een taalverrijking zijn geweest om met groen en vlaggen binnen te halen. Geslachtsverschil tussen woorden, uitgedrukt in de uitgang, net zoals in het Grieks en in het Latijn, en aansluitend bij de traditionele uitgangsfeminina *werkster*, *barones*, *boerin* en *dievegge*.

Het minimale uitgangetje -e heeft de wind mee gehad. Als het over mensen gaat, hebben we nu eenmaal de neiging om sekseverschil, ook door de keus van het voornaamwoord, in onze taal uit te drukken. Niet als het over dieren gaat: ‘Een kip die z'n ei niet kwijt kan’ in onberispelijk; maar ‘Dat kind heeft z'n glas niet leeggedronken’ kan men, benoorden de grote rivieren, niet zeggen als men weet dat de nalatige een meisje is. Nadat de merkwaardige taalwaarnemer Ph.J. Simons in verscheiden tijdschriftartikelen veel voorbeelden had aangedragen, heeft professor Van Haeringen op grond van eigen materiaal en overwegingen onze oren geopend voor de taalkundige betekenis van het sekseverschil bij mensen (en daarmee op een lijn gestelde huisdieren): in zijn boekje met de voor Duitsers zo misleidende titel *Genus en Geslacht*.

Ongedroomd succes

Het sekse-onderscheid heeft in honderd jaar onze taal doortrokken. Bij de *tovenares*, de *negerin*, de *Zweedse* en de *kapster* voegden zich zowel de *voorzitster* als de *presidente*, zowel de *conductrice* en de *chauffeuse* als de *analiste* en de *passagiere*. De *historica* en de *geografe* kunnen als medestudenten een *neerlandica* en een *romaniste* hebben; geen *fysica* of *mathematica*, daar verzet de ‘afkeer van gelijkkluidende woorden’ zich tegen, omdat het al namen van vakken zijn. Ook andere oorzaken kunnen nog grenzen zetten. Men kan *heilsoldate* worden en het langs die weg zelfs tot *kapiteine* brengen, maar niet tot kolonelle: wordt er nog geen *colonne* aan een *elle* toevertrouwd? Voor een *kampioene* deinst geen sportverslaggever terug, zelf *passagiere* en *gaste* zijn gesinjaleerd; hoe komt het dat niemand zich *ingenieure* of *chirurge* noemt, terwijl anderen zich niet schamen om *anesthesiste* of *modejournaliste* te zijn?

Tenslotte zijn er ook aparte meervoudsvormen ontstaan; behalve geleerde *classicae* komt men niet alleen *typistes*, maar ook *docentes* en zelfs *echtgenotes* tegen - dit laatste ongetwijfeld een woordvorm waar Te Winkel de kippekoorts van zou hebben gekregen.

Weinig Brits taalfeminisme

In het land van de suffragettes is men veel minder precies, of sexueel geïnteresseerd: *social worker*, *secretary*, *typist*, *cook*, ze laten de *landlady*, de *gentlewoman*, de

seamstress in de kou staan. Hebben de Britse feministen zich misschien zelfs verzet tegen de diskriminatie die blijkt uit woorden als *waitress*, ons *conductrice*, *Schülerin*, alle slechts afleidsels van schijnbaar mannelijke, in werkelijkheid doorgaans geslachtsloze woorden?

Eén poging om de diskriminatie juist te versterken kwam merkwaardig genoeg van feministische zijde. Een dame kon niet verdragen dat de mannen aparte vormen hebben voor het persoonlijke en het bezittelijke voornaamwoord (*him, his*) terwijl de vrouwen het met één moeten doen (*her*). Zij stelde voor, het ene vrouwelijke woordje te vervangen door *shim* en *shis*: ‘She loved shis husband, but he dit not love shim any more.’ Het is niet te verwachten dat onze Dolle Mina's iets overeenkomstigs zullen propageren ten aanzien van het vergelijkbare voornaamwoord *haar*.

Aanstelleritis

Wij leven in de eeuw van de (vervroegde en verlengde) puberteit, en het is dus niet verwonderlijk dat ook in de taalvormen het sexuele zich op de voorgrond dringt. Maar men moet het niet te gek maken. Lieden die hun kennis van Frans en Latijn niet voor zich willen houden, wekken wel eens de indruk dat die niet veel verder gaat dan woordparen als *directeur / directrice* en *testator / testatrix*.

Ze noemen namelijk een schrijfster een *autrice* en een leidsvrouw een *mentrix*. (*Nestrix* voor ‘vrouwelijke oudste’ zijn we nog wachtende!) Maar het Franse woord *auteur* heeft nou eenmaal geen femininum naast zich, en van de Griekse eigennaam *Mentor* kun je geen Latijnse soortnaam *mentrix* fabriceren. O ja, dames en heren studenten, *fisca* voor penningmeesteres is al even bespottelijk: *fiscus* betekent schatkist.

Van het taalkundige in het medische overgebracht: het is net alsof iemand die voor dokter wil worden aangezien, een heldere witte chirurgenjas achterstevoren aantrekt.

C.A.Z.

Houden van

‘Van iemand of iets houden’ komt uit het Frans. Maar het is al héél oud. Het Middelnederlandsch Woordenboek deelt het in bij de zevende betekenisvariatie van Houden: ‘(Land) in leen hebben, als leenman over een land gebieden; iemands vasal, van hem afhankelijk zijn. Vgl. fr. tenir (un fief) de quelqu'un.’ (Deel III, kolom 632.) Vervolgens (kolom 633): ‘Deze bet. ontwikkelt zich tot die van *om iemand geven, zich om iemand bekommeren of bekreunen*.’

Uit een geschrift van de mysticus Jan van Ruusbroec citeert het Woordenboek: ‘Haet ledicheit, scuwet onghoordent gherief ende en hout van u selven niet’ (kol. 634) en geen vakgenoot zal de vermaarde taalhistoricus Verdam tegenspreken als hij meedeelt, terzelfder plaatse: ‘Uit deze opvatting heeft zich onze tegenwoordige van *houden van*, nl. *liefhebben, beminnen*, ontwikkeld.’

Te nee

Eeuwen geleden bestonden er in ‘onze’ taal een woord *of* en een woord *ofte*. Een onderschikkend en een nevenschikkend voegwoord. Als ze nog op de oude manier in gebruik waren, zouden we zeggen: ‘Ik weet niet *of* ze komt’, maar ‘Komt ze *ofte* komt ze niet?’

Maar *ofte* raakte buiten gebruik. Omstreeks 1870 namen de (nog altijd met eerbied genoemde) neerlandici Matthias de Vries en Eelco Verwijs in het Woordenboek der Nederlandsche Taal geen trefwoord *ofte* op, maar twee gelijkkluidende woorden *of*. Bij het nevenschikkende tekende een hunner aan: ‘Nog lang bleef *ofte* nevens *of* bestaan, en zelfs heden wordt het nog wel eens gebezigd, hetzij bij het aanhalen van ouderwetsche zegswijzen, hetzij in enkele geijkte uitdrukkingen, als *ofte niet*, *ofte wel nooit ofte nimmer* enz., waarnevens echter evenzeer, en gewoonlijk zelfs, de vorm met *of* in gebruik is.’ Het niet geheel verouderen van *ofte* werd toegeschreven aan ‘het voorbeeld van den Statenbijbel’, betreurd werd ‘dat men deze tegenstelling van *ofte* en *of* heelt laten varen’. Nog steeds is *ofte*, in ‘ja ofte nee’, ‘nooit ofte nimmer’, niet helemaal dood. Maar voor vele taalgebruikers is het dat wel, en in hun Nederlands heeft het alleen enkele sporen nagelaten. Zo'n spoor vind je, als je iemand ‘nooit en te nimmer’ hoort zeggen. Wie dat zegt, heeft de uitdrukking *nooit ofte nimmer* alleen met het oor, nooit met het oog waargenomen, en ons woordje blijkbaar opgevat als twee woorden: *of*+ *te*. Zo ontstond in zijn geest de woordgroep *te nimmer*, die even goed achter *en* als achter *of* kon worden gezet.

Dit verschijnsel kennen de taalkundigen heel goed. Ze hebben er zelfs een naam voor: ‘metanalyse’, zo iets als ‘verkeerde ontleding (van een woord of groep woorden)’. In het taalspel, het ludieke taalgebruik om een term van de grote Huizinga toe te passen, kan het op een succes bogen: *monokini*, waarin immers de eerste lettergreep van de naam van het Zuidzee-eilandje Bikini vervangen is alsof die naam begon met een Latijns voorvoegsel dat je ook hebt in *bigamie* en *bimetallisme*. In Franse tijdschriften maakt men op deze manier grapjes door tegenover *Pompidou(x)* te stellen *Pompidur*; tegenover *pantalon(g)* een kleiner kledingstuk *pantacourt*. Een niet nieuw Nederlands voorbeeld is *portemeja*, voor een beurs waar geld in zit. Ons woord *geen* is door niet-ludieke metanalyse, dus bij ongeluk ontstaan, zoals men in het bovengenoemde W.N.T. kan lezen.

De tekstschrijver van een Nederlandse advertentie voor een uitheemse drank zal zich van zijn metanalytische prestatie wel niet helemaal bewust zijn geweest, toen hij het volgende wrocht:

‘Voor luitjes die nog maar half overtuigd zijn. Die nog niet weten of ze nou te ja of te nee een voorzichtig slokje X. moeten proberen. Wees eerlijk: voor die simpele 6.70 kan 't toch moeilijk te nee worden.’

Te nee hoor, te nooit of te nimmer; te duur, zullen sommige lezers zeggen.

C.A.Z.

Lange woorden

1. Ik heb getracht in de afgelopen weken enige lange woorden te noteren. In mijn lectuur van de laatste tijd heb ik alleen de volgende woorden kunnen opschrijven:

overheidspersoneelsaangelegenheden, automatiseringsaangelegenheden en het in grafische kringen erg bekende monotypetoetsenbordbewerkers.

Verder was de lange plaatsnaam uit Wales niet geheel juist gespeld, de juiste spelling luidt als volgt:

Llanfairpwllgwyngyllgogerychwyrndrobwlllantysiliogogoch (ik heb deze naam overgenomen van een foto van het haltebord van het plaatselijke stationnetje die in mijn bezit is).

Overigens moet er in Nieuw-Zeeland een dorpje zijn met een naam in de Maori-taal die nog veel langer is, nl.

Taumatawhakatangakoauauatamateapokaiwhenuakitanantahuwhakatamahangakoa, hetgeen betekent: Heuvelkam, waar de reiziger Tamatea op zijn neusfluit voor z'n liefste pijpte. Ook familienamen van volken die wij zo nodig als 'primitief' moeten aanduiden kunnen respectabele lengten bereiken, bijv. in India Tiruvalyanguidi Vijayaraghavacharya. En wat denkt men van de naam van een cricketspeler van de Fidsjeilanden: Talebuamaineilikenamainavaleniveivakabulaimakulalakeba. Ook moet er in 1866 in Wisconsin (V.S.) een Indianenopperhoofd gestorven zijn, die op zijn graf zes grafstenen kreeg omdat zijn naam er anders niet op ging, de man heette dan ook:

~~Leptomastixgaleipandipumatsijpandakemakkipupitipaktougephigpalsatagutsan~~

De Indianentalen schijnen toch op het gebied van lange woorden een reputatie te hebben, want de taal der Paiute-Indianen (Z.W.-Utah - V.S.) kent het woord: wiitokuchumpunkuruganiyugwivantümü (degenen die zittend met een mes een zwarte buffel die hun eigendom is, gaan verdelen).

K.F. Treebus, Den Haag.

2. De computer, waar het Woordenboek der Nederlandsche Taal zo'n tien jaar geleden het medegebruik van kreeg, kwam uit Frankrijk. Het probleem deed zich toen voor dat hij geschikt moest worden gemaakt voor het Nederlands, dat veel langere woorden kent dan het Frans. Immers, het Frans heeft een heel andere oplossing voor samengestelde woorden. Stadhuis: hôtel de ville. Brievenbus: boîte à lettres enz. De medewerkers van het Woordenboek legden toen een verzameling van lange woorden aan, om te zien welk maximum aantal letters men kon verwachten. Ziehier het resultaat. Sommige woorden waren bovendien in het meervoud gegeven, dus dan kwamen er nog een of twee letters bij.

- naphtalinekristallenbereider (28),
- Beroepeninventarisatie 27, 107.
- smeltpuntbepalingsthermometer (28),
- artikelenlijst Rijksinkoopbureau VIe afd.
- scheepslevensmiddelenvoorraad (29),
- Beroepeninventarisatie 1, 6, a.
- dierenbeschermingsorganisatie (29),

Het Vrije Volk 28 maart 1961.
 rioolwaterzuiveringsinstallatie (31).
 ziekenfondsverzekeringsverklaring (33),
 Jargonboekje Ziekenfondsen (1963).
 arbeidsongeschiktheidsverzekering (33),
 Utrechts Dagblad 4 november 1961.
 drinkwatervoorzieningsmaatschappij (33),
 Het Vaderland 15 december 1961.
 rijksambtenarenbezoldigingsbesluit (33).
 bedrijfsautomobielen tentoonstelling (34),
 Leidsch Dagblad 22 februari 1962.
 beroepsgoederenvervoerderscombinatie (36),
 Onze Taal 1947, 10.
 gezinsschuilplaatsluchtversingsinstallatie (45),
 Onze Taal 1962, 16.

Ook het Duits kent woorden van enorme lengte. Denkt u maar aan de
 Donaudampfschiffahrtsgesellschaftskapitän. Maar dat was een grapje...
 Leonarda G. de Graaf.

Uitvinden

‘... zelfs in de jungle zijn er regels. Alleen zijn die nog niet voldoende onderzocht. Ook de koningen van het oerwoud, Amerika en de Sowjet-unie, gehoorzamen aan bepaalde onuitgesproken regels. Wat is de oorsprong van die gehoorzaamheid? Als dat uitgevonden is, kunnen misschien, op grond daarvan, uitgesproken regels geformuleerd worden.’

Geen helder proza. Hoe kunnen onuitgesproken regels bepaald zijn, en uitgesproken regels geformuleerd worden? Nou ja, het gaat ook over de internationale politiek. □ Het citaat wordt gegeven omdat je maar zelden zo duidelijk als hier op grond van het zinsverband kunt besluiten dat *uitvinden* verkeerd gebruikt is. Niet uitvinden (to invent) is bedoeld, maar: uitzoeken, erachter (zien te) komen, ontdekken (to find out).

Dat zijn prijzen!

Hoe flexibel onze taal eigenlijk wel is, blijkt op een reis door het Kempische land in de tijd van de opruiming, waarin ‘solden’, eindreeksen en koopjes elkaar naar de taalkroon steken. Het heeft weinig zin de solden- en eindreeksen mensen te wijzen op het ‘besmette’ karakter van hun aanbiedingen. Vreemder lijkt nog dat een deel der winkeliers hun etalageruit van de opwekkende constatering voorzien: Dat zijn prijzen! terwijl anderen er de voorkeur aan geven te variëren met: Dat zijn géén prijzen! De eersten zoeken het blijkbaar in de richting van: Dat zijn (me nog eens) prijzen!, met de betekenisinhoud uitstekende (dus van het standpunt van de aspirant-koper gezien: lage) prijzen. De laatsten begeven zich op de weg van het understatement via de negatie, met de betekenisinhoud dat de prijzen zó laag zijn, dat eigenlijk nauwelijks meer van prijzen gesproken kan worden. Men zou zich hier de zin kunnen wensen: Dat zijn geen prijzen meer!

De vraag lijkt gewettigd of de weglating in beide zinnen taalkundig beschouwd verantwoord zijn. ‘Dat zijn prijzen’ lijkt wel aanvaardbaar, voorzover het een waardering voor die prijzen zou inhouden, maar het bedoelde: ‘lage prijzen’ treedt naar onze mening niet op de voorgrond.

De zin: Dat zijn geen prijzen, lijkt zich in taalkundig opzicht veel beter te gedragen, wat ook wel blijkt uit de vergelijking met zinnen als:

Dat is geen werk!

Dat zijn geen manieren!

Toch moet men opmerken dat zich hierbij, naast de te aanvaarden betekenis: dat is nauwelijks meer werk te noemen: dat zijn nauwelijks meer manieren te noemen, de gedachte: slecht werk, slechte manieren ontwikkelt, een kwalitatieve gradatie dus!

Alleen indien men zich bepaalt tot begrippen die een bedrag of een hoeveelheid uitdrukken, waarvan het tellende aspect zo niet overweegt, dan toch sterk wordt beklemtoond, zal men zich als begeleidend adjectief laag kunnen voorstellen:

dat is geen waterstand

dat is geen temperatuur

dat is geen koorts (37°)

dat is geen bedrag.

Het is uiteraard duidelijk dat de kwalificaties laag, slechts, gering, klein, naar hun betekenisinhoud sterk gerelateerd zijn:

dat is geen bedrag (slecht - laag)

dat is geen hoeveelheid (gering)

dat is geen bedrag (klein, gering),

maar toch menen wij op te merken dat ‘laag’ overweegt bij de hoeveelheids- of bedragswoorden met sterk tellende inhoud.

Verder blijkt dat de ontkennende waarde (men zou kunnen spreken van de absolute negatie) van ‘geen’ uitsluitend aan bod komt in een sterk bepaalde context of in een welbepaalde situatie.

B.v. Dat is geen man, maar een vrouw.

Hier helpen geen woorden, maar daden.

Dat is geen bioscoop (maar een theater).

Tenslotte mogen we nog wijzen op de betekenis geen = niets, niemand of nauwelijks iets, nauwelijks iemand in de zegswijzen: er was geen kip bij die toneelvoorstelling. en: Het interesseerde hem geen fluit.

Grappig hierbij is dat de verbindingen ‘geen kip’ en ‘geen fluit’ als eenheden moeten worden opgevat, waaruit het gedeelte ‘geen’ niet meer uitwisselbaar is tegen ‘een’. Men kan dus nooit het tegenstellend koppel formeren:

geen kip - een kip

geen fluit - een fluit

en de laatste toepassen in de gegeven formatie. ‘Er was *een kip* op die toneelvoorstelling’ wekt beslist niet de gedachte aan een groot publiek, evenmin als: ‘het interesseerde hem *een fluit*’, enige belangstelling voor iets zou suggereren.

Bij de niet overdrachtelijke gebruikte woorden is het tegengesteld koppel wél haalbaar:

geen koorts - koorts
geen bedrag - een bedrag
geen gedrag - gedrag

Hierbij laten we het, anders zien we er 'geen gat' meer in!

A.W. ter Horst, Brussel

Staande uitdrukkingen

zeiden we in januari, zie je soms geboren worden. Bijvoorbeeld *zo ist gekoemen* en nu *ik ben doodziek van dat hele zwickje*. □ Een woord als *kretologie* komt waarschijnlijk nooit in een woordenboek maar het is vooralsnog onmisbaar. □ Een *zwikje* is een ‘gemeenzame aanduiding voor enige bij elkaar behorende voorwerpen’, dus niets stuitends of ontluisterends. □ Opmerkelijk beroep: in Den Haag nodig als assistent op de Brandafdeling een *fire underwriter*. □ *Oxybluide* is net zo'n woord als molkron; het (o.) zit in de kunstgebitreinigers. □ Een *gate crasher* is iemand die door het hek, de bewaking, dringt en dan naast de hoogwaardigheidsbekleeder komt te staan, aandachttrekker dus. □ De waarheid is een zij, maar ‘De kleine waarheid’ is een televisiestuk, vandaar dat u kunt lezen ‘De kleine waarheid en zijn problemen’, ‘De kleine waarheid en zijn dienstmaagden, zijn grachtengeveltjes en zijn schalkse heren.’ De Waarheid is een krant. Hij of zij? Onze Taal weet het van zichzelf ook niet, taal met kleine letters is zij. □ Moeilijk in Maastricht, met die Franse wijnen: Médoc, Emillion, Chambertin. Voor een volgende wijk: er zijn veel vaderlandse namen voor een slokje. □ *Wetenschapper* nog tegen te houden? Lijkt eerder een vrije vorming dan een germanisme (in het Duits is de uitgang -ler). De moeilijkheid is dat sommigen niet meer wetenschapsman, wetenschappelijk werker, wetenschapsbeoefenaar, beoefenaar der wetenschappen enz. willen zeggen en dat is te begrijpen (men vergelijk: scholar, scientist, wissenschaftler); *geleerde* is op de terugtocht. □ ‘Accentsverschillen in denken’ stond in het communiqué over de bisschopsbenoeming: zeer, zeer behoedzame lijmtaal, niet aankomen anders breektie. □ In zekere gedenkschriften staat dat de minister-president gezegd heeft ‘dat u (...) bent *bedonderd*.’ Daarop heeft het hoofd van de RVD ambtshalve verklaard dat dit onjuist is: ‘Het woord *bedonderd* heeft de minister niet gebruikt. Dergelijke uitdrukkingen komen bij hem niet voor, althans ik heb ze in de vier jaar dat ik hem nu ken nog nooit gehoord.’ Maar in HP 17-2 zegt de schrijver van de memoires dat ‘de premier niet over het woord *bedonderd* was gevallen’. Lamaar. □ Alles goed en wel, maar van *hot pants* kun je alleen nog het meervoud hot pantsen maken en dan valt er wat voor pantsen te zeggen (zoals de peperklipsen). □ De *recreatieboer* (ook kampeerboer genaamd) handhaaft in ‘boer’ het oude en voegt er het nieuwe (‘doen in iets’) aan toe. □ Over die opstelzin ‘thuisgekomen sneed moeder brood’ (O.T. februari 1971) nog gehoord dat die fout is omdat brood nu gesneden verkocht wordt. Verder gevonden in het Dagboek van Jacob van Lennep 1823 (Uitgave Utrecht 1942, blz. 69): ‘Te Dokkum aangekomen zijnde zochten wij de herberg De Posthoorn, bij de erven Pivé. Daar gekomen zijnde, wees men ons eene goede kamer aan, en riep ons te twee ure aan tafel.’ □ Trouwens, brood (gesneden of niet) is ouderwets. Het Bedrijfschap voor het Bakkersbedrijf stelt een aantal maatregelen voor teneinde ons meer brood te laten eten, o.a. het woord *boterham* vervangen door *broodje* of *sandwich*. Bang zijn voor woorden. □ Theo Koomen zelf heeft in VN 27-2 over dat ‘zwik’ medegedeeld dat hij de schaatsenrijders gevraagd heeft: ‘Geloven jullie nou echt dat ik met mijn Westfriese *Zwik* (handel) de kernploeg heb bedoeld?’ □ Opmerkelijk beroep - bij het fluorideringsexperiment in Tiel - *health educator*. In het boek Sociale Geneeskunde (Amsterdam 1968, blz. 143-149) wordt gesproken over *g.v.o.*, - gezondheidsvoorlichting en - opvoeding. □ De *welvre* leidsters die een advertentie vroeg, was natuurlijk een schrijf- of zetfoutje; eigen schuld. □ Nog

een opmerkelijk beroep: *spare parts manager*. □ Enige snerpende
deelwoordengejammer uit Gedroomd Paardrijden: ‘Ach! voer de najaarsstorm alleen
maar door de hoven! / Wij zien ons vriend en maag, ons gade en kroost ontrooven,
/*Vereenzaamd* bij de baar grieft boezemsmart zoo fel!’ □ En uit de Overwintering
op Nova Zembla: ‘Maar naauw 't gevaar *ontsnapt*, dat hen had aangevallen, / Genaakt
een nieuwe slag, die neerploft op hen allen.’ □ *Tranentrekker* zeer mooi woord naast
smartlap. □ ‘Directeur H. *ziet het niet zitten* de uitlening van boeken bij te houden’;
ander citaat waaruit op den duur, als er maar genoeg citaten zijn, de betekenis duidelijk
zal worden: ‘Dat lange haar *zie ik niet meer zo zitten*.’

[Nummer 4]

Taalmuur

Praten over gebruik en misbruik van vreemde woorden kàn gauw zeuren worden: zeuren over zuiverheid waarvan niemand kan zeggen wat dat nu precies inhoudt. Vermoedelijk is in het verleden eenzijdige gerichtheid op de vreemde-woordenkwestie, op de zo begeerlijke taalzuiverheid eerder schadelijk voor het streven naar taalverzorging geweest dan heilzaam.

Een woord, of het nu vreemd is of niet, mag men - als de taal *in functie* voorwerp van beschouwing is - niet los zien van de zin waarin het zijn plaats heeft gekregen, van de bedoeling waarmee die zin wordt gebruikt, van de situatie waarin de mededeling wordt geuit, van de mens die spreekt of schrijft, en van de mens tot wie de taal gericht is. Ieder kan daarvan voorbeelden geven. *Cholecystectomie* is voor de arts een gewoon woord; voor de patiënt is het duister: dat zijn 'galblaas eruit' moet, kan hij uit dat vreemde woord niet halen. Er zijn er die denken dat Onze Taal als hoofddoel heeft: de uitbanning van alle vreemde woorden. Het zou in ons land het laatste bolwerk van het purisme zijn. Een tweede misvatting is dat het - meegezogen door de 'normloosheid' van de tijd waarin we leven - álles goed vindt, dat er voor het Genootschap geen vreemde-woordenkwestie bestáát.¹

Nu, zij die de eerste mening zijn toegedaan, moeten maar eens aandachtig in de afgelopen 39 jaargangen studeren. Eigenlijk zouden ze niet verder behoeven te gaan dan het eerste nummer, maart 1932, waarin zij op blz. 2 in een bestuursverklaring kunnen lezen: 'Wij teekenen hierbij aan, dat wij geen puristen zijn in dien zin dat wij onze taal zouden willen afsluiten tegen alle vreemde invloeden; in tegendeel: wij zijn ervan overtuigd dat, met het volk, de taal behoort te leven in wisselend verband met anderen. Wij richten ons alleen tegen overmatigen en vooral tegen eenzijdigen vreemden invloed.'

Het is moeilijker, op het tweede bezwaar een afdoend antwoord klaar te maken. Hier beslist zo dikwijls persoonlijke smaak, voorkeur en afkeer: wat kan wel door de beugel en wat niet? Maar ook hier: als men de vele honderden bladzijden O.T. sinds 1932 doorkijkt, moet men tot de gevolgtrekking komen dat de klacht 'ze vinden alles goed' niet minder ongegrond is dan 'ze vinden niets goed'. Natuurlijk zijn (en worden) er in O.T. fouten gemaakt in de beoordeling van vreemde woorden. Als u zo'n fout vindt, maak dan in een redelijk betoog uw bezwaar kenbaar en vergeet daarbij niet dat de beoordeling van de maatschappelijke kwaliteiten van taalvormen - net als ieder ander mensenwerk - onvolmaakt is, afhangt van de omstandigheden en aan wisseling onderhevig is.

Een enkele keer kunt u de sombere voorspelling lezen: 'het Nederlands is een bedreigde taal'. Het lijkt ons moeilijk, die uitspraak voor de taal als geheel te bewijzen. Wel moeten we toegeven dat op sommige punten de Nederlandse woordenvoorraad bijna uitsluitend aangevuld wordt uit vreemde talen. Verzet tegen deze aanvulling komt niet voort uit nationalistische motieven (althans in dien zin dat ons land groter,

1. Zie over dit onderwerp Onze Taal 1967, blz. 53-58.

beter of machtiger zou moeten worden dan andere landen), evenmin uit vijandschap tegenover deze, maar uit een besef dat onze eigen beschaving in elk geval niet over de gehele linie de mindere is ten opzichte van alle andere. Nederigheid is een onontbeerlijke eigenschap voor de mens, maar zij behoeft het gevoel voor eigenwaarde geenszins uit te sluiten.

Verzet kan ook voortkomen uit de overtuiging omtrent de taak van de taal. Waaróm zeggen en schrijven de mensen iets? In ieder geval toch niet - of meestal niet... - om de anderen voor wie de mededeling bestemd is, in het ongewisse te laten of in verwarring te brengen.

Het Algemeen Nederlands Verbond heeft in 1969 een

onderzoek ingesteld naar de taal in een aantal memories van toelichting, afkomstig van verschillende wetsontwerpen.² ‘In de, naar aanleiding van dat onderzoek, aan de Minister-President gerichte brief van 10 september 1969 gaf het verbond zich allereerst rekenschap van het feit dat voor het gebruik van vreemde woorden en uitdrukkingen vele oorzaken kunnen worden aangewezen en dat bij dit onderzoek een netelig vraagstuk, met vele voetangels en klemmen, wordt aangesneden. Het verbond erkende daarbij dat zuiverheid van taal een niet hanteerbaar begrip is en dat het spreken over “vreemde” woorden en uitdrukkingen tal van problemen oproept. Dit betekent echter niet dat het onnodig, zonder enige terughoudendheid en dikwijls alleen uit gemakzucht, gebruiken van voor velen moeilijk verstaanbare vreemde woorden, in gevallen waarin ook algemeen bekende Nederlandse woorden bestaan, kan worden goedgepraat. Immers, ook indien men het gebruik van de taal niet anders zou zien dan als middel om gedachten en informatie aan anderen over te brengen, dan staat toch in elk geval vast dat bij dit onnodig gebruik van vreemde woorden, datgene wat men wil zeggen, slechts gebrekkig overkomt. Het is nu eenmaal zo dat Nederlanders Nederlandse woorden het best verstaan en de schakeringen in betekenis daarvan het best kunnen aanvoelen.’

Het verbond is in het afgelopen jaar verder gegaan. Het ging uit van de mening dat de verstaanbaarheid van de taal in ‘openbare’ stukken een sociaal belang is; deze keer heeft het onderzoek betrekking gehad op de taal in jaarverslagen van grote ondernemingen, van bedrijfs- en vakverenigingen.

‘Bij het onderzoek is gebleken dat voor het bedrijfsleven op dit punt (nl. de vreemde woorden; red. O.T.) in vele gevallen meer moeilijkheden zich voordoen dan bij een aantal andere groepen. Gedacht wordt hierbij aan het feit dat vooral bij internationale lichamen in de voortdurende omgang begrippen kunnen ontstaan die door het gebruik van een vreemd woord beter kunnen worden weergegeven dan door een Nederlandse vertaling daarvan. Ook op bedrijfsorganisatorisch gebied kan vertaling van een algemeen gangbaar vreemd woord of uitdrukking in het Nederlands niet steeds als een verduidelijking worden gezien. Houdt men dit voor ogen dan is het bemoedigend dat uit de onderzochte stukken is gebleken dat toch een aantal malen vertalingen in het Nederlands van in het buitenland ontstane begrippen worden gegeven die aan duidelijkheid niets te wensen overlaten.’

Bij het verslag is een lijst gevoegd van een kleine tweehonderd vreemde woorden. Daaruit zijn een negentig in een tweede lijst opgenomen; het zijn de ‘woorden die zonder moeite en met meer duidelijkheid door de bijgevoegde Nederlandse teksten zouden kunnen zijn vervangen.’ Deze lijst laten we hieronder volgen.

accres	aanwas, toename
additionele artikelen	toegevoegde artikelen
anticiperen	vooruitlopen
arbitrair	willekeurig

2. Het aangehaalde is uit het Verslag van een onderzoek naar het taalgebruik in jaarverslagen (A.N.V., Den Haag, maart 1971).

arrangement	regeling
bancair dienstbetoon	dienstbetoon van de banken
checken	controleren
coëxistentie	het naast elkaar bestaan
complex	ingewikkeld; samenstel
concept	ontwerp
conditioneel	voorwaardelijk, onder voorwaarde
conflicterende claims	met elkaar in strijde zijnde eisen
congestie (in de haven)	ophoping (in de haven)
consistent (betoog)	sluitend (betoog)
consultatie	raadpleging
continu	doorlopend, voortdurend
creëren	scheppen
debiet	afzet
decadent	verworden
decennia	tientallen jaren
deficit	tekort
ten detrimente van	ten nadele van
discrepantie	tegenstrijdigheid
dotatie	schenking
effectief	doeltreffend
effectueren	verwerklijken
een zaak elimineren	een zaak uitschakelen
emitteren	uitgeven, uitzenden
engineering department	technische afdeling
evident	duidelijk
exceptioneel	uitzonderlijk
excessieve winst	buitensporige winst
expansie	uitbreiding
explosieve prijsstijgingen	prijsuitbarstingen
externe financiering	financiering met vreemd kapitaal

flexibiliteit	soepelheid
fluctuaties	schommelingen
frequent	veelvuldig
liëren	verbinden
getest	beproefd
hearing	hoorzitting
hotellerie	hotelwezen
impliceren	includeren
impuls	prikkel
indicatie	aanwijzing
initiale kosten	aanloopkosten
instant maaltijd	kant en klare maaltijd
integraal	volledig
interdependentie	onderlinge samenhang
interim-advies	tussentijds advies
interline	doorverbinding
intervenieren	tussenbeide komen
limiet	grens, begrenzing
management	leiding, directie
manifesteren	openbaren
marketing policy	verkoopbeleid
mérites	verdiensten
miniaturisatie	verkleining van de omvang
mitigeren	matigen
mondiaal verschijnsel	wereldwijd verschijnsel
mutatie	wijziging
operationeel worden	voor toepassing gereed komen

optische hinder

belemmering van het uitzicht

participatie

deelneming

penetratie

doordringing, indringing

plenaire raad

voltallige raad

preferentie

voorkeur, voorraang

prejudiciëren op

vooruitlopen op

proporties

afmetingen, verhoudingen

publiciteitsmedia

voorlichtingsorganen

realisatiewaarde	verkoopwaarde
regio	streek, gewest
relevant	ter zake dienende
rendement	opbrengst
residuwaarde	restwaarde
restrictiesysteem	stelsel tot beperking
resulteren	voortvloeiën
revaluatie	opwaardering
scala	reeks, rangorde
selectie	keuze
separaat	afzonderlijk
stringent	streng, strak, afdoend
tenderen	neigen
tolereren	dulden
traceren	de lijnen aangeven
tripartite orgaan	orgaan van drie partijen
ultimo mei	eind mei
verkeersmassificatie	toenemende verkeersdichtheid
volumineus	omvangrijk

Natuurlijk is er kritiek te leveren op enige van de hierboven voorgestelde vertalingen, maar de gedachte die aan het gedane werk ten grondslag ligt, is onzes inziens juist. Beschouw de lijst niet als een ‘verbodlijst’ van O.T.! Te verbieden hebben wij - gelukkig - niets; ten hoogste kunnen we een raad geven, die u overigens zonder wroeging ter zijde kunt schuiven. Het gezegde van De Vooy van een kleine halve eeuw geleden heeft nog steeds waarde: ‘Afkeurenswaardig is een vreemd woord, wanneer het motief dat tot het gebruik ervan drijft, af te keuren valt.’³ Wij

3. Ook voor Nederlandse taaltoestanden is het artikel dat Meyer de Villiers schreef in het Tydskrif vir Geesteswetenskappe (dec. 1970, blz. 243-250) interessant: ‘Die vreemde woord in Afrikaans. Is Afrikaans bestand teen Engels?’ De schrijver pleit voor een nuchtere houding tegenover vreemde woorden. Het Engels is nu eenmaal ‘kontaktaal mit die hele buitewêreld vir nuwe kennis, nuwe uitvindsels, nuwe begrippe.’ Hij wil de vreemde klanken geheel aanpassen aan de landstaal en hekelt de Nederlander die in dit opzicht anders handelt: ‘Die Engelsman is veel verstandiger as bv. die Hollanders, want hy verengels Duitse en Italiaanse

kunnen het verduidelijken en uitbreiden met: wanneer we de lezer een hol, nietszeggend, moeilijk uitspreekbaar en moeilijk spelbaar woord in de handen stoppen dat we zonder bezwaar hadden kunnen vervangen door een Nederlands; wanneer we voor onze speciale groep van lezers of hoorders onduidelijk zijn; wanneer we maar kunnen vermoeden dat ze ons van onedele motieven zullen betichten.

Zo'n motief is bijvoorbeeld de ontrechte demonstratie van eigen weten (of niet weten!), macht, ontwikkeling, geleerdheid, stand, *door middel van taalgebruik*, duidelijk voor de ingewijden maar duister voor hen tot wie de woorden in feite gericht zijn. In het Duits bestaat het woord Bildungsdünkel: verwaandheid, voortkomende uit de behoefte je ontwikkeling pronkend te tonen aan anderen, minder bevoorrechten. Deze verwaandheid versterkt de taalbarrière. Elk middel⁴ dat deze scheidingsmuur kan helpen afbreken, is welkom.

J. Veering

Fout of goed?

De heer Denekamp, Zwolle, is m.i. op een gevaarlijke weg met zijn artikeltje: 'Nog fout of al goed?' (O.T. febr. 1971). Indien hij gaat twijfelen aan verschil tussen 'niet het minst' en 'niet in het minst' of 'behoren tot' en 'behoren tot één van' dan is hij, dunkt mij, zelfs op een verkeerde weg.

Mijn boek 'Schrijft u ook zulk Nederlands?' is vol dwaasheden, bijeengegaard uit dag- en weekbladen. Laat me het ronduit mogen zeggen: Het standpunt van de heer Denekamp lijkt veel op dat van hen die op zedelijk gebied ook uitgaan van de gedachte 'alles mag'.

Ik haal hier de woorden aan, die ik schreef in de 'Inleiding' van bovengenoemd boek. 'Le bon usage: cela signifie *qu'une discipline est nécessaire*; que, pour empêcher le français de se dissoudre dans l'on ne sait trop quel magma, il importe que des maîtres à bien parler proposent leur exemple, dictent leur consigne. Ces maîtres s'appellent les grands écrivains. Leur consentement *unanime* crée une sorte de langue littéraire. A elle d'exercer sur la langue parlée son office régulateur.'¹

(Maurice Grevisse: Le bon usage.)

Wat hier van het Frans wordt gezegd, geldt stellig ook voor het Nederlands.

F.C. Dominicus, Den Haag

en Franse woorden in hulle klankbou; maar die Hollanders verwring hulle om die uitheemse uitspraak te behou.'

4. Een lijst, als in dit artikel opgenomen, is wat 'kaal'. Voorbeelden zouden nodig geweest zyn; in zinnen zouden de vertalingen gebruikt moeten zijn om aldus te tonen dat het een beter of slechter is dan het ander. Maar toegegeven: daar was de lijst niet voor bedoeld.
1. 'Het juiste gebruik' betekent dat **taaltucht noodzakelijk** is; dat om te beletten dat het Frans tot een brijachtige massa wordt, het van belang is dat meesters op het gebied van de taal die ten voorbeeld stellen, hun wachtwoord geven. Deze meesters zijn de grote schrijvers. Hun **eenparige** goedkeuring scheidt een soort letterkundige taal. Haar taak is op de gesproken taal een regelende bemiddeling uit te oefenen.'

Leraar

1. In dit geschrift wordt het begrip ‘leraar’ gebruikt voor iedereen die onderwijs geeft: kleuterleidsters, instructeurs, onderwijzers, leraren, hoogleraren en welke andere status-onderscheidingen nog meer in de Nederlandse taal mogen voorkomen. (Dr. W. Meuwese, Onderwijsresearch, Utrecht 1970, blz. 12).

2. In de VON, waarin ieder gelijk is, wordt met speciale benamingen als kleuterleidster en onderwijzer niet gewerkt. Ieder wordt aangeduid als leraar: kleuterlerares, leraar basisonderwijs. (Inlichtingenblad Conferentie Vereniging voor het Onderwijs in het Nederlands, april 1971).

3. Wat echter nog maar weinigen weten, is dat onlangs de term ‘leraar’ een veelzeggende betekenis-uitbreiding heeft ondergaan. Leraar was tot nu toe degene die een bepaald vak doceerde. Dit in tegenstelling tot de leerkrachten die in allerlei vakken lesgeven, de onderwijzers. Onlangs is wettelijk beslist dat allen die verbonden zijn aan het onderwijs tussen kleuterschool en universiteit ‘leraar’ heten. (Weekblad voor leraren bij het VWO en het HAVO, 2 april 1971, blz. 1113).

Gastarbeider II

Het januarinummer van Onze Taal vraagt zich af wie het woord *gastarbeider* heeft gemaakt. Ik wil geen woordvondst claimen, maar wèl wil ik me graag als ‘dader’ melden. Ik heb dit germanisme een jaar of vijf-zes geleden geïntroduceerd na een persreis met de Nederlandse Spoorwegen naar Duitsland. Doel van de reis was een beeld te krijgen van de jaarlijkse uittocht van buitenlandse werknemers rond kerstmis naar hun thuisadressen. Als transitoland vervullen Zwitserland en Duitsland bij dit extra vervoer een grote rol.

Toen ik thuis kwam en een verhaaltje had geproduceerd, ontdekte ik dat de aanduiding ‘buitenlandse werknemers’ typografisch onaantrekkelijk was (gebruik het maar eens in een kop!) en als praktisch denkend journalist introduceerde ik toen op de ANP-telex het woord *gastarbeider*. Een vertaling dus van het Duitse woord. Alle kranten gebruiken nu het woord en ook in het spraakgebruik is de *gastarbeider* niet meer weg te krijgen. Ik ben het met de tegenargumentatie niet eens. Het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid maakte trouwens al eerder bezwaren kenbaar en laat niet na op allerlei niveaus te proberen het gebruik van het woord *gastarbeider* uit te bannen.

Het zijn gevoelsargumenten die de tegenstanders gebruiken; de *gastarbeider* hoort thuis in het rijtje van andere gasten, zoals de gastdocent, de gast-hoogleraar e.d. Formeel taalkundig is er geen enkel bezwaar.

Uit de Van Dale-omschrijving haal ik een soort schuldgevoel: die mensen zijn wel gast, maar niet geëerd, omdat we ze laten verrekken in mensenpakhuizen. En óók omdat de Nederlandse gemeenschap zich weinig of niets aantrekt van deze mensen als zij hun voor de nationale economie nuttige (werk) functie hebben vervuld. Dan zijn het weer buitenlandse werknemers... Ik vind dat een huichelachtige benadering. De bezwaren van de buitenlandse werknemers zelf tegen het woord *gastarbeider* zijn van sociale aard: ze voelen zich namelijk niet als gasten in ons land.

Het woord *gastarbeider* moet daarom blijven. Maar we zullen wel moeten proberen als *mens* het begrip gast *meer inhoud* te geven. Ik durf het woord *gastarbeider* best

te gebruiken - al is het dan een germanisme. Ik voel me namelijk niet geplaagd door schuldgevoelens jegens deze minderheid, die het tolereert zo onmenselijk te worden behandeld. Opvattingen over onze taal hebben daarmee niets te maken. Een tikkeltje méér *medemenselijkheid* en we hoeven ons niet meer druk te maken over het gebruik van het woord *gastarbeider*!

Kees Noordewier, Utrecht

Van Dansik tot Gulik

Iedere oorlog of revolutie kan veranderingen meebrengen in plaatsnamen, in straatnamen, zelfs in familienamen. Een halve eeuw geleden moesten we Sint-Petersburg eerst Petrograd, toen Leningrad leren noemen, en Presburg eerst Poszony en daarna Bratislava. Na de tweede wereldoorlog heette de naamgenoot van deze laatste stad niet langer Breslau, maar Vroclav. Tegelijk werd Gdingen, dat in het nationaal-socialistische intermezzo Gotenhafen had geheten, tot Gdynia verdoopt, Danzig tot Gdansk en Stettin tot Szczecin. Koningsbergen werd ontduits en gerepublikaneerd van Königsberg tot Kaliningrad, zoals Hollandia Soekarnapura werd.

Op aandoenlijke wijze passen de Nederlanders zich hierbij aan, voorzover hun spraakorganen hen daartoe in staat stellen. Maar is dat wel terecht?

Soms zeker. Als iemand Oslo nog Christiania zou noemen, werd hij nergens ter wereld begrepen. Hetzelfde geldt voor Byzantium-Constantinopel-Istamboel. Batavia is even uit de tijd als Nederlands-Indië. In ons eigen land was de verdoping van de Zuiderzee (in Waddenzee en IJsselmeer) noodzakelijk bij de voltooiing van de Afsluitdijk, als men niet zo iets mals als Noorderzuiderzee en Zuiderzuiderzee wou aanvaarden.

Het is een andere kwestie dat een veroverde (of door de overwinnaars aan een ander land toebedeelde) plaats een kleine, door de tongval van het nieuwe land bepaalde wijziging ondergaat: Schlettstadt-Séléstat, Strassburg-Strasbourg. *Men haaste zich niet*, wanneer het resultaat op zijn beurt al te inspannende oefeningen eist van ons spraakorgaan.

Gdansk hebben onze voorouders *Danswijk* genoemd. Dat *-ijk* was een schrijfwijze voor 'k', zoals Noortik en Kattik *Noordwijk* en *Katwijk* gespeld (en tegenwoordig ook meestal genoemd) worden. Het verdient dus zeker aanbeveling om die plaats *Dansik* te noemen, nu er geen reden meer is om de Duitse naam te houden.

Voor die Duitse namen tonen wij wel eens een te groot zwak. Als wij Moskwa terecht 'Moskou' noemen en die naam ook zo spellen, is het zot om de naam van Warszawa, dat wij 'Warsjou' noemen, *Warschau* te schrijven. Het 'groene boekje' is wat Lietuva-Litauen-Litouwen betreft heel wat konsekwenter geweest.

Zoals het ons, in *Gdynia* en *Gdansk*, moeilijk valt om aan het begin van de woorden de klankcombinatie te produceren die ons midden in *zakdoek* of *dikdoen* geen enkele moeite kost, zo kan ook niemand van ons eisen dat we *Szczecin* zeggen met aan het begin de *sjtsj* die we in het binnenste van *Chroesjtsjow* zo vlot laten horen, en in het midden een ‘natte’ t.

Wat dan wel? ‘Sjtettien’ of ‘Stettin’ als vanouds, gespeld b.v. *Stettin*. We zijn toch ook ‘Praag’ blijven zeggen toen Tsjechoslowakije een republiek werd met het aloude Praha als hoofdstad?

Dit is iets wat vele Nederlanders maar al te vaak vergeten: een aantal buitenlandse plaatsen hebben namen in onze taal, niet alleen Keulen en Parijs, Londen en Berlijn. Het zou wat geforceerd zijn, om *Plijmuien*, *Mens* en *Ozenbrugge*, via het onderwijs en de zgn. media, algemeen gebruikelijk te maken. Maar *Lille*, *Arras* en *Jülich* horen in een Nederlandse volzin niet thuis. Laat de Engelsman zich onbegrijpelijk maken met zijn Leghorn, Ratisbon en de Vistula. Zulke gevaren dreigen niet van *Rijsel*, *Atrecht* en *Gulik*.

D.G.M

Voor stadsuitleg

Vlak bij de grens tussen Den Haag en Wassenaar eindigen de straatnamen op -aland en beginnen ze met meisjesnamen. (Of: met een meisjesnaam? Wat is hier goed Nederlands, of kan het allebei?) Goed toegepast, zou dit kunstje makkelijk-vindbare straten opleveren: Annaland, Berthaland, Carolinaland, Deboraland, Evaland, Franciscaland enzovoort. Maar aangezien wijken, in tegenstelling tot het ABC, twee afmetingen plegen te hebben, is een alfabetische orde ook weer niet zo nuttig dat men niks anders kan proberen. In Overvecht, een uitleg van Utrecht, is het alfabetische beginsel blijkbaar enigszins toegepast.

Een professor in de taalkunde moet gezegd hebben dat de enige eis waaraan straatnamen in een stad of dorp dienen te voldoen, is dat ze duidelijk verschillen. Zijn ze niet makkelijk te onderscheiden, zowel met het oor als met het oog, dan is het ongemak niet te overzien, net als bij die nieuwe riksaalders die te weinig verschillen van guldens. Maar een zekere overeenkomst tussen straatnamen in dezelfde buurt is wel praktisch, al is het resultaat nooit zo ondubbelzinnig als bij een nummering (waaraan bezwaren vastzitten!). Gewoonlijk zoekt men het in overeenkomstige betekenis, zodat er zeeheldenbuurten, schilderswijken, archipels en bomen- en bloemenkwartieren komen. Praktisch nut voor de oriëntatie levert deze methode alleen op als iemand weet dat Maerlant en De Genestet iets met mekaar te maken hebben.

Overeenkomst in vorm, zoals Den Haag in Bouwlust en Berestein heeft toegepast, is duidelijker: Speelzijde, Schoolzijde, Zuiderzijde liggen daar bij mekaar, evenals Steenzicht, Vijverzicht, Veldzicht.

Het volgende is ingegeven door de Eindhovense straatnaam Herderstasje. Een gemeentebestuur zou partij kunnen trekken van de bekoorlijkheden van onze taal, en verkleinwoorden bezigen, b.v. dit rijtje samengestelde woorden die zelden zonder verkleiningsuitgang voorkomen:

Borrelglaasje

Dienstmeisje

Herderstasje
Huwelijksbootje
Lenteklokje
Lucifersdoosje
Madeliefje
Nachtkastje
Roodkapje
Schoothondje
Sneeuwwitje
Theerandje
Twalefuurtje
Wilgekatje
Winterkoninkje

Men kan de zaak ook omkeren en het verkleinwoord aan het begin zetten. Dan worden alle namen gekenmerkt doordat er in het midden -jes- in staat:

Aapjeskoetsier
Bosjesman
Dirkjespeer
Hartjesdag
Hokjesgeest
Huisjesmelker
Katjesdrop
Kwartjesvinder
Lammetjespap
Lintjesregen
Maatjesharing
Mannetjesvaren
Streepjespak
Wijfjesolifant

Een gemeente die geweldig omhoog zit, moge bedenken dat er een lijst zonder einde is te verzinnen van de woorden die beginnen met Ver- en eindigen op -ing:

Verandering
Verbetering
Verbinding
Verbittering
Verbijstering
Verduidelijking

enzo voort via Vergrijzing en Verkrotting tot Verzwijging toe. Alles wat de secretarie nodig heeft is een goed gedresseerde computer en een pasklaar gekopieerde Van Dale.

G.A.B.

Het gebruik van er

‘Waar vindt u op eenvoudige manier de regels van het gebruik van “er” beschreven?’ vraagt A.J. Vervoorn in *Onze Taal*, maart (*Nederlands voor anderstaligen*). In z'n

Beknopte ABN-syntaxis 3 heelt P.C. Paardekooper er een aantal paragrafen aan gewijd die via het woord *er* in het Register makkelijk te vinden zijn. De beschrijving is evenwel noch volledig noch eenvoudig. Misschien wil iemand die twee tekorten weg helpen nemen; hij zou daardoor veel mensen aan zich verplichten.

P.

Adem

In het artikel ‘Ismen: ter bestrijding van misverstand’ (O.T. sept. '70) komt de volgende passage voor: ‘*Ademnood* is qua samenstelling even goed mogelijk als woningnood, tijdnood en ademgebrek. Maar naast benauwdheid is het overbodig, en dus een verwerpelijk germanisme.’

Mijn bezwaren gelden niet in de eerste plaats de m.i. weinig navolging verdienende werkwijze van prof. Zaalberg, om het woord *ademnood* eerst om gegronde redenen tot goed Nederlands te verklaren en het vervolgens op grond van zijn overbodigheid toch maar weer als germanisme te willen beschouwen. Dat leidt tot de onduidelijkheid die het gevolg is van elke inconsequentie.

Veel ernstiger vind ik het, te menen dat een woord als verwerpelijk kan worden aangemerkt omdat het ‘overbodig’ (!) zou zijn. Alsof de rijkdom van een taal niet mede bepaald wordt door de omvang en gevarieerdheid van haar woordenschat! Bovendien is het dan nog zo, dat het woord *ademnood* bij lange na niet alle betekenissen van benauwdheid (denk alleen al aan de ‘benauwdheid des geestes’) kan dekken, zodat het alleen maar toe te juichen is, dat één speciale betekenis van het woord benauwdheid exact met *ademnood* kan worden weergegeven. Trouwens, op zulke gronden als prof. Zaalberg aanvoert, zou het ook door hem gebruikte woord *ademgebrek*, dat wèl in de praktijk nagenoeg synoniem is met *ademnood*, op heel wat overtuigender wijze de ‘overbodigheid’ van *ademnood* aantonen.

N.E. Buurman, Rotterdam.

Onzijdig

De het-woorden op -ment in het Nederlands zijn vooral aan het Frans ontleend en hebben, net als het Frans, een klemtoon op de laatste lettergreep. Zo ook het oude Nederlandse woord voor ‘vestiging’, ‘établissement’. Het later uit het Engels overgenomen - en nog alleen in een speciale betekenis - ‘establishment’ pleegt nog enigszins Engels te worden uitgesproken: esteblijsm'nt, met klemtoon op de tweede lettergreep. De overige Engelse betekenissen: vaste dienst, personeelsformatie, vestiging enz. worden niet overgenomen.

Bij ‘het’ hoort ‘zijn’, maar ook, zonder lidwoord, een onverbogen adjectief. Dat kan helpen om in een aantal gevallen, waar ‘de’ en ‘het’ wisselen, uit te maken, wat de spreker eigenlijk wilde zeggen. Volgens de woordenboeken zijn leem, graniet e.d. stoffelijke zelfstandige naamwoorden, dus het-woorden. ‘Wie over het brandend heet bazalt/wijst mij de weg naar Lethe’.

Maar ieder die uit hoofde van zijn vak over bazalt spreekt, zegt ‘de bazalt’. Koenen placht dat op te lossen door te schrijven ‘bazalt(rots)’. In feite is voor de aardwetenschapper niet de stof, maar het ruimtelijke object, het voorkomen, beslissend. Van tijd tot tijd echter slaat zo iemand een woordenboek na, of herinnert zich zijn taalles, en dan krijgen we (o.a. in Zonneveld's ‘Van de bergen tot de zee’): ‘Het leem...’. Maar de natuur is sterker dan de leer, zodat we enkele regels verder lezen: ‘Rode keileem’, hetgeen aantoont dat de schrijver het woord als de-woord voelt.

Tenslotte: ‘Kongo-Kinshasa’ heeft geen lidwoord, evenmin als Tunesië of Denemarken. Ook Libanon heeft geen lidwoord. Wel bestaan *de* Kongo en *de* Libanon, een rivier, resp. een gebergte of de streek die door de rivier of dat gebergte wordt aangeduid. Zo was het vroeger ‘de Transvaal’, nog ‘de Minahassa’, zij het dat Deli (sultanaat?) zonder lidwoord bleef. Overigens is het interessant dat het Frans bij al die namen van nieuwe staten ‘le’ gebruikt, zoals vroeger alleen bij Denemarken, Portugal en Brazilië.

Het gebruik van ‘haar’ na het-woorden neemt toe. Als het nog het bestuur van een vrouwelijke studentenvereniging is, dat over ‘haar’ besluiten spreekt, kan men nog denken aan *het* meisje dat *haar* huiswerk niet gemaakt heeft. Maar als Dijksterhuis spreekt over Alexandrië en ‘haar’ bloeitijd, begint men toch te vermoeden dat behalve Anglicistische invloeden, een tendens optreedt om abstracta, met name gepersonifieerde abstracta, als vrouwelijk te beschouwen. Of is de ‘haarziekte’ alleen maar schrijftaal?

W.J. Jong.

Afscheid

‘Dag. Het beste hé. Tot ziens. Ja, dag. Tot dan. Dáag.’ Hoort u, als toevallige voorbijganger, iemand zo'n ‘afscheidswordje’ tegen een vriend (in) uitspreken, dan zult u beslist niet verbaasd opkijken, u zult er zelfs niet bij stilstaan (figuurlijk bedoel ik), sterker nog, u doet waarschijnlijk dagelijks hetzelfde. Ga eens na wat u 's morgens tegen uw vrouw zegt als u naar het werk gaat. Alleen: dag? Iedere vrouw met een hart vol liefde zal u dan verwijtend nakijken en zich afvragen of er iets is. Zij verwacht meer. En u voldoet aan haar verwachtingen. ‘Dag schat, tot 6 uur hé. Ja, ik zal er aan denken. Tot ziens. Goed, ja ja, schat, tot straks. Ik moet nu echt gaan. Dag. Dáag. Oh, de kleine nog. Dag lieverdje, dag vrouwtje. Zul je braaf zijn vandaag? Dag schatjes. Tot straks hé.’

Geen mens zal kunnen zeggen dat ik overdrijf. Het had veel langer gekund. Zoiets gebeurt honderden malen per dag. Het is heel gewoon. Maar niemand realiseert zich dat hij in enkele minuten wel tien of meer keer afscheid heeft genomen van zijn familie en dat voor één dag! Per jaar bedraagt dat wel een aantal keertjes gedag zeggen. Stel u voor dat u 's avonds bij het thuiskomen hetzelfde deed.

Bij in gesprek zijnde huisvrouwen is het typerend: bij het afscheid nemen, blijven ze nog wat staan. Vaak kan slechts een radeloze huisvader die een dampende pan ontvlucht de ceremonie bespoedigen. Maar dan is er een reden: het huishouden. Bij de man is er 's morgens natuurlijk ook een reden: het werk. Anders zou het afscheidnemen besloten worden met de konklusie dat men niet weg hoeft en weer thuisblijven.

Waarom duurt een afscheid tegenwoordig steeds langer en is de begroeting zo kort?

Het antwoord is zeer simpel: wij zijn steeds minder zeker van elkaar.

We blijven vragen om een bewijs van liefde, een verzekering dat men zeker terugkomt. Voortdurend herhalen we de afscheidsgroet om de ander ervan te overtuigen dat het echt gemeend is en dat de ruzie van gisteren niet zo gemeend was en dat zo'n hoge drankrekening als vorige week niet meer voor zal komen en dat het overwerk vandaag niet weer langer zal duren en dat hij nog steeds van haar houdt, al zegt hij het niet zo vaak meer, ze weet het toch, of niet? Ja, hé? Dag. Tot ziens. Tot straks, lieveling. Tot straks. Ja, ik zal er aan denken. Pas goed op jezelf. Tot ziens, dag, dáag. Hij zwaait nog eens.

Alles wat hij haar 's avonds had willen zeggen moet nu in deze groetjes komen te liggen, alle verontschuldigheden...

J. Graus, Roermond.

Nederlands en Frans

In O.T. oktober 1970 vestigt iemand de aandacht op 'de grote overeenkomst tussen uitdrukkingen in het Nederlands en het Italiaans'. De inzender staft zijn mening met een serie voorbeelden uit beide talen waarin het woord *hand* voorkomt. Hij meent daaruit te mogen besluiten dat 'de overeenkomsten tussen Nederlands en Italiaans veel groter (zijn) dan die tussen Nederlands en Frans'.

Die gevolgtrekking is m.i. niet gewettigd, aangezien voor al de door hem aangehaalde voorbeelden (op één na) eveneens Franse uitdrukkingen bestaan met het woord *main*.

Alleen voor 'een gaatje in de hand hebben' is me geen Franse uitdrukking met *main* bekend. Daartegenover staan echter nog tal van andere wendingen in beide talen: en venir aux mains = handgemeen worden; mettre les mains à la pâte = de handen uit de mouwen steken; je m'en lave les mains = ik was mijn handen in onschuld; les mains lui démangent = de handen jeuken hem; donner un coup de main = een handje helpen; en un tour de main = in een handomdraai; être en bonnes mains = in goede handen zijn enz.

De stelling dat de overeenkomsten tussen Nederlands en Italiaans 'veel groter' zijn dan die tussen Nederlands en Frans is niet vol te houden.

J. Verhasselt, Brussel

Ober

mag niet meer van de bazen der pleisterplaatsen. De 'aanspreektitel van onze medewerkers in de bedieningsbrigade' is *steward* geworden. Straks moeilijk voor de spelling: stjoewurt? Met de volgende logica verdedigd: 'Wij willen hiermede tot uitdrukking brengen dat het moderne gastheerschap hoge eisen stelt aan de leden van de bedieningsbrigade en dat wij er in deze tijd ook zeker op vertrouwen dat u door onze stewards op de juiste wijze wordt aangesproken en geholpen.' □ Van die deelwoorden nog een bepeinzenswaardig voorbeeld op het formulier van de volkstelling: 'Hoeveel kinderen heeft zij *levend* voortgebracht?' □ *Een beetje* wijnhandelaar heeft enz. Dat is al oud. Nieuw de inpassing: *Elke beetje* wijnhandelaar heeft Muscadet. (Parool 10-4) □ Opmerkelijk beroep: *parketteur*. En:

kommunikatietrainer. □ In het Botlekgebied rijdt een wagen rond die met 18 ton blusschuim is gevuld; officiële naam foamtruck. Naam in het Botlekgebied: *zeug*. □ Als Van Dale een woord geeft, bestaat het; daarover zijn we het eens. Maar wat te doen met *gaste*? Immers die is - blz. 585 linker kolom - ‘een niet-bestaand woord voor vrouwelijke gast’. □ Nog even wat materiaal voor *zien zitten*: ‘Dat zie ik wel zitten’ (De Journalist 1-3); ‘Mammaloe zie ik wel zitten.’ (Alg. Dagbl. 31-3); ‘Dat weigerde ik omdat ik het daar absoluut niet zag zitten terwijl ik kon aantonen dat ik werk en onderdak had.’ (VN 15-3). □ Zeldzaam geval (zie O.T. maart, blz 16): het verschil tussen ‘het blijkt dat u bent bedonderd’ en ‘het blijkt dat u bedonderd bent’. □ Is er verschil tussen ‘dagelijks driemaal een eetlepel’ en ‘driemaal dagelijks een eetlepel’? □ De advertentie betreffende de boerenknecht (bestaan die nog? is er eigenlijk wel een bewijs voor die advertentie?) is al oeroud: ‘hij moet getrouwd zijn en zijn vrouw meemelken’, maar voor wie hem (haar?) niet kent, altijd wel de moeite van een glimlach waard. □ Als u het niet hebt gedaan en u wordt gevraagd ‘hebt u het niet gedaan?’, zegt u dan ja of nee? □ ‘Hijacken’ komt van ‘stick 'em up high, Jack!’ Dat zegt dan de man met de revolver: handenomhoog. □ Dat wetenschapper niet van een werkwoord komt als bakker van bakken, is geen deugdelijk argument om het af te keuren; evenmin is deze constatering genoeg om het te aanvaarden. Verder: *eerstegrader* (leraren), *loongroeper* (term uit het salariswezen). □ We blijven moeilijkheden houden met de opmerking (okt. 1970) dat sommige ‘afrikaanse’ woorden die in ons land bekend zijn, niet bestaan. De *terugleuter* blijkt een soort zwerfwoord te zijn: het wordt al in de Prov. Zeeuwse Courant van 4 febr. 1963 vermeld als een creatie uit Arnemuiden □ Het Handwoordenboek van die Afrikaanse taal (1965) kent prikkelpop (blz. 663) en mooimaakgoed (blz. 553). □ Een *plan* om een stadhuis *ontwerpen* is een contaminatie van een plan maken en een stadhuis ontwerpen. □ Geneesheren kennen de *vroedvrouwendagboekkaarten*. □ Het zoeken naar lange woorden in Van Dale wordt vergemakkelijkt door de uitgave van de ‘Omgekeerde Van Dale’, nl. het Retrograde Woordenboek van de Nederlandse Taal (Antwerpen 1969). Daarin zijn de woorden alfabetisch naar hun laatste letter gerangschikt: een verrassend boek, onontbeerlijk voor allen die de nederlandse woordvorming bestuderen. □ Je kunt nu pas merken hoeveel honderden woorden op -aal rijmen, hoeveel duizenden op -ing, welke woorden op een -z uitgaan. Er is één woord met 31 letters: *wapenstilstandsonderhandelingen*, er zijn er 4 met 30, 7 met 29.

De sterkste groep is die van 9 letters, nl. 27152, waarvan 2955 met een s beginnen. En eindelijk nu ook dat éne woord gevonden dat op *bliksem* rijmt: *smiksem*.

[Nummer 5]

Recht en regel

Tijdens de eerste voordracht op het congres van 17 oktober 1970 ‘Wat nog niet in Van Dale staat’ werd Vondel aangehaald:

‘Gelijk de bossen jaarlijks hunne bladers veranderen en de eerste afvallen, zo vergaat ook de eeuw der woorden; en die onlangs opkwamen, groeien en bloeien gelijk de jeugd.’

Velen hebben ons gevraagd waar Vondels taalkundige beschouwing, die van zoveel wijsheid en verdraagzaamheid getuigt - zoals een briefschijver het formuleerde - is te vinden.

Het is een citaat uit Vondels vertaling van Horatius' derde brief uit diens tweede boek Brieven: de brief aan Lucius Calpurnius Piso en zijn twee zonen. De in versvorm geschreven brief is in de wereldliteratuur bekend geworden als de *Ars Poetica*, de *Dichtkunst* en heeft met name in de zeventiende en achttiende eeuw een geweldige invloed gehad en veel navolgers gevonden. Classicici nemen aan dat Horatius (65 v. Chr. - 8) de brief bedoeld heeft als een waarschuwing, op verzoek van vader Piso geschreven, aan de zonen om het dichterschap niet al te licht op te vatten, en daarmee ook als een middel om hen van het dichterschap af te schrikken.

Andere beroemde plaatsen in de brief aan de Pisonen zijn (in Vondels prozavertaling):

Pictoribus atque poëtis: *Schilders en poëten hadden altijd ene gelijke macht van alles te durven bestaan.*

Brevis esse laboro, obscurus fio: *ik tracht kort te zijn en word duister.*

Grammatici certant, et adhuc sub iudice lis est: *Daarom twisten de letterkunstenaars en de zaak hangt nog in 't Recht.*

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus: *Bergen willen baren, en daar komt een belachelijk muisken voor den dag.*

Laudator temporis acti, se puero: *Een prijzer van zijnen voorleden tijd, toen hij een kind was.*

Scribendi recte, sapere est et principium et fons: *Wijs wezen is de bron en de oorsprong van het schrijven.*

Het gedeelte dat voor ons belangrijk is (‘woorden komen; sommige blijven, andere gaan’), staat al in het begin; het beslaat de verzen 38 tot en met 72.

Nieuwe woorden zijn dikwijls nodig; wees niet bang ze te maken, ook al zal de kritiek het u moeilijk maken. Niets zal eeuwig blijven bestaan: havenwerken, inpolderingen, rivieromleggingen, ‘al dit en wat de mensen gemaakt hebben, zal vergaan.’ Hoe veel te meer nog de waarde en de levendige bevalligheid der woorden! Op de tweede bladzijde van dit nummer vindt u de tekst: de Latijnse verzen met het deel van de prozavertaling die Vondel in 1654 uitgaf voor zijn ‘Kunstgenoten van Sint Lukas 't Amsterdam, Schilders, Beeldhouwers, Tekenaars en hunne begunstigers.’ We hebben de oorspronkelijke spelling gelaten, zoals ze te vinden is in deel VII van de Vondeluitgave 1934.

Twee aantekeningen die het lezen kunnen vergemakkelijken, volgen hieronder. Ze betreffen de laatste acht regels van de linkerkolom der vertaling.

De gegorde Cetegen, oude voorname Romeinse familie die een soort kleding droeg dat van waardigheid getuigde. Bedoeld is: ‘Als het nodig is nog onbekende dingen aan te wijzen door nieuwe termen, dan moet ge nieuwe woorden bedenken die onze voorname voorouders nooit gehoord hebben. Dat is u toegestaan, als u maar met verstand te werk gaat.’

Cecilius enz., Cecilius en Plautus waren twee blijspelschrijvers, Vergilius en Varius twee treurspeldichters. Bedoeld is: ‘Wat zal het Romeinse volk aan de komedieschrijvers toestaan hetgeen het in de tragedieschrijvers niet wil dulden? Waarom kan men niet verdragen dat ik enige Latijnse woorden kan maken, als ook de taal van andere schrijvers onze landstaal heeft verrijkt en nieuwe namen voor nieuwe dingen heeft voortgebracht?’

J. Veering.

Sumite materiam vestris qui scribitis aequam viribus, et versate diu quid ferre recusent, quid valeant humeri: cui lecta potenter erit res, nec facundia deseret hunc, nee lucidus ordo.

Ordinis haec virtus erit et venus, aut ego fallor, ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici pleraque differat, et praesens in tempus omittat. In verbis etiam tenuis cantusque serendis: hoc amet, hoc spernat promissi carminis autor. Dixeris egregie, notum si callida verbum Reddiderit junctura novum. Si forte necesse est indiciis monstrare recentibus abdita rerum, fingere cinctutis non exaudita Cethegis continget, dabiturque licentia sumta pudenter. Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si Graeco fonte cadant, parce detorta: quid autem Caecilio Plautoque dabit Romanus, adentum Virgilio Varioque? Ego cur, acquirere pauca si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni sermonem patrium ditaverit, et nova rerum nomina protulerit? Licuit, semperque licebit, signatum praesente nota producere nomen. Ut silvae foliis pronos mutantur in annos, prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas, et juvenum ritu florent modo nata, vigentque. Debemur morti nos nostraque; sive receptus terra Neptunus, classes aquilonibus arcet, regis opus; sterilisque diu palus, aptaque remis, Vicinas urbes alit, et gr ave sentit aratrum; seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis, doctus iter melius; mortalia facta peribunt, nedum sermonum stet honos, et gratia vivax. Multa renascentur quae jam cecidere, cadentque quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus, quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi.

Ghy die schrijven wilt, kies een stof, die met uwe maght overeenstemt; en legh te deeghe over wat uwe schouders draegen kunnen of niet; die dan een stof naer zijne maght gekozen heeft, dien zal welspreeckentheit nochte duidelijcke orden ontbreecken. Indien het my niet en mist, zoo zal hier in de deught en schoonheit des ordens bestaen, dat hy nu zegge het geen gezeit moet zijn, en veele dingen, die te zeggen zijn, uitstelle, en voor dien tijdt oversla. De heldendichter volge dit en vliede dat; omzichtig en spaerzaam in zijne woorden. Het zal braef gezeit zijn, indien een geestige te zamenstellinge een nieu woort bekend maecke. Zoo het by geval noodigh zy der dingen geheimenissen door nieuwe tekens aen te wijzen, zultghe moeten nieuwe woorden verzieren, die de gegorde Cetegen noit hoorden; en het zal u vry staen, indienghe het slechts bescheidelijck doet: en de nieuwe en onlangs verziende woorden zullen gangbaer worden, zooze, uit de Grieksche bron vloeiende, weinigh gebogen worden. Doch wat zal het Roomsche volck aen Cecilius en Plautus toestaen, het geenze in Virgijl en Varius niet en willen lijden? Waerom benijst men het my, indien ick eenige Latijnsche woorden kan vinden, naerdien Katoos en Ennius tong 't lants tale verrijekt, en nieuwe namen der dingen voortgebrogt heeft? Het was en zal altijd geoorlooft zijn gelt van gangbare munte uit te geven. Gelijk de bosschen jaerlijcks hunne bladers veranderen, en de eerste afvallen, zoo vergaet oock de oude eeuw der woorden; en die onlangs opquamen, groeien en bloeien, gelijk de jeught. Wy en alle onze wercken zijn den ondergang onderworpen; het zy 't lant de zee inruimende, de vlooten voor de Noordewinden beschut; dat een koningkljck werckstuck is: of dat een lang onvruchtbaar moerasch, en bequaem voor de galeien, de nabuurige steden voedt en omgeploeght wort: het zy een vliet, eenen beteren wegh vindende, zijn kil, de vruchten nadeeligh, door kunst verleit hebbe; al dit en wat menschen gemaect hebben zal vergaen: hoe veel te min is de eere en levendige bevalligheit der woorden geduurzaam. Veele woorden, nu niet gangbaer, zullen in

zwang komen, en die nu gangbaer zijn zullen slijten, indien het gebruik, waer by het gezagh, Recht en regel van spreken bestaet, dat zoo believe.

Kleine taalles

Ook elke leek die het Nederlands bestudeert, weet dat er in de zinsbouw altijd ‘spanning’ is tussen twee delen, twee polen die bij elkaar behoren. Bijvoorbeeld *ik schrijf* (gezegde) en *een brief* (het lijdend voorwerp, de noodzakelijke aanvulling bij het schrijven). Een mogelijkheid in het Nederlands is dat de ‘bepalingen’ bij ‘ik schrijf een brief’ **tussen** die twee polen komen: ik schrijf *morgen tegen de avond als ik zin heb* een brief.

Dat nu kan in de zakelijke, rationele stijl enige moeilijkheden bieden. De afstand tussen de ene pool (‘ik ben’) en de andere (‘gegaan’) kan voor het goede, snelle begrip van wat er staat, té groot worden: ‘*ik ben* met mijn zuster op de fiets bij slecht weer maar gelukkig over mooie wegen naar Apeldoorn *gegaan*.’ Vijf bepalingen bij ‘ik ben *gegaan*’: 1. met mijn moeder, 2. op de fiets, 3. bij slecht weer 4. maar gelukkig over mooie wegen.

Zet in zakelijke stijl (taal die vlug en goed begrepen moet kunnen worden) de dingen bij elkaar die bij elkaar horen.

Vergelijk:

Geen enkele bezoeker zal, ondanks het feit dat ten gevolge van een wat krappe behuizing het laboratorium voor scheepsconstructies langzamerhand op een overvol pakhuis gaat lijken, de grote trekdrukbank die immers het grootste deel van het vloeroppervlak in beslag neemt, **over het hoofd zien**.

met:

Ondanks het feit dat ten enz. enz. gaat lijken, zal geen enkele bezoeker de grote trek-drukbank over het hoofd zien die immers enz. enz. in beslag neemt.

Uitvinden

In het nummer van Onze Taal van maart 1971 wordt op pag. 15 onder het kopje ‘Uitvinden’ de vinger gelegd op een, volgens de schrijver, verkeerd gebruik van het woord *uitvinden* in het volgende citaat:

‘Wat is de oorsprong van die gehoorzaamheid? Als dat uitgevonden is, kunnen misschien, op grond daarvan, uitgesproken regels geformuleerd worden.’

De schrijver tekent hierbij aan de ‘je maar zelden zo duidelijk als hier op grond van het zinsverband kunt besluiten dat *uitvinden* verkeerd gebruikt is. Niet uitvinden (to invent) is bedoeld, maar: uitzoeken, erachter (zien te) komen, ontdekken (to find out).’

Mijn Van Dale (1971) geeft als eerste, eigenlijke betekenis van *uitvinden*: ‘vinden waar iets of iemand zich bevindt’. Weliswaar staat erachter: ‘in deze zin w.g.’ (= weinig gebruikelijk), maar fout is het gebruik van *uitvinden* in deze zin toch niet. Als dat zo is, dan is het gebruik van *uitvinden* in de geciteerde passage evenmin verkeerd.

Mr. J.L. Heldring, Leidschendam.

Opstel

Acht Engelse scholieren uit Croydon hadden in de maand april opstellen geschreven die volgens de leraar ‘obsceen’, ‘lichtzinnig’ of ‘spottend’ waren (obscene, flippant, derisory). Zij kregen daarom straf: een klap met een rieten stok op de hand (caning). Een van hen, een jongen van 13 jaar, weigerde de straf te aanvaarden: hij is daardoor twee weken in het Engelse nieuws gekomen.

De leraar heeft zich erover beklaagd dat de kranten de zaak zo overdreven en scheefgetrokken hadden: er was heus wel wat meer en wat ernstigers aan de hand geweest dan dat ene opstel; over de druppel wordt druk gesproken maar de volle emmer kent niemand.

De Times van 8 en 10 mei geeft gedeelten uit het opstel. Titel: family life; tweehonderd woorden lang. Fout gespeld waren: dining, impossible, friend, Tarzan, buy en lavatory. Martin, de jeugdige schrijver, vertelt dat hij twee kinderen zou willen hebben, en bankbediende zou willen zijn en ‘go fishing and find a gril freind’. Als hij geld had, zou hij naar het continent willen gaan en daar ‘live in the jungle like tarzen’. Slot: ‘But also this is a dream a dream world just a dream world so as I have had my dreams I shall go back to work as a public lavotery cleaner’.

Deze dingen gebeuren bij ons nou nooit.

Een rustig land

is ons land: dat zeggen bijna alle buitenlandse cliché stukjes over Nederland in de verkiezingstijd. Even the tranquil fields of the Netherlands, zei de (het?) Amerikaanse weekly newsmagazine Time van 10 mei. □ Maar een rustige taal hebben we niet. Over dat *weten-*

schapper weer heel wat lelijke woorden moeten horen. VN 1-5 schrijft o.a. ‘Ook haat ik het woord lap voor laboratorium om van prof en wetenschapper nog maar te zwijgen.’ Maar laat nou in dezelfde krant 1-5 een Stichting een *gedragwetenschapper* vragen, gelijk op 11-5 de Vk een *sociale wetenwetenschapper*. Over een *bouwwakker* horen we nooit lelijke dingen. □ *Tranentrekker* komt uit het Afrikaans? Over de film Love Story schrijft de Transvaler van 21 april (Die fliet is vol en die trane rol): ‘Die grootste tranentrekker van die dekade is toe uiteindelijk vrijgestel. Was daar toe 'n geweene? O ja, beslis. Onbeskaamd erken ek dat die trane ook heerlijk langs my wange in my nek afgeloop let.’ Fliet is bioscoop. □ *Kabouter* was een Nederlands woord dat de buitenlandse pers haalde; vertaling gnome. Was. □ Verschil tussen *agoog* en *agoloog*? de advertenties die om hen vragen, maken dat de ondeskundige lezer niet duidelijk. □ Een *woningmaatschappelijk* werkster. Probeer het maar eens anders te zeggen (in één woord). Net als de Rijksplanologische en de Rijkspsychologische dienst, hoewel: een planologische rijksdienst zou beter gaan dan een maatschappelijke woningwerkster. □ Is er nu eigenlijk al een ander woord voor ‘indirecte schade bij brand’? Vorig jaar juni is er een prijsvraag geweest: vijfduizend gulden was te verdienen met een woord voor brandschade anders dan ‘het verlies aan goederen door vernieling of beschadiging ten gevolge van brand.’ □ Opmerkelijk beroep: *womanager*. □ Vast in *kleurvast* (kleur blijft), *roestvast* (roest komt niet), *bijbelvast* (goed thuis in) is telkens wat anders, zo ook in het recente verkiezingswoord *zetelvast*. □ De *metronettes* zijn de majorettes van de Amsterdamse tramharmonie. □ De gemeenteraad van de Belgisch-Limburgse gemeente Vreren heeft, volgens de Standaard 22-2, met slechts ene stem tegen beslist dat tijdens de zitting van de raad dialect zal worden gesproken, zoals dat sedert eeuwen daar gedaan wordt. De burgemeester had verklaard ‘voorstander te zijn van goed Nederlands, maar het was volgens hem zeer de vraag of de raadsleden die taal wel fatsoenlijk kunnen spreken.’ □ Nu de onderwijzer leraar is geworden, gaat *onderwijzer* in het *museum*. Kaartje erbij: woord uit het begin der negentiende eeuw. Het heeft eens *schoolmeester* verdrongen en wijkt nu voor *leraar* (Wet van 28 april 1876: ‘De onderwijzers aan de gymnasia dragen den titel van leeraar.’) *Onderwisen* en *onderwiser* komen al in de middeleeuwen voor. Strikt genomen is een onderwijzer iemand die *onderwijst*, en een leraar iemand die *leert*, zodat het laatste woord minder enkelzinnig is dan het eerste. □ Andere beroepen: afschrijver, bestekzoeker, crasseur, draadaangeefster, elementenstapelaar, fineerschiller, getouwsteller, harder, inslaander, klipsenman, luierman, malmaker, nopster, overleersnijder, palenkruiner, remmingweker, schijfschuurder, topman, uitzetter, vandikteschaver, wegschaafmachinist, ijzervlechter, zandpalenpulser. Met de j niets gevonden, jeneverstoker, jongleur, journalist en juwelier niet opmerkelijk genoeg. □ Een *opinion leader* is, voorzover wij weten, iemand die een meningmakende invloed op zijn omgeving uitoefent; het woord lijkt heel wat maar is niks. □ Op de achterkant van O.T. april 1971 stond: ‘Het is ook mogelijk alleen geabonneerd te zijn op het blad.’ Teruggestuurd gekregen met commentaar: ‘dus niet met z'n tweeën’. Zullen we ons weerloos laten slachten? Zelf gelezen in pas verschenen Omzien in verwondering, deel II, blz. 142 (over minister Gielen, hij) ‘weigerde van de vier benoemden alleen de benoeming van Jef te bekrachtigen.’ Dat kun je op een manier of vier uitleggen. Op het laatst durf je geen pen meer op papier te zetten. Daarom rustig en gerust laten staan wat er stond. □ Het wordt vervelend, maar nog iets uit de Times, nu 12-5. Dat nummer geeft economische,

culturele, financiële enz. informatie over België, bijv.: ‘... the speech of the north of the country is Flemish, of Low German origin and akin to Dutch.’ Vlaams, Nederduitse afkomst, verwant met Nederlands. Er zal toch wel een attaché van de Ned. of de Belg. Ambassade zijn die in een volgend nummer van de Britse krant een corrigerend ingezonden stuk laat plaatsen: Sir, Perhaps you would permit me to add a few words to the fine article about... Yours faithfully,... □ Nog eens aandacht geven aan *voltijds* en *deeltijds* (een voltijdse betrekking). □ Een *exit interview* is een afscheidsgesprek. □ Niet beter is de ellende, ook de bovenomschrevene, weer te geven dan met het gezegde van de Kabouter: *Waar je ook tegen vecht, het is één grote bierkaai.*

[Nummer 6-7]

Staande uitdrukkingen

Nederlanders die Duits op school hebben moeten leren, weten dat naamvallen lastig zijn: meestal blijft hun een levenslange schrik voor en wie weet zelfs afschuw van de rijtjes bij. Der kleinen Mann - des kleinen Mannes - dem kleine Manne - den kleinen Mann: vier verschillende vormen voor dezelfde woorden. Juist omdat Nederlands en Duits verwant zijn en nu eenmaal precies op dit punt ieder hun eigen weg gegaan zijn, is het voor de Nederlander wiens eigen systeem zo eenvoudig is, eigenlijk onmogelijk om het Duitse vormenstelsel geheel te beheersen.

Misschien voelt hij ook iets ‘overbodigs’ in de vormveranderingen: het gaat in het Nederlands toch ook zonder naamvallen en zó totaal anders is de Duitse zinsbouw nu ook weer niet, integendeel. Om die reden blijft een Nederlands schoolkind fouten maken tegen het Duitse systeem, terwijl de veel moeilijker vormenleer van Latijn en Grieks er op de leeftijd waarop geheugendrilling nog spel kan zijn, betrekkelijk snel ingaat. Geen wonder: Latijn en Grieks hoef je niet te spreken, beide talen staan ‘ver’ van de onze af en je hebt - dat leert de jonge gymnasiast spoedig inzien - kennis van de naamvallen nodig, wil je niet bij het vertalen wanhopig verdwaald raken.

De ‘naamval’

De naam is ontleend aan het dobbelspel: ‘val’ is ptosis in het Grieks, door de Romeinen vertaald en overgenomen als casus: de bikkel kon ‘vallen’ op vier manieren. Zó ook kon het woord op vier (of meer) manieren ‘vallen’: ho polemos - de oorlog, toe polemoe - van de oorlog, tooi polemooi - aan de oorlog, ton polemon - de oorlog. De kwestie van de terminologie ‘val’, ‘nominatief’ enz. is te ingewikkeld om haar hier in enige zinnen genoegzaam te behandelen. Het begrip ‘val’ had in de spraakkunstige beschouwingen van de Grieken trouwens niet uitsluitend betrekking op het naamwoord; ook het werkwoord kwam in allerlei ‘vallen’ voor.

In het Nederlands overgenomen

De oudste Nederlandse spraakkunstenaren hebben de Grieks-Latijnse terminologie overgenomen. We hebben nog voldoende resten over van zeer oude teksten uit de vroege middeleeuwen en beschikken wat andere germaanse talen betreft over voldoende materiaal (o.a. de bijbelvertaling in het Gotisch van ongeveer midden vierde eeuw) om te kunnen concluderen dat Oud-Nederlands een naamvalsysteem gehad heeft dat in principe overeenkwam met dat van de klassieke talen.

Onderzoekingen betreffende het middeleeuwse, zestiende- en zeventiende-eeuwse Nederlands hebben genoegzaam aangetoond dat van een strak naamvalsysteem in die tijden geen sprake meer was.

Misverstanden

Dat in ons land de term naamval zo hardnekkig blijft leven, is wel verklaarbaar. Bij het onderwijs in het Duits en in de klassieke talen maakt de leraar er terecht gebruik van als hij spreekt over de Duitse taal of over de klassieke talen, maar ten onrechte als hij het over het Nederlands heeft. Gemakshalve behandelt hij het Nederlands dan maar als die andere talen. Het gevaar voor misverstanden is echter groot. Ouders wier kinderen een onvoldoende voor Duits halen en blijven halen, roepen wrevelig uit: ‘Geen wonder, sinds ze in het Nederlands de naamvallen hebben afgeschaft...’. Als die kinderen een onvoldoende voor Frans haalden en bleven halen, zouden ze boos kunnen roepen: ‘Wat wilt u! Sinds ze in het Nederlands de geslachten hebben afgeschaft...’.

Wie zijn die *ze*? Wat is dat *afschaffen*? Die *ze* zijn wij

allen, Nederlandstaligen, sedert vele, vele eeuwen. En dat *afschaffen* is niet een Koninklijk Besluit, gepubliceerd in de Staatscourant, maar een proces van wijziging, verschuiving, vereenvoudiging waaraan alle Nederlandstaligen sedert vele, vele eeuwen hebben meegewerkt.

Naamvalsresten

Naamvalsresten neemt u waar bij de zogenaamde staande uitdrukkingen. Al bladerend in een woordenboek vindt u er genoeg:

onder ede,
den volke kond doen,
met dien verstande,
uit dien hoofde,
met den aankleve van dien,
in den beginne,
om den brode,
van den bloede.

Het is *het* begin, *het* verstand, *het* hoofd, *het* brood en *het* bloed: de naamvalsrest *den* komt uit een rijtje dat nu zeer gekunsteld aandoet: het is een rijtje dat eigenlijk alleen maar voor de geschreven taal enige betekenis gehad heeft, bijvoorbeeld:

het koninklijke bloed,
des koninklijken bloeds,
den koninklijken bloede,
 het koninklijken bloed.

Bij vrouwelijke woorden komt de *-r* als uitgang:

in dier voege,
met luider stemme.

Volke, bloede, hoofde enz. zien er ‘vreemd’ uit, het lidwoord ‘den’ is ongewoon: de verbinding is een uitdrukking, versteend, verstarde, onveranderlijk, ‘staand’: het is *in het begin* of *in den beginne*. *In de beginnen* is onzin.

De woordenlijst geeft ons de vrijheid om de naamvalsrest weg te laten als het zelfstandig naamwoord de ‘normale’ vorm heeft. Bijvoorbeeld:

op de(n) duur,
in de(n) regel,
van die(n) aard,
in die(n) zin.

Valkuilen

1. *In arren moede* en niets anders. De uitdrukking komt van het nu verouderde bijvoeglijk naamwoord *ar*: boos, kwaad, verontwaardigd. Zij betekent niet ‘in armoede’, ‘wanhopig’, ‘teleurgesteld’ of iets van die aard.

2. *In groten getale* en niets anders. Hoe zou de uitdrukking ‘getalen’ kunnen hebben? Het meervoud van ‘getal’ is *getallen*; *aantallen* zou het juiste woord zijn. *Getale* is net als *bloede*, *hoofde* enz.: een naamvalsvorm van *getal*.

3. *Te allen tijde* en niets anders. *Te* is hier op, *allen* betekent *elk* en *tijde* is de naamvalsvorm van *tijd*. *Te allen tijde* is ‘altijd, op elke tijd’; de vorm is naar het uiterlijke gelijk aan bijvoorbeeld *met voorbedachten rade*.

Te - ten - ter

Een lange reeks staande uitdrukkingen is vervaardigbaar met *te*. In het woordje *te*, voorzetsel en bijwoord, zijn allerlei betekenissen door elkaar gelopen: *te* laat, *te* laten, *des te* later, *te* Haarlem. Vooral als voorzetsel moet het dienst doen in zeer uiteenlopende gevallen. U hebt er de grootste moeite mee gehad bij de dicteetjes op school; nu eens werd het *ter*, dan weer *ten*, soms bleef het *te*, soms vloeiende het ineen met het volgende woord: *teleur*. Hieronder zijn een kleine tweehonderd uitdrukkingen met *te* vergaard. Twijfel daarbij is niet uitgesloten. Met redenering komt men er lang niet altijd uit. Met de naamvallen en geslachten zijn in de loop van de eeuwen zoveel ‘fouten’ gemaakt en *terecht* of *ten* onrechte bekrachtigd dat wij er niet steeds meer wijs uit kunnen worden. In het lijstje zijn weggelaten de woorden waarin *te* is vastgegroeid, waarin u *te* misschien niet eens meer herkent, bijvoorbeeld *teweeg*(brengen), *teweer*(stellen), *het tegoed*, *het tehuis*, *terdege*, *tegelijkertijd*, *tegemeet*, *terloops*, *tentoon* (stellen), *tevergeefs*, *telkens*, *telkenjare*.

Los schrijven doet men deze uitdrukkingen als de oorspronkelijke betekenis nog uitkomt. U kunt bijvoorbeeld een verschil maken tussen *ik ben tenslotte niet gek* (= toch) en *ten slotte, waarde toehoorders, wek ik u nogmaals op* (= tot slot), maar van veel belang is de kwestie niet.

Weggelaten zijn tevens (= *te* + *even* + *s*) de *te* - *ter* - mogelijkheid met de woorden op *-ing* en *-ie*. Met *-ing* kunt u zelfstandige naamwoorden van werkwoorden maken en daar *-ing* het woord tot een *zij* maakt, zijn we genoodzaakt tot *ter*, bijvoorbeeld: *ter beschikking*; met *-ie*: *ter recensie*.

Ter = *te der* en *ten* = *te den*. Daarmee is de theorie af. De praktijk maakt het ons wel wat lastiger. Zo bestaat de notariële uitdrukking *ten deze* naast de ‘gewone’ *te dezen*.

Komt achter *te* een woordje als *deze*, *die*, *al* of een bezittelijk voornaamwoord dan schuift de *n* of *r* naar die woordjes. Dus *ten tijde* = in de tijd, *te allen tijde* = in alle tijd. Zo maakt u *te mijnen huize* en *te uwer oriëntering*.

Leer de *te* - *ter* - *ten*-lijst niet uit uw hoofd, u kunt uw tijd en energie aan iets beters besteden, maar veronachtzaam deze aardige uitdrukkingen ook niet. Met beleid gebruikt, kunnen ze uw betoog doorspikkelen met de charme van wat ouderwetse stijfheid.

J. Veering.

ten aanhoren

ten bedrage

ten aanschouwen

ten behoeve

ten aanzien van
ter aarde
ten achter
te allen tijde
ten anderen male
ten anker
ten antwoord
te baat
ten bate
ter been
te bed

ten believe
te berde
te berge
ten besluite
ten beste
te beurt
ten beurze
ten bewijze
ten bezware
te biecht
te binnen

ten blijke	ten laste
te boek	te leen
te boord	ten leven
te boven	ter liefde
te bruiloft	te loevert
te buiten	te lij
ten burele	te lijf
ten dage	te midden
ten dank	ten minste
ten dans	te moede
ten deel	te (n) mijnent
ten dele	ten naaste bij
te dezen	ten nade (e)l(e)
ten dienste	ten name
ten dode	ter nood
ten doel	ten noorden (enz.)
ter dood	ten nutte
ten doop	ten offer
ten eerste (enz.)	ten onder
ten eeuwigen dage	ten ondergang
ten einde	ten ongerieve
te(r) elfder ure	te onpas
te(n) enenmale	ten onrechte
ter ere	te ontij
ter (ten) fine	ten oorbaar
te gast	ten oordele
te geef	ter oorzaak
ter gedachtenis	ten opzichte
ten gebruike	ter ore
ten gehore	ter overname
te gelde	ten overstaan
ter gelegenheid	te paard
te gelegener tijd	ten paleize

ten gelukke	te pas
ten genoegen	ter perse
ten gerieve	ter plaatse
ten geschenke	ten plattelande
ten getale	ten pleziere
ten gevalle	ten profijte
ten gevolge	te pronk
te Gode	ten prooi
ten goede	ten prijze
te goeder naam en faam	te rade
te grabbel	ter receptie
ten grave	te rechter tijd
te gronde	te roer
ten grondslag	te(r) rust(e)
ten gunste	te schande
ten halve (n)	te scheep
te (r) hand	ter school
ter harte	ter slachtbank
ter helle	ten slotte
ten hemel	ten spoedigste
ten hoogste	ten spot
te hooi en te gras	ter sprake
te hove	ten spijt
ten honderd	ter stede
ten huize	ten strijde
te hulp	ter tafel
te huur	ter tale
ten huwelijk	ten teken
ter inzage	ten tonele
ten inzichte	ten toon
ter jacht	ten top
ten kantore	ten tijde
ter kennis	ten uitvoer
te (r) kerk (e)	te(n) uwent
ter keuze	ten val

te kooi	ten velde
te koop	ten verderve
ter koopvaardij	ten vervolge
ten koste	ten verzoeke
te kust en te keur	te voet
ten kwade	ten voeten uit
ten (langen) laatste (leste)	ten volle
te land (e)	te vondeling
ten voorbeeld	ter wille
ten voordele	te woord
te voorschijn	ten ijs
te voren	ter zake
te vriend	te(r) zee
ter waarde	ten zeerste
te wapen	ten zegen
te water	ter ziele
te weide	ter zijde
ter wereld	te zijner tijd

Leemte

Omdat de dingen om ons heen veranderen en omdat wij in sommige opzichten anders leven dan die voor ons geleefd hebben, wordt ook de taal in sommige opzichten anders: het is al zo dikwijls gezegd dat het een gemeenplaats is geworden. Nieuwe dingen, nieuwe woorden of oude woorden met nieuwe inhoud. Dit is altijd zo geweest en zal altijd zo blijven. Elke generatie zal iets aan de taal ‘toevoegen’ en zal iets van de taal ‘afbreken’. Een juist evenwicht van ‘goedkeuren’ en ‘afkeuren’ moet een van de kenmerken van taalverzorging zijn. Taalverzorging is een werk van mensen en mensen doen de dingen nu eenmaal niet altijd volmaakt. Maar ook niet altijd zo heel slecht. Bijvoorbeeld in 1865 toen van de Commissie voor Taal en Letterkunde der Leidse Maatschappij een veto werd verwacht aangaande het woord *leemte* (V.D. 1961: 1. zedelijk gebrek, 2. gaping). Hieronder het verslag. De heer Mr. L.Ph.C. van den Bergh had in november 1865 bezwaren ingebracht tegen het woord *leemte* in de zin van *gaping*. (Handelingen en Mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, over het jaar 1865, blz. 50-51).

‘De heer Van den Bergh betoogde, dat dit woord én in onze oude wetten èn bij onze oude schrijvers nooit iets anders beduid had dan “*verlamming, lammigheid*” en dat het in de tegenwoordige beteekenis geen recht van bestaan had. Z. Ed. stelde daarom voor, dat de Maatschappij, op zoodanige wijze, als haar geschikt zou

voorkomen, tegen het gebruik van het woord *leemte* in den zin van *gaping* zou opkomen, met blootlegging der redenen voor hare veroordeling, opdat die verkeerde gewoonte zoo spoedig mogelijk zou gestuit worden. De Commissie heeft de beschouwingen van Mr. Van den Bergh onderzocht met den ernst, dien men aan de meeningen van een zoo degelijk en schrander taalvorscher verschuldigd is, doch zij is door zijn betoog niet overtuigd geworden. Gaarne geeft zij den heer Van den Bergh toe, dat het woord *leemte* vroeger nooit iets anders beteekend heeft dan *verlamming* in den eigenlijken zin des woords. Z. Ed. heeft zulks met tal van voorbeelden, vooral aan oude wetten, keuren en landrechten ontleend, ten duidelijkste bewezen. Doch zij kan zich niet vereenigen met de redeneering van den geachten geleerde, dat een woord, dat vroeger *verlamming* beteekende, thans niet in den zin van *gaping* zou mogen gebruikt worden. Zij ziet daarin slechts eene logische ontwikkeling en uitbreiding der oorspronkelijke beteekenis, gelijk in honderden andere woorden heeft plaats gehad. Daarom is de Commissie

van oordeel dat een ieder met een gerust geweten voort kan gaan het woord *leemte* in de tegenwoordige beteekenis te gebruiken. Zij betuigt echter haren welgemeenden dank aan den heer Van den Bergh zoowel voor zijn scherpzinnige opmerkingen, als voor dit vernieuwd bewijs zijner belangstelling in de werkzaamheden der Taalkundige Commissie, waarvan hij gedurende zijn verblijf in Leiden een sieraad was’.

Het antwoord van de staatssecretaris

De heer Kikkert (C.H.U.) heeft aan de Staatssecretaris van defensie gevraagd of hem bekend is dat in de brochure Johannes Post Kazerne medegedeeld wordt dat zich in deze kazerne een bureau van de V.V.D. bevindt. De Staatssecretaris antwoordde (volgens het aanhangsel tot het Verslag van de Handelingen der Tweede Kamer, 1970-1971, blz. 1347):

‘Het is de ondergetekende inderdaad gebleken dat zich op blz. 13 van de brochure een zinsnede bevindt, die inhoudt dat er zich in het wachtgebouw van de legerplaats een bureau van de V.V.D. bevindt. In dit geval moet van een hinderlijke fout worden gesproken. Immers, enerzijds wordt door deze zinsnede bij de lezer een welkome of niet-welkome, maar in elk geval onverwulbare verwachting gewekt en anderzijds wordt hem (en dat is uiteraard evenzeer ten onrechte) juiste en ter zake dienende informatie onthouden. In het wachtgebouw is namelijk geen bureau van welke politieke partij dan ook, maar wel het kantoor van de plaatselijke afdeling van de V.V.D.M. (de Vereniging van Dienstplichtige Militairen) gevestigd. De verwijzing was uiteraard bedoeld daarheen te leiden en slechts een zetfout, waardoor de letter *M* is weggefallen, heeft deze opzet verhinderd. Gelukkig is het mogelijk gebleken voor de bestaande opslag van de brochure het euvel met de pen te herstellen.

De ondergetekende wil hieraan toevoegen dat hij zich naar aanleiding van dit voorval ernstig heeft afgevraagd welke de gevolgen zouden zijn indien de thans weggefallen letter zou ontbreken in een afgekorte verwijzing naar het Centraal Militair Hospitaal Utrecht.’

Weer over jij en u

Ons jij en u blijft de maatschappelijke en de taalkundige beschouwer stof tot overweging bieden. O.T. heeft zich juni 1970 met deze boeiende voornaamwoorden bemoeid en dat zal, naar redelijkerwijs te verwachten is, niet de laatste keer geweest zijn.

De NRC van 15 april jl. wijdt een bespiegeling aan het feit dat de ‘baas’ op een kantoor meestal ‘het jongere vrouwelijke personeel’ tutoyeert en met de voornaam aanspreekt.

‘Velen zouden zich er wellicht ook verlegen mee voelen, wanneer zij ineens, hun baas met Piet aan moesten spreken of wanneer ze ineens met juffrouw werden bejegend. Maar het blijft een merkwaardig verschijnsel als je er even bij stilstaat. Sommige kleine organisaties met een jonge bedrijfsvoering of waar creativiteit en dynamiek gevraagd worden, hebben het verschil rigoureuus afgeschaft. Van hoog tot laag tutoyeert iedereen iedereen. In grote bedrijven is het, afhankelijk van de persoon van de chef, hier en daar op afdelingen doorbroken. In zeer oude en degelijke

bedrijven, voorzien van veel standing en traditie, wordt soms nog wel de vormelijke U-taal tegenover iedereen gebruikt.’

Tijds

Deel- en *voltijds*, vernederlandsingen van part-time en full-time, zouden aan het Afrikaans ontleend zijn. Niet waarschijnlijk, wel mogelijk natuurlijk. Maar wat dan nog indien ja? Het Kernwoordenboek van De Villiers (Kaapstad, blz. 95 en blz. 592) kent inderdaad de woorden.

Een tweede bezwaar zou zijn dat de woorden met *-tijds* in het Nederlands slechts als bijwoord dienst doen. Dat is zo: *goedtijds*, *bijtijds*, *oudtijds*, *veeltijds*, *somtijds*, *binnentijds*, *buitentijds*, *meestentijds*, *intijds*, *eertijds*, *destijds*, *voortijds* zijn als bijwoorden geregistreerd. Maar ook hier: wat dan nog?

Eigentijds is nu toch wel helemaal aanvaard:

eigentijdse muziek, eigentijdse kleding. Van Dale, 1961, blz. 508 geeft nog op ‘neol’: neologisme en noemt naast de omschrijving ‘behorende tot de eigen tijd’, ook ‘contemporain’. Men kan toch niet in alle ernst volhouden dat het moeilijk spelbare en moeilijk uitsprekbare contemporain de voorkeur verdient boven het eenvoudige, duidelijke *eigentijds*.

Misschien ging *eigentijds* er beter in omdat het woord te beschouwen is als een soort samenstellende afleiding (de) eigen-tijd-s, -s als uitgang voor een bijvoeglijk naamwoord als in kinds, dorps; het type blauwogig (blauw-oog-ig) behoort hiertoe, evenals *goedlachs*, *hardleers*, e.d. Let ook eens op *tussentijds*, een afleiding van het zelfstandig naamwoord *de tussentijd* dat voornamelijk optreedt in de uitdrukking *in de (die) tussentijd*.

Bij *eigentijds* en *tussentijds* sluiten onze woorden *deeltijds* en *voltijds* het beste aan. Ze doen het in onze taal beter dan de Engelse uitdrukkingen *part time* en *full time* die in spelling (streepje, géén streepje?) en in uitspraak niet voor iedere Nederlander zo eenvoudig zijn als de kenner van het Engels zou denken. Nu vooral een begrip als ‘voor een gedeeltelijke weektaak werken’ (een *deeltijdse* baan, ik kan alleen *deeltijds* werken niet *voltijds*) meer en meer ingang vindt, is het een maatschappelijke noodzaak daarvoor een handig woord ter beschikking te hebben.

Op zichzelf staat het merkwaardige gebruik van de oude tweedenaamvalsform *tijds* in de verbinding *tijds genoeg*: het is tijds genoeg, om te gaan slapen is het nog tijds genoeg voor, morgen is nog tijds genoeg.

Rollende R

De uitspraak van de R bestrijkt, zoals bekend, een breed gamma: de sterk rollende R van de Indonesiërs, de normale rollende R, de gebrouwen R of keel-R en als uiterste een klank ongeveer als CH.

Ik heb de indruk, dat de rollende R, vooral in het wes-

ten van het land, voortdurend terrein verliest. Waar hij verdwenen is, komt hij niet gemakkelijk terug: personen die de keel-R uitspreken kunnen meestal geen rol-R uitspreken, terwijl het omgekeerde weinig of geen moeite kost.

Het lijkt alsof vooral jonge mensen de keel-R mooier of gewichtiger vinden.

Nu kan men redeneren dat de Nederlandse taal blijkbaar even goed verstaanbaar is zonder rollende R. Wie voor de TV hoort spreken over pogamma zal niet twijfelen dat programma wordt bedoeld. Occasioneel zouden er wel eens misverstanden kunnen ontstaan, als woorden op elkaar gaan lijken (zuiver gas / zuiver ras; rang / gang; grappig / gappig; rillerig / gillerig enz.), maar meestal zal de juiste bedoeling wel uit de samenhang blijken.

Toch zou ik het verdwijnen van de rol-R betreuren. Woorden met rk (kurk, sterk, kwark) hebben eronder te lijden. Van de TV noteerde ik woorden als geuriger, roerder (roerig), in rust gerijpt (wordt ongeveer: in gust gegijpt), die lelijk in de knoei komen.

Dit alles brengt mij tot de volgende vragen:

1. wat vinden personen met keel-R van deze kwestie? Vinden zij de rol-R overbodig?

2. wordt aan de uitspraak van de R aandacht besteed bij het onderwijs of wordt de bestaande toestand geaccepteerd?

Dr. W.J. Nijveld, Amsterdam-Z

Terecht?

In het aprilnummer van Onze Taal stuitte ik op het woord ‘onterecht’, en wel gebruikt in bijvoeglijke zin: ‘Zo'n motief is bijvoorbeeld de onterechte demonstratie van eigen weten...’ (pag. 19, 1ste kolom). Al sinds enige tijd is dit woord bezig binnen te sluipen in de taal, vooral in de kringen van studenten. En het komt mij voor dat dit ten onrechte toegelaten wordt.

Het woord ‘terecht’ heeft bijwoordelijke zin: dit of dat wordt *terecht* gezegd, uitgesproken, gedaan, maar men kan niet zeggen: een terechte uitspraak, daad.

Tegenover ‘terecht’ staat ‘ten onrechte’ en niet ‘onterecht’, en ook dit is een bijvoeglijke uitdrukking. M.i. is het besef dat ‘terecht’ een samenstelling is, nog levend, en dat komt in de tegenstelling, waarin ‘te’ en ‘recht’ van elkaar gescheiden worden, nog duidelijk uit. Misschien zal ‘onterecht’ eens een wettige plaats in de taal veroveren, hoewel ik dan liever niet in de commissie van ontvangst zou zitten. Maar laten we nu niet nog een stap verder gaan en bij voorbaat al van ‘onterecht’ een bijvoeglijk gebruik gaan maken.

De inhoud van bovengenoemd zinnetje kan heel wel in een ander taalkleed gegoten worden, b.v.: ‘Zo'n motief is bijvoorbeeld het ten onrechte demonstreren van eigen weten...’ of: ‘...de ongewettigde demonstratie...’. Nog iets beter zou zijn: ‘...de ongemotiveerde demonstratie...’, maar dan zou het fraaier wezen aan het begin niet het woord ‘motief’ te gebruiken.

B. Jongeling, Groningen

Spreken en schrijven

In aansluiting op het artikel van de heer van der Weijden in het oktobernummer, betreffende de uitspraak door diverse radio- en televisiesprekers, wil ik nog de oogst

vermelden van de laatste weken luisteren en kijken. Het betreft hier speciaal het verkeerd leggen van de klemtoon, een kennelijk onuitroeibaar euvel, zolang die sprekers niet de moeite nemen zich van te voren op de hoogte te stellen van de juiste uitspraak.

Professoren worden om de haverklap ‘hóógleraar’ genoemd. Op een ander moment schrikt men op, wanneer plotseling in een, overigens vlot, voorgelezen bijdrage het woord ‘facsimile’ uit de luidspreker stormt, even later gevolgd door: ‘paralipoména’. Dit laatste kan ik de spreker niet verwijten, omdat hij vermoedelijk geen grieks heeft behoeven te leren. Wel, dat hij zich van te voren niet op de hoogte heeft gesteld of laten stellen. Ook aan zijn artikel over de juiste uitspraak van het woord ‘politie’ kan ik een ervaring toevoegen, welke naast sombere ook grappige perspectieven opent.

Enkele weken geleden kwamen wij thuis en vonden op de mat een, in keurig handschrift geschreven, kaartje met de mededeling:

WAS IN GRACIE

Op het eerste gezicht een raadsel!

Voor ons echter slechts korte tijd, omdat wij op de achterkant de oplossing vonden.

Tijdens onze afwezigheid was de bezorger van onze wasinrichting er geweest en had, toen hij geen gehoor kreeg de was in de garage gezet. Gracie = garage. Het meest heeft ons nog de gracieuse *c* verbaasd, we hadden eerder een *s* of een *z* verwacht.

Dr. J.A. Fijn van Draat, Haren

Reclametaal

Het vak van een reclametekstschrijver lijkt me bijzonder moeilijk. Vaak moet men uitvoerig de verdiensten beschrijven van een artikel of koopwaar waarvan het al lang geen geheim meer is dat de concurrentie een minstens gelijkwaardige kwaliteit aan te bieden heeft. Hoeveel merken benzine bestaan er niet die volkomen dezelfde samenstelling bezitten? Toch putten de reclamebureaus zich (in opdracht) maar steeds weer opnieuw in superlatieven uit over de kwaliteit van dit of dat merk benzine. En als het dan op den duur allemaal te doorzichtig is geworden, omdat onderhand geen weldenkend mens meer gelooft in die gesuggereerde kwaliteitsverschillen, wordt het dan maar eens geprobeerd met giften en diensten (service) waarmee de klant overladen wordt.

Het is dan ook alleszins begrijpelijk dat als men steeds naar nieuwe ideeën moet zoeken, origineel moet zijn in zijn motivering, creatief in stijl en woordenkeus, men wel eens zijn toevlucht neemt tot slogans en uitdrukkingen, die wel mooi klinken maar weinig inhoud hebben en soms vaag en nietszeggend zijn of zelfs tegen alle logica in.

Een voorbeeld van ondoordachte reclame heeft men

ongeveer een jaar lang in de Eindhovense stadsbussen kunnen zien, waarin het een binnenkomende passagier niet mogelijk was een aan een kettinkje opgehangen kartonnen kaart te ontlopen waarop stond: ‘De Demer hééft alles’. Ik neem aan dat het onnodig is op deze plaats duidelijk te maken dat hier sprake is van contaminatie. Men had uiteraard de keuze tussen (‘Wat u ook zoekt...’) de Demer hééft het’ en ‘De Demer heeft alles’, met het accent op ‘alles’.

In reclameteksten kan het gebruik van Engelse termen ook al moeilijk achterwege blijven. De reclametaal bevat uit de aard der zaak veel Engelse termen, vooral bij grote bedrijven. Maar nu wordt door de heren tekst- of sloganschrijvers nog wel eens vergeten dat, al is het vrij normaal dat ze in hun communicatie met collega's Engelse termen gebruiken (ads, folder, poster, scraper, art-work, lay-out, dispenser, make-up, display, show, image, spot, enz.), de man in de straat (tot wie de reclame zich uiteindelijk richt) die termen lang niet altijd kent.

Een recent voorbeeld van een ondoordacht en onnodig gebruik van een Engels woord in een reclametekst is thans te vinden bij een groot aantal autobushaltes, waarschijnlijk over het gehele land verspreid. Er staat namelijk op de bewuste aanplakbiljetten dat men onder bepaalde voorwaarden zijn ‘lievelingsfoto vergroot (50 × 60 cm) op posterformaat’ kan krijgen. Tegen het woord posterformaat zijn de volgende bezwaren aan te voeren:

- poster is een onnodig gebruikte Engelse term voor aanplakbiljet
- de man van de straat weet niet wat een poster is
- als het formaat (50 × 60 cm) reeds staat aangegeven, is het overbodig het woord posterformaat toe te voegen
- er wordt hiermee gesuggereerd dat een posterformaat 50 × 60 cm is, hetgeen onjuist is, daar een poster ieder formaat kan hebben. Zou men gesproken hebben van een briefkaartformaat of b.v. een A4-formaat, dan was er maar één formaat mogelijk geweest.

Toch zal deze overigens suggestief en groots opgezette reclame zijn effect hierdoor niet missen, want we hebben al meer gezien dat bepaalde slogans ondanks een foutief of on-nederlands woordgebruik min of meer een succes zijn geworden. Het is duidelijk dat de reclame door zijn suggestief karakter en het feit dat hij zich steeds tot de massa richt een bepaalde invloed heeft op het taalgebruik in Nederland. Lang ingeburgerde onjuiste termen krijgen op den duur burgerrecht. Zo is men er al lang mee vertrouwd geraakt dat voor allerlei was- en poetsmiddelen voor de auto in Nederland producten verkocht worden onder Engelse benamingen, zoals ‘cleaner polish’, ‘wash and shine’ ‘screen work’ ‘de-icer’ ‘screenwash’ ‘car wash’ ‘interior cleaner’ ‘tar remover’ ‘quick start’, ‘insect remover’.

Er zijn mensen die zich aan dit overmatig (en overbodig) gebruik van Engelse termen ergeren. Ze kunnen hun gemoed dan eens luchten door een artikeltje in ‘Onze Taal’ of een ingezonden stuk in de krant of desnoods een venijnig briefje aan één van die firma's die deze artikelen fabriceert en verkoopt; dat helpt allemaal niet veel. Er wordt in mijn omgeving nu gedacht aan het uitschrijven van een prijsvraag waarbij de beste inzendingen van goede Nederlandse benamingen voor eerdergenoemde autoprodukten beloond worden. Zoiets kan mijns inziens wel succes hebben, als het via een over het gehele land verspreid dagblad of tijdschrift georganiseerd wordt. Of liever nog, indien een dergelijk initiatief van zo'n maatschappij zelf uitging. Zo'n

bedrijf zou hiermee bij een groot deel van het Nederlandse publiek wellicht een goede beurt maken, althans zeker, neem ik aan, bij de lezers van Onze Taal.

Tenslotte wil ik nog een paar stijbloempjes laten zien, die ik hier en daar heb aangetroffen:

- het tafelblad is afgesteund door schuimplastiek;
- de exclusief gunstige beoordelingen vallen als rijpe appels op het voormalige slagveld;
- de meest kritische test die door de KEMA gesteld wordt;
- de motieven die zich uiten in het koopgedrag kunnen worden onderscheiden volgens een aantal criteria waaronder:
 - aangeboren of aangeleerd
 - rationeel of emotioneel
 - hoofdzaak of bijzaak

- de branders zijn zeer belangrijk voor een vormgeving van het versmelten met de doorvoeren en de goede vorming van het te maken produkt.

Arme vertalers die zoiets in een vreemde taal moeten omzetten!

C.J.M. v.d. W., Eindhoven

Gewasbescherming

Dr. L. Bos, een internationaal bekend onderzoeker werkzaam aan het Instituut voor Planteziektenkundig Onderzoek Wageningen, heeft een nieuw Nederlands woord geschapen waaraan wij gaarne ruime bekendheid willen geven. Het is het woord: *gewasbescherming*. Het is de naam geworden van het mededelingenblad der Nederlandse Planteziektenkundige Vereniging.

Hij betoogt in dit blad 2 (1970) 1, blz. 1-9, dat de term *planteziektenkunde* in ons land een te breed gebied moest bestrijken. ‘Ziekten’ en ‘plagen’ waren centrale punten in de statuten van de Ned. Planteziektenkundige Vereniging. Door de eenzijdige nadruk op het begrip ‘ziekte’ zijn de entomologie en de ‘onkruidkunde’ onvoldoende aan hun trekken gekomen.

Een woord als *gewasbescherming* geeft beter het doel weer van het wetenschappelijke vak dat tot dusver o.a. de naam *planteziektenkunde* droeg, een naam die in de praktijk tot allerlei verwarring heeft geleid.

Aan het slot van zijn betoog behandelt dr. Bos enige taalkundige aspecten van de nieuwe term.

‘In het buitenland zijn termen als “crop protection” en “Pflanzenschutz” gemeengoed. Vooral ongewoonte doet de Nederlander hier en daar nog enigszins onwennig tegen de term *gewasbescherming* aankijken.

Analogie met natuurbescherming, dierenbescherming etc. zou de indruk kunnen wekken van bescherming van zeldzame gewassen tegen uitroeiing. Bijv. in het Duits heeft dit bezwaar echter niet gegolden: Naturschutz - Pflanzenschutz.

Interessant is dat reeds in 1928 van de hand van M. de Koning een boek is verschenen over de ziekten en plagen in de bosbouw onder de naam "*Bosbescherming*". In 1969 werd bij Pudoc in Wageningen het eerste deel van een gelijksoortige uitgave onder dezelfde naam gepubliceerd. Psychologisch ligt de zaak hier eenvoudiger omdat voor velen bosbouw reeds veel meer een vorm van natuurbescherming is dan doelbewuste houtteelt. Ook komt hier bij dat men bij het "onhandelbare" object bos van oudsher meer getracht heeft om de door "oecologische" ingrepen schade te voorkomen in plaats van met kunstgrepen te bestrijden. Deze werkwijze wordt echter in toenemende mate nagestreefd bij allerlei cultuurgewassen. Met name de bestrijding van virusziekten is vrijwel uitsluitend van indirecte aard en gericht op de bescherming tegen infectie, of wanneer deze onvermijdelijk is, bescherming tegen schade door resistentie-verhoging.

Vooral echter is wel als bezwaar tegen de aanduiding *gewasbescherming* aangevoerd dat op taalkundige gronden ook de normale teeltmaatregelen, zoals grondbewerking en bemesting, reeds ongeacht aan- of afwezigheid van schadelijke organismen, tot de gewasbescherming zouden worden gerekend. Het gaat dan echter om *gewasverzorging*. Van Dale omschrijft bescherming als: 1. hoede, beveiliging, bewaring en 2. begunstiging, protectie. Het is uit deze rangschikking zonder meer duidelijk dat het woord begunstiging een meer afgeleide betekenis geeft. De opvatting dat nu alle begunstiging (dus ook normale verzorging) bescherming zo zijn, berust duidelijk op een drogredenering. Slechts in die gevallen, waarbij teeltmaatregelen bijdragen tot de beveiliging tegen belagende factoren of de verhoging van resistentie, speelt de *gewasverzorging* mee in de *gewasbescherming*. Dit kan bij de geïntegreerde bestrijding van plagen van grote betekenis zijn. Omgekeerd dient ook de beoefenaar aan de plantenteelt-(kunde) op de hoogte te zijn van maatregelen van gewasbescherming. Dan speelt de gewasbescherming mee in de gewasverzorging.

Een ander bezwaar tegen de naam gewasbescherming zou zijn dat ermee slechts een complex van bestrijdingsmaatregelen zou worden aangeduid en alleen maar de praktische toepassing van planteziektenkundige kennis zou betreffen.

Datzelfde bezwaar zou de Wageningse studierichtingen Plantenteelt, Plantenveredeling, Zuivel e.d. moeten treffen, en ook de aanduiding Landbouw in Landbouwhogeschool alsof aan het eind der studie slechts landbouwers worden afgeleverd. Het betreft hier immers terreinen van wetenschap en studie. Volledigheidshalve zou van Landbouwkunde, Gewasbeschermingskunde etc. moeten worden gesproken. Zo bestaat aan de Landbouwhogeschool sinds enige jaren reeds het vak Theoretische Teeltkunde.'

Uitputtend opsplitsen

Als leerkracht (e) en tijdschriftlezeres is het mij al lang opgevallen, dat het Nederlands na de oorlog ingrijpend is veranderd. Vroeger leerden we, dat de taal door verandering alleen maar beter werd: makkelijker te leren en duidelijker, net als het mensengeslacht

door natuurlijke teeltkeus mooier en sterker wordt. Maar zijn die oude theorieën wel waar?

Drie voorbeelden. Wat vroeger splitsen heette, heet nu *opsplitsen*. Inplaats van volledig zegt men *uitputtend*. (Niet ‘de Uitputtende Werken van Bertus Aafjes’, maar wel ‘een uitputtend onderzoek’ of ‘een uitputtende opsomming’. Ik dacht dat uitputtend vermoeiend betekende?) En *ons land* noemt men nu algemeen *dit land*.

Twee vragen. Ten eerste wat is er door deze vernieuwingen verbeterd, en ten tweede waardoor zijn ze veroorzaakt. Is de zaak afdoende verklaard als men antwoordt: in het Duits zeg je aufteilen en aufspalten en erschöpfend, en in het Engels exhaustive en this country?

Th. van der K., Leiden

De laatste stelling

bij een proefschrift biedt somtijds aanleiding tot meditatie ook in deze kolom. Zoals die uit Groningen: ‘In het kader van de milieuhygiëne verdient het aanbeveling een dienst van zg. *pollutieagenten* in het leven te roepen die als taak heeft misdrijven in dit kader te signaleren en te bestrijden.’ En die uit Wageningen: ‘Het feit dat een paard een *hoofd* heeft, geeft te denken’. Of die uit Amsterdam: ‘De gewoonte om de achterzijde van spandoeken leeg te laten bevordert dat betogers niet weten waarom zij meelopen’. □

Een dame in New York is al drie jaar bezig met haar actie om hondenbezitters te dwingen bij het uitlaten van de hond een schepje met plestik zakje mee te nemen en indien nodig te gebruiken. Miss Lee, zo heet zij, bewerkt haar medeburgers met een slagzin die niet alleen voor New Yorkers pakkend is maar ook voor Nederlanders taalkundig interessant: ‘*Scoop the poop*’. □ Het is mogelijk dat de Engelsen ons vóór geweest zijn met *throwaway bottles* maar daarom is *weggooi* niet te versmaden. □ Zoals *filosofie* (via het Amerikaanse gebruik van *philosophy*) een betekenis erbij heeft gekregen, ‘de filosofie van ons bureau’, zo is ook *formule* wijder geworden; *programma* eveneens. Bijvoorbeeld betreffende industriële produkten: ‘In onze toonkamers te Utrecht kunt u ons hele programma steeds bezichtigen.’ □ Kranteberichten melden ons dat de aardrijkskundige namenlijst nog niet klaar is. Aan de alfabetisering is al begonnen. ‘De minister laat zich er niet over uit wanneer de lijst klaar is.’ De opdracht was verstrekt in 1948, met het eigenlijke werk is pas in 1961 een begin gemaakt. De Algemene Rekenkamer heeft in 1969 en in 1970 geklaagd over deze ‘onbevredigende zaak’. Maar nu zullen we toch vrij binnenkort weten of Zutphen met een f mag dan wel moet en of het Drenthe moet blijven dan wel Drente mag worden. Als er maar géén streepje komt in Zuidhollands en zo. □ Materiaal met *zien zitten* nu te over. ‘Dat zie ik eigenlijk niet zo zitten.’ ‘Als je het mij vraagt zie ik dat voor mij persoonlijk toch wel zitten.’ De abstractie wordt duidelijk in het vraaggesprek met een bekende wielrenner (Studio 20-6, blz. 7). ‘Maakt zich veel drukker over de toekomst van de wielersport in Nederland, *die hij niet zo ziet zitten*.’ Een schrijver die na drie jaar terugkeert in ons taalgebied, zegt over *zien zitten* (NRC 15-5): ‘Ik vind dat een mooie kreet. Hij was nieuw voor me. Ik heb hem in oktober 1970 voor het eerst gehoord in Clive's Bar aan de Calle Garijo in Ibiza en ik wist letterlijk niet wat ik hoorde want het zei me niets. Het was Gerben Hellinga die het in een gesprek over Nederlandse toestanden zei, en hij heeft me geduldig moeten uitleggen welke plaats dit begrip nu in de Nederlandse taal had ingenomen.’ □ Om aan alle bespiegelingen een einde te maken: het is bewezen dat Neandertalers (40.000-100.000 jaar geleden) niet konden spreken en slechts tot grommen in staat waren. Dit weten de fonetici en akoestici met zekerheid door anatomische onderzoekingen aan schedels en strottenhoofden van mensen, mensapen en Neandertalers. □ *Buxi* een combinatie van *bus* en *taxi* is het doel waarnaar de Stuurgroep Taxi- en Huurautobedrijven streeft. □ *Kantoortuin* is geen soort tuin maar een kantoor. Toch goed en handig woord voor iets aantrekkelijks. □ Het allerhoogste rechtscollege van Amerika, de United States Supreme Court, heeft een man vrijgesproken die bij een demonstratie een jas had gedragen waarop een schuttingwoord stond. De rechter zei wijs: ‘While the particular four-letter word being litigated here is perhaps more distasteful than most others, it is nevertheless often true that *one man's vulgarity is another's lyric*.’

Onzijdig

In het aprilnummer van O.T. schrijft de heer W.J. Jong onder bovenstaand hoofd o.m.: ‘Overigens is het interessant dat het Frans bij al die namen van nieuwe staten “le” gebruikt, zoals vroeger alleen bij Denemarken, Portugal en Brazilië.’

Het laatste gedeelte van deze bewering is ver van volledig, aangezien van oudsher b.v. de namen van alle staten in Noord- en Midden-Amerika vanaf Canada tot Panama

in 't Frans mannelijk zijn, terwijl in Zuid-Amerika slechts vier staten het vrouwelijke lidwoord hebben, n.l. Guyana, Colombia, Bolivia en Argentinië, resp. La Guyane, La Colombie, La Bolivie en L'Argentine. Alle andere staten in dit werelddeel zijn mannelijk: Le Venezuela, Le Pérou, Le Chili, Le Paraguay, enz.

In Europa moet nog genoemd worden Luxemburg (Le Luxembourg) en in het verre Oosten Japan (Le Japon), ook niet bepaald een nieuwe staat. Een nog jonge staat daarentegen, waarvan de naam vrouwelijk is, is Jordanië (La Jordanie), dat in 1946 een onafhankelijk koninkrijk werd. Opmerkelijk is, dat Israël in het Frans geen lidwoord heeft.

W.J.M. Huisman, Amersfoort

[Nummer 8]

Tellen en spellen

Cijfers, getallen, nummers spelen in onze samenleving een zeer grote rol. Talloze cijfercombinaties zorgen ervoor dat we onze identiteit tussen de 12.894.356 andere Nederlanders (per 1-5-'71) kunnen handhaven. Geboortedatum 23-11-1939, nummer van mijn girorekening 1215524, nummer van mijn paspoort F 566281, salarisnummer 433911362, salaris 2.098, rijbewijs no. 36881, telefoon 04990-1916, postnummer 4563, lengte 1.72, huisnummer 29, werkkamer 7.56.

Het kost weinig moeite om de reeks uit te breiden met nog een aantal administratienummers van werkgever, gemeentelijke administratie, belastingdienst, banken, verenigingen waar U lid van bent enzovoort, enzovoort.

Reeds lang is door de uitdelers van de langste cijfercombinaties de conclusie getrokken, dat elk individu maar het beste meteen bij zijn geboorte van één cijfer, het persoonsnummer, voorzien kan worden. Afgezien van de meer principiële bezwaren hiertegen, die in de (het) NRC-Handelsblad regelmatig door mr. Kuitenbrouwer worden uitgemeten onder de leuze Big Brother watches you, vrees ik dat een dergelijk nummer alleen al door zijn lengte onpraktisch zal zijn. Hoeveel mensen zien er per slot niet uit, alsof ze niet tot tien kunnen tellen? Met elf cijfers is dan inderdaad half Nederland zijn identiteit kwijt. Reeds lang is in het Nederlands de norm voor het volwaardig burgerschap bij vijf gelegd: als je ze alle vijf maar (bij mekaar) hebt, tel je voor vol mee! Gaat iemand echter verder en heeft hij allerlei vijven en zessen, dan wordt hij toch maar een moeilijk mens.

Ook in de taalkunde nemen telwoorden een interessante plaats in; het loont de moeite een klein optelsommetje te maken. Taalkundig het minst interessant is *het getal* Van oudsher hebben de grammatici hier met het kleuterschema een-twee-drie-veel gewerkt. We hebben de eerste, de tweede en de derde persoon en verder niets. Het onderscheid enkelvoud-meervoud is rekenkundig in ieder geval weinig verfijnd te noemen. Gymnasiasten onder U kennen dan uit hun klassieke talen ook nog het tweevoud, of de dualis, maar die speelt bij ons taalgebruik geen rol. Voor de spelling, vanuit taalgebruikersstandpunt gezien een belangrijk aspect van de taal, heeft dit grammaticale getal nog wel een paar praktische gevolgen. Want in de tragedie der werkwoordsvormen, die sinds zijn première onder leiding van I. v.d. Velde in 1956 nog steeds regelmatig opgevoerd wordt, spelen d en t en dt een flinke rol. Het verschil tussen 'jij wordt, word jij' en 'hij wordt, wordt hij' vereist inzicht in het verschil tussen tweede en derde persoon. Om te kiezen tussen 'U bent uitgenodigd' en 'U is uitgenodigd' of 'U hebt' en 'U heeft' is het nuttig te weten dat U tweede persoon is. (In mijn normatieve praktijk beveel ik daarom in deze gevallen bent en hebt aan). Buiten de werkwoordsvorm is voor de spelling-van-alledag het meervoud altijd een probleem in enkele gevallen.

Sommigen kunnen de regel voor de slot-n in zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamwoorden maar moeilijk onthouden en toepassen.

Zoals er reeds lang een zekere haarcultuur gesignaleerd is door Van Haeringen, lijden ook veel mensen aan een taalkundig endemie: een ziekelijke neiging om de

slot-n te gebruiken. Bijvoorbeeld: De ph van het water moet voor de meeste mensen tussen de 5 en 9 liggen, voor de zalm en de forel tussen 6 en 8. (Dezen ziet men dan ook bijna niet meer in Nederland). De student die dit in 1971 in een documentatiemap over milieuveront-

reiniging (hij schrijft uiteraard milieu) schrijft, zal het zó somber wel niet bedoelen!

Maar om op het beginpunt van dit artikel terug te komen: cijfers en getallen spelen in ons dagelijks leven een nogal belangrijke rol. Ook in de taalbeheersing nemen ze een opvallende plaats in. Bij het lezen vormen getallen en eigennamen de moeilijkst te onthouden informatie, waarmee de meeste vergissingen begaan worden. Ze hebben als het ware een hoog soortelijk gewicht en zinken daarom snel weg. En behoort U tot de weinige mensen die bij het voorlezen van een tekst zonder haperen de aanwezige Romeinse cijfers kunt verwoorden? De meeste lezers moeten daarbij even nadenken. Bij het gewone (nou ja, zó gewoon is Arabisch ook weer niet) cijfers wordt het moeilijk om een getal van zes of meer cijfers, als 9834672, nog als getal te lezen en niet als reeks van cijfers. Alle enigszins lange telefoonnummers worden op deze manier in stukken verdeeld.

Echt lastig wordt het, wanneer op formulieren, kwitanties en dergelijke gevraagd wordt het getal voluit te schrijven, ‘in letters’ heet dat ook wel. Wat moet er nu aan elkaar en wat moet er nu los?

De auteur die graag precies wil zijn (en zeker bij cijfers moet je ook op de kleintjes letten), vindt in ‘het groene boekje’ hieromtrent geen aanwijzingen. Waar de overheid te kort schiet, dient in onze maatschappij het particulier initiatief te voorzien. In taalkwesties geniet daarom de ‘dikke Van Dale’ een bijna officiële status als vraagbaak en norm voor wat goed Nederlands is. Helaas, ook in Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandse taal staan geen aanwijzingen om uit te maken of zeshonderdzes eigenlijk niet zeshonderd zes moet zijn. Misschien wilt U zelfs nog liever zes honderd zes. In de bekende Nederlandse spraakkunst van Rijpma en Schuringa, bewerkt door J. van Bakel, vinden we in de 21ste druk (Groningen, 1968) op pagina 316 de volgende hoofdregel: ‘Als enige woorden tezamen een eenheid vormen schrijft men als teken van die eenheid de delen gewoonlijk aaneen of plaatst men er een koppelteken tussen’.

Verder: ‘Men schrijft aan elkaar:

1. a de namen der getallen van 1 tot en met 100: *drieëntwintig, zevenentachtig.*
- b de getalnamen van 1, gevolgd door *honderd*: *driehonderd, vijfenzeventighonderd.*
- c de getalnamen van 1 en 2 gevolgd door *duizend*: *achtduizend, vierenzeventigduizend, achthonderdduizend.*

Opmerking I. Men schrijft dus gescheiden: *zeshonderd zes; achtduizend negenhonderd twaalf; zeven miljoen achthonderdduizend.*

Maar 204000 wordt geschreven: *tweehonderd vier duizend.*

Opmerking II. De rangtelwoorden schrijft men als de hoofdtelwoorden: *drieënnegentigste, honderd vierde, enz.*

Opmerking III. Een breuk schrijft men zoals men die leest: 709/2318 *zevenhonderd negen tweeduizend driehonderd achttiende*’.

Op het eerste gezicht een duidelijk houvast. Echter, waarom vormen de woorden zes en honderd wel ‘een nieuwe eenheid’ in de volgorde zeshonderd en niet in de volgorde honderd zes? Volgens mij vormt ieder heel getal een eenheid en zou daarom ieder getal als één woord geschreven dienen te worden. Dus zowel zeshonderd als

honderdzes aan elkaar geschreven. Bij getallen van zes of meer cijfers lijkt mij het meest logische om in de spelling aan te sluiten bij de gewoonte tussenruimtes te leggen na elke drie cijfers (van achteren af begonnen): 6 873 283, geschreven als zesmiljoen achthonderddrieënzeventigduizend tweehonderddrieëntachtig. Het zal niet zo vaak voorkomen dat dergelijke getallen voluit geschreven worden, maar de inflatie werkt snel!

Ik meen dat ook in de uitspraak van deze grote getallen pauzes te horen zijn na de door mij voorgestelde scheidingen. Weliswaar is de uitspraak een nogal moeilijk te gebruiken criterium (je kunt alles uitspreken zoals je wilt), maar het is tenminste enig argument voor een spellingsvoorschrift voor getallen. Een probleem blijft dan nog wat te doen met een eventueel tussengevoegd ‘en’ na honderd of duizend. Ik geloof dat ‘en’ hier eigenlijk overbodig is. Maar als ‘en’ toch gebruikt wordt, hoort het tot de samenstellende delen van het woord. Derhalve: ook zeshonderdzes als één woord geschreven. Overigens is duizendeneen toch niet meer hetzelfde als duizendeen. Als ik nog duizendeneen dingen te doen heb, ben ik in de drukte kennelijk de tel kwijt geraakt. Het betekent dan meer: een heleboel. En in de bekende verhalencyclus kunt U alleen maar spreken van duizendeneen nacht. Ook in het Frans, waar de Académie alles zo keurig regelt, is het getal mille un, maar zijn het de mille et une nuits. Bovendien moeten de Fransen dan ook nog onthouden dat in jaartallen weer mil inplaats van mille geschreven wordt: l'an mil neuf cent seize. Behalve het jaar 1000: dat is l'an mille. Trouwens bij jaartallen doen wij Nederlanders ook iets apart: zegt U ook niet liever negentienveertig, zonder het woord honderd te noemen? Als U echter 1940 gulden verdient, kunt U niet zeggen: ‘ik verdien negentienveertig’. Dat levert dan waarschijnlijk een verwijzing naar de Bijstandswet op.

Tenslotte nog de breuken. ‘Een breuk schrijft men zoals men die leest’. Dat is makkelijker gezegd dan gedaan. Ik raad U aan de voorbeeldbreuk van Rijpma-Schuring-van Bakel eens door een aantal mensen in Uw omgeving te laten lezen en te laten opschrijven. Tweeduizenddriehonderd of drieëntwintighonderd? Ik kies de laatste. Een breukstreep: gedeeld door? Maar als iemand schrijft zestien gedeeld door eenentwintig is dat iets anders dan $16/21$

Als slotmoeilijkheid blijft U misschien nog zitten met de vraag: zijn het nu geen zes achttienden met een n? Dan breekt U zich het hoofd over een schijnprobleem: het zijn achttiende delen. Gewoon hetzelfde geval als sterke verhalen: ook de hele sterke gaan als sterke zonder n door het leven. U lijdt aan endemie.

A.J. Vervoorn

Overkomen

Ik luister zo graag naar interviews over radio of televisie met kunstenaars. Jónge kunstenaars, vanzelf. Laatst kwam een zéér ervaren en zéér begaafde romancier (hij heeft het mij zelf verteld) bij zijn uitgever de uitslag halen van des uitgevers lectuur van des romanciers jongste manuscript. ‘Heel mooi,’ zei de uitgever. ‘Ik wil het graag uitgeven. Maar wat jammer, dat het geen debuut is.’

Goed, ik luister. Opeens val ik midden in een interviewster, die tegen alle (jonge) artiesten, die Henk de By nog voor haar heeft laten liggen, jij en jou zegt:

‘Wat vin-je nu het belangrijkste als je optreedt?’

De artieste (een toneelspeelster van even in de twintig met een stemmetje van nog-bij-moeder):

‘Nou, dat het overkomt, hè? Dat is erg belangrijk, zie je. (Zij mag óók jij en jou zeggen, fijn!). Dat het overkomt. Ik hoop, dat je begrijpt wat ik bedoel...’

‘Jazeker! Je vindt het belangrijk, dat het overkomt, hè?’

‘Ja, dat het overkomt.’

‘Komt het dan niet altijd over?’

‘Nee. Niet altijd. Het komt wel eens niet over, zie je? Dan is het net, ja hoe moet ik dat zeggen...’

‘Dan is het net alsof het niet overkomt.’

‘Ja. Precies.’

‘Maar als je nu speciaal uitzoekt wat je doet... Jullie zoeken dat toch speciaal uit voor jullie groep, hè?’

Ik ga er eens even recht voor zitten. Nu komt het: ‘Ben-je gek? We doen maar wat àn. Zoals het toevallig uitkomt.’ Maar née:

‘Ja, wij zoeken dat altijd apart uit. Het moet van deze tijd zijn, hè? Het moet protesteren. Tegen de vuilheid. De milieu, milieu, milieu...’

‘Milieuverontreiniging?’

‘Ja, precies. Milieuverontreiniging. Wij willen protesteren, hè? Kunst is protest.’

Ik krijg opeens hevige trek in een jonge borrel. Die staat in de ijskast in de keuken. Daardoor mis ik de rest. Jammer, het kwam net zo mooi over, hè?

Gelukkig is er een half uurtje later een jonge componist, die àlles anders doet, zo een van concert voor stofzuiger en drie vaponastrips. Hij wordt ondervraagd door een heer met ingestudeerde lichte platheid, die jij zegt tegen alle jonge artiesten, die de interviewster voor hem heeft laten liggen (maar hij kent er nog veel méér, hoor) en die hem vraagt:

‘Wat vin-je nou het belangrijkste van je kunst?’

De componist: ‘Dat mijn muziek één keiharde protestkreet is tegen het onrecht. Tegen deze héle kapitalistische politieke verkrotting. Daarom kan ik geen rekening meer houden met vormen van vroeger. Die hebt in afgedaan. Je kunt wel lekker luisteren naar pak weg Ravel, maar Ravel was niet geëngageerd. Dat kun je hóren, dat hij niet geëngageerd was. Als Ravel nu zou hebben geleefd, zou je bijvoorbeeld Vietnam niet in zijn muziek hebben kunnen horen...’

‘En nu gaat dan je concert voor stofzuiger en drie vaponastrips, hè?’

‘Ja, dank zij een subsidie van Den Haag kan mijn concert vrijdag aanstaande in...’

Ik krijg wéér erge trek in een jonge borrel. Dat doet mij het vervolg missen. Jammer, ik raakte net zo geëngageerd, hè?

Een dag later luister ik verstrooid in de auto naar wéér een interview. Ditmaal gaat het over ‘het bestel’. Over ‘consumptiekunst’. En over ‘protest’.

Maar opeens spits ik mijn oren. Ik hoor een man zeggen: ‘Het is erg belangrijk, dat het overkomt.’

Jawel. We shall overcome. En misschien komt tante volgende week over. Het zal ons overkomen, zeg!

(Met toestemming van Dagboekancier overgenomen uit het Parool 19 juni 1971)

Het meewerkend voorwerp

Er is over dit stiefkind in onze spraakkunst reeds eerder in O.T. geschreven (door C.A.Z.) met de bedoeling er op te wijzen, dat dit zgn. meewerkende voorwerp lang niet altijd meewerkt, maar vaak eerder meelijdt. Deze geestige vondst zou ik graag op nog een andere manier toepasselijk willen verklaren: steeds veelvuldiger wordt de datief voor een accusatief aangezien en als zodanig be-, of mag men nog zeggen mis-handeld. Het meewerkend voorwerp fungeert dan als een tweede lijdend voorwerp en treedt dan ook, bij omzetting in de lijdende vorm, als onderwerp op.

Wij kennen reeds lang, en erkennen daarmee dus wel als juist: Ik werd verzocht,...; ik werd bevolen... enz. Zelfs wel: Ik werd door het dienstmeisje opengedaan.

Men moet eens aan een aantal mensen vragen, of de uitdrukking ‘Al zijn verwachtingen werd’, of ‘werden de bodem ingeslagen’ moet luiden. Het merendeel kiest waarschijnlijk al voor het laatste door een falend datief-besef en misleid door de veronderstelling dat het onderwerp wel voorop zal staan.

In onze taal zijn echter, evenals in het Frans en het Duits, een groot aantal werkwoorden, die, naast het erkende lijdend voorwerp, nog een tweede object (in het Frans indirect genoemd) nodig hebben. Men wil tenslotte wel weten aan wie iets gevraagd, opgedragen, toegestaan, meegedeeld, gegeven of onthouden wordt. Het is weer het Engels, dat hierbij een afwijkende lijn volgt. Uit een behoefte aan simplificatie? Vormen als ‘I was given, I was allowed’ zijn daar immers volkomen correct. Het lijkt me niet onwaarschijnlijk, dat de devaluatie van het meewerkend voorwerp bij ons onder invloed van het Engelse voorbeeld staat. Zodat ook wij mettertijd zullen zeggen (en schrijven): ik werd toegeestaan en ik werd gegeven.

Reeds nu noteerde ik uit onze bladen:

De spelers van Celtic zijn de titel van sportsman van het jaar onthouden (vooral ‘sportsman’ is in dit verband veelzeggend).

De produkten waren maar een kort leven beschoren.

Allen die de universiteit ter harte gaan.

De ontwikkelingslanden staan hetzelfde lot te wachten.

Het publiek bleef de strafschoppen bespaard.

De spelers van beide teams werden een dopingsproef afgenomen.

Zou misschien vooral de sport datief-vijandig werken? Uiteraard neemt het aantal misstappen in dezen toe bij het gebruik van zulke ‘ouderwetse’ woorden als beschoren zijn, ter harte gaan, bespaard blijven, enz.

J.E. v.d. Laan, Markelo

Zwevende dollarkoersen

Misschien hebt U in Uw vakantie wel geprofiteerd van zwevende vakantieguldens: ze geven weinig houvast, maar wel meer Franse francs. De term zweven is in koersverband opeens een heel gewone geworden. Tot nu toe waren het altijd de koersfluctuaties of -schommelingen die U wakker hielden. Of geeft zweven meer het proces en fluctueren meer de koersresultaten aan? In het Frans is nu naast het bestaande fluctuation ook flottation aan de beurs genoteerd.

Omdat de dollarkoers steeds meer naar onze rijksdaalderkoers zweeft (= eufemisme voor: daalt), vroeg ik me af welk etymologisch verband er eventueel bestond. Resultaat.

Vanaf eind 15e eeuw werden in het Tiroolse plaatsje St-Joachimsthal zilveren munten van goede kwaliteit geslagen. Ze raakten algemeen als (St-Joachims)thalers in gebruik. De platduitse uitspraak daler verschilt nauwelijks van de dollar: de Amerikanen hebben de muntnaam zonder meer overgenomen. In het Nederlands is de daler verder ontwikkeld tot daalder, zelfs rijksdaalder. Het Franse woord dalle, in de uitspraak bijna identiek aan de Amerikaanse dollar, heeft er niets mee uit te staan.

Het is de gebeitelde steen, de grafzerk, waartegen noch dollars noch daalders een remedie zijn. Het dollarteken tenslotte \$ is een verworpen 8: de dollar was een stuk van 8 realen.

A.J.V.

Gouda kaas, Heineken bier

Onlangs belandde ik met een gezelschap in een pannekoekenhuisje in Gouda. De spijskaart bevatte o.a. Pannekoek stroop, Pannekoek spek, Pannekoek banaan, en ook: Pannekoek Gouda kaas en ham. Van degenen die dit bestelden scheen niemand ‘Gouda’ met ‘kaas’ te verbinden; men zei: ik wil wel een pannekoek Gouda met kaas en ham.

Dat komt ervan als men terwille van de export de benaming ‘Goudse kaas’ vervangt door een anglicisme, wat dan doorwerkt in het restaurantbedrijf.

Ook een van onze grootste bierbrouwerijen maakt zich schuldig aan anglicisme. Wat vroeger ‘Heineken's bier’ heette, heet nu ‘Heineken bier’. Als men met lijn 16

van het Centraal Station naar het Concertgebouw rijdt, kan men op de muur van het gebouw van Heineken aan de Stadhouderskade duidelijk zien dat van het opschrift 'Heineken's Bier' 's weggehaald is.

Hoe zou men in het Engels moeten zeggen: 'Holland annekiert sich selbst'?

Misschien: 'Dutch is rapidly becoming an English dialect'?

R.W.Z.

Achten

Als wij iemand achten, achten wij hem altijd hoog en nooit laag. 'Achten' alleen gaat slechts bij personen de hoogte in; men zal evenwel eerder 'ik heb achting voor hem' dan 'ik acht hem' zeggen. In het Duits kan men een lijd. voorwerp, dat geen persoon aanduidt, bij 'achten' gebruiken: diese Gründe achte ich nicht - die redenen acht ik van geen betekenis. Het is mogelijk, dat de boekbeoordelaar, die in zijn artikel 'ik zal dit boek blijven achten' het Duitse achten of schätzen door het hoofd heeft gespeeld. Wij moeten daarvoor zeggen: *achtung hebben voor, waarderen of op prijs stellen.*

[Nummer 9-10]

Welopgevoed

In 1954 publiceerde Alan S.C. Ross zijn zo beroemd geworden artikel *Linguistic class indicators in present-day English* (Neuphilologische Mitteilungen 1954, blz. 20-56). Ross beschreef - en hij was natuurlijk niet de eerste die dat opmerkte! - de drang tot distinctie in de menselijke taalomgang. Geld, huis, verre vakantie, ontwikkeling is in de tweede helft van de twintigste eeuw niet meer het enige middel (of is misschien zelfs helemaal geen middel meer) om zich van zijn medemensen te onderscheiden.

Er zijn nog maar 'a few minor points of life' die dat doen. Eén daarvan is het taalgebruik. Daarin kan men de upper class (U) en de non upper class (Non-U) nog uit elkaar houden.

Ross z'n Engelse class indicators zijn langzamerhand wel zo bekend geworden dat ze hun indicatievermogen verloren zullen hebben: bijvoorbeeld, laat *get* rijmen op *bit*, *just* op *best*, *catch* op *fetch*, laat de *l* in *golf* niet horen, spreek *medicine* in twee lettergrepen uit, zeg *vegetaties* en niet *greens*, *looking glass* en niet *mirror*. Liever: Ross *zegt* niet dat je iets niet mag zeggen. Ross *constateert* alleen - zo zakelijk als dat in deze eigenaardige delicate materie maar mogelijk is - dat er demarcatielijnen zijn; overigens verschillende dezer lijnen hebben maar een kort leven: menige u-uitspraak of u-woordkeus was vroeger non-u en omgekeerd.

Joe en nonjoe

Onze Taal heeft in 1962 en 1963 een zwakke poging gedaan om iets van de joe en nonjoe taalmanieren in ons land te beschrijven. *Mevrouw* en *dame*, *japon* en *jurk*, *broek* en *pantalon*, *pak* en *costuum*, *verkering hebben* en een *vrindje hebben*. Er zijn toen tal van reacties gekomen. Sommigen ontkenden de aanwezigheid van het verschijnsel, anderen vielen details aan, weer anderen gaven nieuwe voorbeelden. Hier en daar was ook enige weerzin hoorbaar: 'over zulke dingen praat je niet'. Erover praten zou 'klein' zijn, zou betekenen dat je jezelf 'aan de verkeerde kant van de streep zet'. Verdenking werd uitgesproken van minachting van alles wat 'beneden' is, van voldaanheid omdat 'je zelf zo onverdacht hoog zit', van jaloezie voor alles wat 'boven' is. Gebleken is toen in elk geval dat het uitermate lastig is in deze kwestie objectief en neutraal te blijven: de kijker naar joe en nonjoe zou het Nederlands moeten kunnen bestuderen als ware hij een belangstellende anderstalige buitenlander, liefst uit een ver continent.¹⁾

Hebben alleen zij hersenen?

Het artikel van Ross, eerst nog zo keurig verborgen in een vaktijdschrift, maakte in de jaren vijftig in Engeland een geweldige indruk; het leek wel of hij de eerste was geweest die na de inval van Willem de Veroveraar had nagedacht over het standsverschil in de Engelse taal. Er kwamen talrijke artikelen, ingezonden stukken voor en tegen. In 1956 verscheen een verzameling van deze lectuur onder de titel *Noblesse Oblige*, bijeengebracht door Nancy Mitford, die zelf in het septembernummer 1954 van *Encounter over the English Aristocracy* had geschreven. De woorden U en non-U hadden een plaats veroverd in het Engelse woordenboek. Foster geeft in zijn boek *The Changing English Language* (1968) het voorbeeld van een Engelse volksvertegenwoordiger die aan de eerste minister Macmillan de vraag stelt: 'Will you look into this question as to whether it is only the U-people in this country who have brains?' (Wilt u onderzoeken of

alleen joe-mensen in ons land hersenen hebben). En een andere afgevaardigde in het Lagerhuis beklaagde zich over het feit dat hij en anderen die zich tot de voorzitter gewend hadden, ‘felt definitely non-U when we were in his presence’ (zich absoluut nonjoe gevoeld hadden toen zij in zijn aanwezigheid waren).

Berkeley

Ross, inmiddels als de man van U en non-U een nationale Engelse beroemdheid geworden, heeft een tweede boek over de materie geschreven (What are U?) en vorig jaar kwam zijn nieuwste boek uit bij H. Hamilton:

How to Pronounce it (London 1970), een lijst met Engelse woorden, gedeeltelijk eigennamen, welke uitspraak joe en nonjoe en min of meer gelijksoortige moeilijkheden kan opleveren. Een paar voorbeelden om te laten zien hoe onwaarschijnlijk archaïsch de Engelse samenleving op dit punt is. De eerste lettergreep van *Berkeley*, een Londens plein, moet volgens de joe regel rijmen op ‘dark’, nonjoe rijmt op ‘work’, de Amerikaanse universiteit in Californië moet de nonjoe uitspraak hebben. *Blouse* met de Franse uitspraak is verouderd joe. *Confessor* heeft de klemtoon op de tweede lettergreep, de klemtoon op de eerste lettergreep is een teken van katholieke joeheid. *Psychology*: niet de p uitspreken want dat is ouderwets. Over katholiek nog: de normale uitspraak van de eerste lettergreep van *Catholic* is met de klank van *hat*, maar oudere joe katholieken en vurige jonge katholieken zeggen catholic met de klank van *hard*.²⁾

Ross over ons

We waren op het nieuwe werk van Ross, die overigens weldadig humoristisch en relaterend kan schrijven, niet ingegaan ware het niet dat hij in zijn Introduction een kort overzicht geeft van de joe en nonjoe situatie in andere landen, zoals Frankrijk (bijna niet aanwezig), Italië, Duitsland, Japan en Finland. Ook Nederland behandelt hij (blz. 23):

In Dutch the U/non-U distinction is well evidenced. This is not surprising, for after all, Holland is not a country which can be said to be entirely non-snobbish. The subject has been studied in detail in an anonymous article in *Onze Taal* June-July 1962. The article is entitled ‘Joe en nonjoe’. The author starts by pointing out that the whole subject is considered highly taboo, by both U and non-U. In addressing envelopes the Dutch have similar worries to the English-when do you put *Weledel* - which means, literally, ‘very noble’ - before a man's name, and when *Weledelgestreng*, which means, literally, ‘very noble and valiant’? The spoken language affords a large number of examples. One really is curious: in addressing a married woman, it is non-U to use her surname (as *mevrouw Jansen*), but U just to say *mevrouw*. With men it is just the opposite: *meneer Jansen* is U; but plain *meneer* is non-U. Sometimes a foreign word is non-U; thus to say the English *sorry* is non-U

for *het spijt me*, and *mijn excuses* is non-U for *verontschuldiging*. The French *visite* is non-U for *bezoek*. But *auto* meaning ‘car’ is U, while the native *wagen* is non-U. Many of the Dutch examples are curiously like the English; *griep hebben* means ‘to have influenza’ but to use the definite article, *de*, and say *de griep hebben* ‘to have the influenza’, is non-U.

¹⁾ ‘The Dutch cannot use my “U” in this context, in Dutch, U means “you”. Joe is a coined word, pronounced the same as U (or **you**) is in English’.

Het voorbeeld uit O.T. van het aanspreken met *meneer* of *mevrouw* bij een eigenaam (‘nee meneer De Boer, ja mevrouw Smit’) is wat te simpel; de toestand is ingewikkelder: door wie wordt wie aangesproken en onder welke omstandigheden?

Er stonden trouwens wel meer betwistbare voorbeeldjes in de O.T.-lijst.³⁾

Ingezonden

Op de publikatie in O.T. (Prof. Zaalberg had overigens al in 1960 terloops over het verschijnsel geschreven: De taalleraar als taalpoliticus, Groningen 1960) kwamen ook relatief veel, veel minder publieke reacties dan er destijds in Engeland losgebarsten waren.

Blijkbaar wordt onze taal toch niet zó door een ‘gevestigde orde’ geregeerd als in Engeland en blijkbaar maakt dit soort kwesties op ons grote publiek maar vrij weinig indruk.

‘Dezer dagen’ van de NRC 15 okt. 1963 schreef o.a. ‘Wat nu joe is, was het vroeger niet altijd. Zo geldt de aanspreekvorm “mevrouw Jansen” tegenwoordig als nonjoe (joe is: “mevrouw”); maar dat was in vroegere decennia bepaald niet zo. Toen was “mevrouw” blijkbaar even nonjoe als thans het simpele “meneer” als aanspreekvorm.’

‘Een toppunt van joe is immers het welbewuste, zeer verfijnde gebruik van nonjoe: dat ken, we komme, ik mot, verboje, zegt Onze Taal. Soms is dit “geïnverteerde snobisme” niet eens bewust meer!’

Ook is het waarschijnlijk dat die taal- en uitspraakgrens vele malen gekruist wordt door regionale spraakgebruiken en uitspraken. Wat in Haarlem joe is, is niet noodzakelijkerwijs ook in Zutphen of Dordrecht joe. Maar die onderrubriceringen zullen wel, met de zoveel grotere mogelijkheden van horizontale mobiliteit, spoedig verdwijnen.’

‘Een boeiend spelletje. Niet iedereen is het daarmee eens. Sommigen vinden dat je je met zulke overblijfselen van een feodale maatschappij niet moet bemoeien. Ze zijn bijna gechoqueerd door het openlijk bespreken van dingen die er eigenlijk niet meer behoorden te zijn. Waarom? We spreken toch ook over statussymbolen? We stellen toch ook statistisch vast (en betreuren het) dat niet genoeg kinderen uit de zg. lagere standen de weg naar het middelbaar en wetenschappelijk onderwijs vinden? En we leggen toch ook atlanten aan waarin regionale taalgrenzen worden nagespeurd?’

Waarom mogen dan de sociale taalgrenzen geen onderwerp van studie uitmaken? De studie is zelfs méér dan een boeiend spelletje.’

Daarna de ingezonden stukken. ‘Kroeg’ is in studentenkringen nonjoe, zegt de een; nee, zegt de ander, het is uitermate joe. Zo in de NRC 11 nov. 1963:

‘Deze pikante discriminatie verleent aan ons met de dag meer gelijkgeschakelde bestaan een kleurrijk tintje, dat wij slechts node zouden willen missen. Zij die “vinden dat je je met zulke overblijfselen van een feodale maatschappij niet moet bemoeien”, behoren tot de moderne doezelaars, aan wie het ideaal voorzweeft van een mensheid van gelijk en gelijkvormige blokjes in een blokkendoos. Die doos is dan tevens het graf van 's levens humor.’

Voor de geschiedschrijver van ons dagbladwezen moet de volgende (uit dezelfde krant 11 nov. 1963) enige waarde hebben:

‘Voor de lezers van dit blad is het voorts van belang te weten dat het joe is om van “de Rotterdammer” te spreken wanneer men eigenlijk de NRC bedoelt. Het doorspekken van de conversatie met citaten uit Tom Poes is een tijdlang zeer joe geweest, doch dit gebruik is door De Volkskrant, met haar groeiend aantal abonnees, zo zeer binnen het bereik van jan en alleman gebracht, dat het thans als onmiskenbaar non joe moet worden aangemerkt.’

Amy dertien

Elk taalgebied heeft zijn ‘etiquete - bijbel’. Voor Amerika is dat het 700 bladzijden dikke boek van Miss Amy Vanderbilt van wie wij al in oktober 1970 bericht hebben dat zij voorschrijft aan tafel te blijven zitten ook als een disgenoot een schuttingwoord gebruikt. Voor ons taalgebied is een andere Amy bekend: Amy Groskamp ten Have. Haar beroemde, Hoe Hoort Het Eigenlijk, waarmede waarschijnlijk niet weinigen sociale opgang gemaakt hebben (‘hoewel... je blijft het tóch merken...’), beleefde vorig jaar zijn dertiende druk.

Op blz. 115-117 van dit nuttige werk staat de paragraaf ‘*Enkele dingen, die welopgevoede mensen onder geen omstandigheid zeggen*’. Daarin zijn gewone fouten opgenomen (luxurieus voor luxueus, optelefoneren voor opbellen, nervieus voor nerveus), dingen die velen van anderen hebben geleerd (flux de bouche voor flux de paroles), dialectgewoonten (hullie, zullie, het boek legt op tafel), ‘onlogische’ maar nu eenmaal hoogst gebruikelijke taaluitingen (enigst, de grootste helft), ismen (het kost duur), groepstaalverschillen (op de eerste plaats voor in de eerste plaats), omstreden spreektaalverschillen (meer als voor meer dan). Met deze maatstok gemeten is maar één procent - of zelfs dat niet - van de Nederlandstaligen welopgevoed. Hoe wanhopig erg alles hier ook moge zijn (‘rot’ is niet ‘welopgevoed’ volgens de lijst), zo erg is het nu ook weer niet, althans waarschijnlijk niet.

Als nonjoe - joe zou uit Amy's lijst nog het volgende kunnen worden aangemerkt.

ik blief het niet
 ik lust het niet
 blijft u een kopje koffie
 ik blief niet meer
 die kleine meid van mij
 die kleine jongen van mij
 dat heb ik voor mijn verjaardag gekregen
 wat heb je op je brood

buiten de deur
een borrel pikken

Zou moeten zijn:

dank u, liever niet
dank u, ik houd er niet zo van
heeft u zin in een kopje koffie
nee, dank u, niet meer
mijn dochtertje
mijn zoontje
dat heb ik op mijn verjaardag gekregen
wat heb je op je boterham
buitenshuis
een borrel nemen of drinken

Veranderingen

Zijn er, wat het standsverschil in taal betreft, veranderingen aan de gang of op komst? Vermoedelijk wel. De jongere generatie staat toch wel iets anders tegenover de ‘welopgevoedheid’ zoals die uit bovenstaande lijstjes zou moeten blijken. De jeugd bekijkt - en dat niet alleen op taalgebied! - de generatie vóór haar met enig wantrouwen: discriminatie heeft zij leren zien als onheilspellend, het establishment als niet navolgenswaardig.

In Engeland is een sterke Amerikaanse invloed op de uitspraak: vooral de Amerikaanse uitspraak van de ‘pop-singers’ is zeer in trek. Sommige Engelse popsingers hebben een eigen ‘pseudo-Amerikaans’ accent ontwikkeld. De typische Oxford-uitspraak, BBC-uitspraak, Eton-uitspraak heeft zijn aantrekkelijkheid voor vele jongeren verloren: het is duidelijk geworden dat je er ook kunt komen zónder het prestige-dialect. De Beatles en Twiggy zijn in dit opzicht voor de Britse jeugd een voorbeeld geweest.

Ook in onze taalgemeenschap is de sociale structuur niet meer dezelfde als die van bijvoorbeeld een halve eeuw geleden; wie deze waarheid als een koe wil erkennen en ernaar wil handelen, moet over de onderhavige taalkwestie niet meepraten. Sociale, regionale (ook religieuze) oordelen of vooroordelen betreffende ‘anderen’ zijn bij sommige ouderen misschien nog diep geworteld, maar jongere mensen hebben een nieuwe kijk op de dingen. Ook dit is in het taallevens niets schokkends. Taal verandert niet de mensen: zouden wij nog leven en denken als de Batavieren, wij spraken ook nog als de Batavieren. Tegelijk moet erkend worden dat een zekere ‘drang tot distinctie in de taal’ wel altijd (wat heet?) zal blijven bestaan, althans als het mensdom blijft zoals het is. En dat een menselijke, draaglijke drang tot distinctie niet natuurnoodzakelijk tot rampen, verwoesting, verderf en ondergang behoeft te leiden.

Voer voor sociologen

Jo Daan heeft in haar artikel Sociodialectologie (in *Mens en Maatschappij* 1963, 6, blz. 427) met instemming de Amsterdamse hoogleraar Hellinga aangehaald: ‘Het gevoel van onbehagen en verzet in vooral gegoede kringen (over en tegen een zogenaamd onbeschaaf-

de uitspraak) is meestal niets anders dan een taalkundige camouflage van de klassenstrijd die zij thans in defensief voeren.’⁴⁾ Is dat zo? Is deze stelling of haar tegendeel bewijsbaar? Wel lijkt duidelijk wat zij zegt over het taalgedrag van de streektaalspreker - en in wijder verband kan men m.i. de nonjoe spreker daartoe ook rekenen - dat het niet los te maken is ‘van de sociale positie waarin hij verkeert. Juister is misschien te zeggen: van de sociale klasse, waarin hij door de maatschappelijke vooroordelen werd opgesloten. Het oordeel over de taal van de medemensen is altijd gekoppeld aan een oordeel over die mens zelf, waarbij de beoordelaar meest alleen zijn eigen maatstaf of die van zijn groep aanlegt, ook als hij pretendeert dat niet te doen.’

Het is een cirkel waarin we telkens terechtkomen bij de discussie: een woord, een klank is op zichzelf indifferent, het is de mens met zijn achtergrond en bedoeling die het woord ‘joe’ maakt. Wat zijn joe woorden? Dat zijn de woorden die door joe mensen gebruikt worden. Wat zijn joe mensen? Dat zijn de mensen die joe woorden gebruiken. Voor een taalkundige eigenlijk een onmogelijke opgave om die toestand te beschrijven: hij is daarvoor *niet* opgeleid en zal herhaaldelijk vastlopen in de strikken van zijn eigen vooroordelen vóór of tegen bepaalde mensen. De socioloog moet gewend zijn koel, zakelijk (‘afstandelijk’!) naar het gedrag van de wereld om hem heen te kijken: voor hem is ‘mens en taal’ hèt voer.

J. Veering

Eindnoten:

- 1) Pas op voor de fout een zg. vulgaire uitspraak (bijv. maan i.p.v. mijn) of woordkeuze (bijv. sodemieter) tot nonjoe te rekenen.
- 2) Over onze religiesjibbolets zie O.T. okt. 1962: ‘Elk meent zijn zuil een volk te zijn’.
- 3) Het ‘anonymous article’ was het redactionele hoofdartikel van juni-juli 1962.
- 4) De verleiding is groot te denken dat in klassenloze maatschappijen geen soortelijke verschijnselen bestaan. Niet toegeven aan de verleiding: de spaarzame literatuur die erover bestaat, laat andere zaken zien. Zie bijv. M. Cohen: *Pour une sociologie du langage*, 1956, blz. 24 en 178; D. Rozental: *Modern Russian Usage*, 1963; P. Kratochvil: *The Chinese Language Today*, 1968, blz. 143-145. In de D.D.R. wordt betoogt dat de arbeider in de socialistische staat zijn dialect moet afleren, ‘dass wir auf ein Verschwinden der Mundarten und auf die durchsetzung des Hochdeutschen als Volkssprache hinarbeiten müssen.’ (*Sprachpflege* 1964, blz. 1-4).

Maatschappij

Taalverzorging is een werk van mensen en mensen doen de dingen nu eenmaal niet altijd volmaakt. Maar ook niet altijd zo heel slecht. Dit schreven we in juni naar aanleiding van de goedkeuring van *leemte* door de Leidse Maatschappij in 1865 (*Handelingen en Mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden*, over het jaar 1865, blz. 50-51).

Het woord *maatschappij* werd een eeuw geleden niet zo zuiver gevonden als het een industriële onderneming betrof. Het volgende hebben we aangetroffen in de Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akademie van Wetenschappen Afdeeling Letterkunde, Tweede Reeks, Tweede Deel, Amsterdam 1872, blz. 338-339:

‘De heer Harting vestigt de aandacht op het tegenwoordig gebruik van ettelijke woorden die een collectief denkbeeld uitdrukken, en vraagt of daarbij niet tegen de zuiverheid der taal gezondigd wordt.

Vooreerst bespreekt hij het woord *maatschappij*, dat met recht gebezigd wordt om eene vereeniging van individuen of van afdeelingen aan te duiden. Maar hij betwijfelt of men spreken mag van eene maatschappij voor stoomwerktuigen, enz. Naar zijne meening moet dit *maatschap* heten.

Ten andere spreekt men van *het bond*, *het vredebond*. Daargelaten dat *bond* een Germanisme schijnt te zijn voor *verbond*, meent hij dat het geslacht verkeerd is. Waarom niet *de bond* en *het verbond*, evenals *de band* en *het verband*?

Eindelijk vindt hij geen reden om naast *het genootschap* en *het gezelschap* aan het woord *vennootschap* het vrouwelijk geslacht toe te kennen.

De heer Brill meent dat maatschap en maatschappij evengoed naast elkander als collectieven bestaan, als kleet en kleetdij, waarde en waardij, zeevaart en zeevaardij. Maat is gemaat, commensaal, compaan; eene verzameling van maten, eene compagnie, is zoowel maatschap als maatschappij.

Het bond van Duitschen oorsprong mag naast het verbond bestaan, en is onzijdig als verzamelwoord. Er is daarom geene analogie met de *band* en *het verband*.

Over het geslacht der woorden op *schap* verwijst hij naar de laatste uitgave zijner Spraakleer en te Winkel's artikel in de Jager's *Archief* Dl. II.

De heer Kern meent dat bij het gebruik van *maatschappij* het taalgevoel goed gewerkt heeft. Maatschap geeft de betrekking te kennen, maatschappij is de vereeniging van allen tot een gemeenschappelijk doel.

De heer Goudsmit vindt tusschen de beide woorden maatschap en maatschappij hetzelfde iuridiek verschil als tusschen *societas* en *corpus*. Door maatschap en societas worden aangeduid verschillende personen behoorende tot een firma, maar die individueel blijven; de maatschap wordt eene maatschappij, een corpus, als de individuen zich tot eene eenheid vormen. Waarom het taalgebruik dit gewild heeft, weet hij niet te verklaren en zal gaarne daarover het gevoelen van taalkenners hooren.

De heer Harting bedankt de sprekers voor hunne inlichtingen, maar vraagt waarom het woord *maatschap* in onbruik raakt.

De heer Moll ontkent dit en noemt als voorbeeld de maatschap om plaatsvervangers voor den gewapenden dienst te leveren.’

Where angels fear to tread

Datgene wat op toegangskarten staat, lees je maar zelden: het enige wat nodig is, is te weten of de datum en het uur op het kaartje juist zijn, maar ook dat wordt meestal in blindelings vertrouwen ongelezen gelaten.

In ons land zijn tientallen prachtige bossen, duinterrei-

nen e.d. die alleen met een toegangskaart betreden mogen worden. U moet eens de moeite nemen de tekst van deze dagkaarten te lezen; als u een paar vriendelijke zinnen gevonden heeft, stuur ze ons om enig tegenwicht te scheppen tegen het volgende.

Het Provinciaal Waterleidingbedrijf Noord-Holland deelt in een klassieke constructie mede: 'Bij overtreding der aan ommezijde vermelde voorschriften wordt de vergunning geacht niet te zijn verleend.' Dus die ommezijde raadplegen. Daarop staan 'naast hetgeen bij wet of verordening niet is toegestaan' nog acht 'verbodsbepalingen', o.a. 'het naar het oordeel van het toezichthoudend personeel onvoldoende gekleed zijn' en 'het plukken van planten of delen daarvan, het rapen van eieren en het verstoren van vogelnesten, het bemachtigen of doden van enig gedierte alsmede het vervoeren daarvan.' U hebt trouwens volgens het kaartje maar een vergunning en bent dus 'vergunninghouder', gecontroleerd door 'toezichthoudend personeel' dat 'zich als zodanig kenbaar kan maken.'

De onbepaalde wijs is favoriet bij verboden; de Gemeenteleidingen Amsterdam verlenen een vergunning (een toegangskaartje) tot het betreden onder enige voorwaarden waaronder de volgende tweeëntwintig onbepaalde wijzen:

het zich bevinden in het water en/of op de taluds en bermen van de kanalen

het gebruiken of het meenemen van voertuigen (ook fietsen e.d.)

het meenemen van paarden, honden of andere dieren

het overklimmen van rasters

het roken en het maken, hebben of onderhouden van vuur (incl.

Kooktoestellen)

het plukken of vervoeren van takken, bloemen of planten

het bemachtigen, doden of vervoeren van enig gedierte en het vissen

het verstoren en fotograferen van vogelnesten en het zoeken van eieren

het verstoren van de orde en de rust

(hieronder mede verstaan het spelen van radio's e.d.)

het klimmen in bomen of op gebouwen

het verontreinigen van water en terreinen (ook door afval)

het plaatsen of het meenemen van tenten

het onvoldoende gekleed zijn, bijv. in bad- of strandkostuum

Ook op het toegangsbewijs voor de Duinen van Oostvoorne staat aan de voorkant dat je eerst de voorwaarden van toegang op de achterzijde moet lezen. Welnu, dan blijkt dat het niet is toegestaan, o.a.

geluidvoortbrengende installaties of muziekinstrumenten mede te nemen of te laten spelen; bloemen, bessen of andere plantendelen te plukken, te beschadigen of te vervoeren; dit geldt ook voor dode takken; vuurwapenen en/of ander schiet- of vistuig bij zich te hebben, enige diersoort te vangen, te doden of te verontrusten, eieren te rapen of nesten of broedende vogels te benaderen; enigerlei grondgraving te doen, steile hellingen te betreden, door riet, biezen, helm of jonge beplanting te lopen, zich te bevinden in waterpartijen of op andere wijze de begroeiing te beschadigen; zich

onbehoorlijk of luidruchtig te gedragen, sport te beoefenen, muziek te maken, samen te scholen en anders dan op daartoe uitdrukkelijk aangewezen paden te rijden met paarden, fietsen of motorvoertuigen.

En pas op: ‘het wandelbewijs moet op eerste aanvraag worden getoond, terwijl de aanwijzingen, gegeven door of namens de beheerder of door politie-ambtenaar, stipt moeten worden opgevolgd.’

Flauw, de bovenstaande bespiegeling? Misschien wel. Wetten moeten er zijn, de mensen moeten precies weten wat ze wel en niet mogen, wettelijke taal is vaktaal, in geval van moeilijkheid moet er een tekst zijn waarop duidelijk staat wat verboden is, zonder bepalingen als deze was er in ons land geen vierkante centimeter bos meer over, enz.

Het gaat overigens niet om die bepalingen. Het gaat om de taal. Moeten de aangesproken wandelaars (‘lees de voorwaarden van toegang’; ‘bij overtreding der aan ommezijde vermelde voorschriften...’) zo *bars* worden toegesproken? Zouden een paar vriendelijke woorden niet méér uithalen? Bereik je eigenlijk iets met dreigende taal? Pas op dat je niet dat-en-dat doet, anders vlieg je eruit...

Trouwens, er zullen wel meer dingen zijn dan de in de tweeëntwintig onbepaalde wijzen gevangen handelingen die je niet mag doen. Wat blijft er voor de door lawaai, verkeer en stank gekwelde stadsbewoner nog over als hij met de ‘vergunning’ aan het ingangshek staat? Niet veel: in ieder geval wel ‘het zich begeven’ en ‘het betreden’. Maar dan niet anders dan op uitdrukkelijk daartoe aangewezen paden.

Oudemannenhuis

De regel luidt als volgt. Van algemeen gebruikelijke samenstellingen waarvan het eerste lid bestaat uit een zelfstandig naamwoord en een voorafgaand bepalend woord die wanneer ze geen dienst doen als lid van een samenstelling, gescheiden worden geschreven, worden alle delen aaneengeschreven.

Dat onthoudt alleen maar degene die de regel zelf heeft opgesteld. Toch is de zaak heel simpel. Een woord als *oudemannenhuis* is algemeen gebruikelijk.

Het bestaat uit twee ‘leden’: *oudemannen* en *huis*. Het eerste lid is gemaakt van een zelfstandig naamwoord *mannen* en een voorafgaand bepalend woord *oude*, die wanneer ze samen niet in ‘oudemannenhuis’ zitten, los van elkaar worden geschreven, bijv. ‘oude mannen zijn aardig’. Welnu, in zo'n geval (= oude + mannen + huis) schrijf je één woord: *oudemannenhuis*.

Dus: *heteluchtmotor*
warmwatervat
tiencentspostzegel
volvettekaassmaak
hogedrukgebied

Maar wat is algemeen gebruikelijk? Dat weet natuurlijk niemand met wetenschappelijke precisie vast te stellen. Nemen we aan dat we een café hebben waar louter Grols bier geschonken wordt; dat willen we in één woord vastleggen: in zo'n geval treedt het koppelteken op: *Grols-biercafé* (wel vreemd een *café* waar alleen *bier* te drinken is). Maar wie *Grolsbiercafé* zou schrijven, mag niet met hoon overladen worden.

Andere moeilijkheid. Neem een woordgroep als *Tweede Kamer*. Kamer met een hoofdletter want het is niet een gewone kamer, het is een eigennaam. Een zitting van de Tweede Kamer is nu niet een Tweedekamerzitting als het oudemännerhuis (die bestaan overigens

nauwelijks nog) maar de hoofdletter van de Kamer moet blijven; TweedeKamerzitting mag niet want in één woord nooit twee hoofdletters, dus: *Tweede-Kamerzitting*.

Wees blij dat u niet door de minister van Onderwijs bent uitgenodigd om lid te worden van de Spelling-commissie. Als je veroordeeld wordt om het ondankbare werk van de spellingregeling te doen, weet je dat je het nooit goed kunt doen: niet alleen elk moertje dat losgedraaid wordt, kan het werk van de machine storen, maar ook elk moertje dat vastgedraaid wordt.

Benamingen voeding

De Commissie Benamingen Voeding van de Voedingsraad (secretariaat: 1e van den Boschstraat 4, Den Haag) heeft een lijst uitgegeven met *algemene woorden*. Uit haar zeer verdienstelijke werk nemen wij ten behoeve van onze lezers gaarne de volgende woorden over. Links staan de in gebruik zijnde woorden, rechts de aanbevolen woorden. (De derde en vierde kolom van de lijst, toegelaten woorden en toelichtingen, laten we hier om ruimte te winnen weg.)

In gebruik zijn (de) woord (en) Aanbevolen woord(en)

absorptie,	opslorping, resorptie
absorbctie	
acceptabel	aanvaardbaar
acceptability	aanvaardbaarheid
adequaat	passend
adipose weefsel,	vetweefsel
adipeus weefsel	
adipositas	vetzucht
alimentair(e)	voedings-
appreciatie	waardering
attitude	houding
availability	beschikbaarheid
available	beschikbaar
basisvoeding	grondrantsoen
body building	lichaamsontwikkeling
body composition	samenstelling van het lichaam
Calorie, grote calorie	kilocalorie (afgekort kcal)
calorie, kleine calorie	calorie (afgekort cal)

consumptie	verbruik: a. bruto verbruik, b. netto-verbruik
deficiëntie	tekort, gebrek
deficiëntieziekte	gebreksziekte
diepvries	a. diepvriesproducten zoals diepvriesgroente enz. b. diepvrieskast, diepvrieskist
diepvriezer	a. diepvriesbedrijf, b. ondernemer van diepvriesbedrijf, c. diepvriesapparaat
diëtetiek, diëtiëk	dieetleer ¹⁾
diëtetisch	diëtetisch ²⁾
diëtisch	diëtisch ³⁾
diëtist (e)	diëtist (e)
empty calories	kale calorieën
energieomzet	energiewisseling
energy expenditure	a. energieverbruik, b. warmte-afgifte
energy value	energiewaarde
field work	veldwerk
field worker	veldwerker
folder	vouwblad
food additives	toevoegstoffen, hulpstoffen
health education	gezondheidsvoorlichting en -opvoeding
health educator	gezondheidsvoorlichter
heat expenditure	a. (voedsel) calorieverbruik, b. warmte-afgifte
imbalance	onevenwichtigheid, gestoord evenwicht

1) ook: diëtetiek.

2) betrekking hebbend op dieetleer

3) betrekking hebbend op dieet

indoor condition	binnenhuisklimaat
ingestion, intake	opneming
irreversibel	niet omkeerbaar
lean body mass	vetvrije lichaamsmassa
lege calorieën	kale calorieën
lichaamsinspanning	lichamelijke inspanning
liquidizer	verpulper, vervloeier
metabolisme	stofwisseling
metabolisch (e)	stofwisselings-
mix	mengsel
mixed diet	gemengde voeding
mixen	mengen
mixer	menger
non nutritive calories	kale calorieën
nutriënt free calories	kale calorieën
nutriënt poor calories	kale calorieën
nutritioneel	voedings-
nutritionist	voedingskundige
onderzoekprogramma	programma van onderzoek
onderzoekingsprogramma	
physical ability	lichamelijke vermogens
physical activity	lichamelijke bezigheden
plasticizer	weekmaker
pre-test	vóórtoets
pre-testen	vóórtoetsen
research	speurwerk
resistent tegen	bestand tegen
reversibel	omkeerbaar
softener	zachtmaker ⁴⁾
sweet bread spread	zoet broodbeleg
tandplaque	tandbeslag
team	werkgroep
tenderizer	malsmaker
test	toets

4) ook: weekmaker

testen	toetsen
texture	textuur
tolerantie	a. verdraagbaarheid, b. toegestane afwijking
vitaminiseren	vitamineren
voedingsdeficiëntie	voedingstekort
voedingsdeskundige	voedingskundige
voedselvoorzieningssysteem	stelsel van voedselvoorziening
wholesome	geschikt, gezond
wholesomeness	geschiktheid

Ieder die in normalisatiecommissies gewerkt heeft, weet hoe moeilijk, moeizaam, ondankbaar maar ook nuttig werk gedaan moet worden om de vaktaal te ordenen. Men kan de ontwikkeling van de vaktaal niet overlaten aan beslissingen op goed geluk en de behoeften van het ogenblik: de vaktaal moet als instrument van in-formatie-overdracht geschikt zijn en blijven.

Het is verheugend dat de vakmensen zelf hun terminologie ordenen: zij hebben belang bij een goed doordachte en soepel functionerende terminologie. Begrippen moeten worden afgebakend, termen moeten worden beoordeeld naar hun bruikbaarheid, meer woorden voor één begrip moeten bij voorkeur worden vermeden, één woord mag slechts één begrip weergeven.

De Commissie Benamingen Voeding heeft ook een meer gespecialiseerde lijst opgesteld van benamingen van zuivelprodukten. Beide lijsten zijn afgedrukt in het tijdschrift Voeding, resp. jrg. 30, nummer 11 en jrg. 31, nummer 7. Voor de lijst van aanbevolen benamingen van vitamines, opgesteld op voorstel van de commissie, verwijzen wij belangstellenden naar het Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde, 112 nr. 27, 6 juli 1968.

Verkleinen en afbreken

De algemeen Nederlandse verkleiningsuitgang is *-je*: *huisje, boekje, schaapje*.

Varianten:

1. *-tje*: *broertje, koetje, steentje*;
2. *-etje*: *dingetje, weggetje, belletje*;
3. *-pje*: *rijmpje, raampje, riempje*.

Wat ons hier bezighoudt, is de methode van afbreken bij de uitgang *tje* achter een grondwoord op een klinker. Als de verkleinwoorden een spelling vertonen die het grondwoord anders eruit doet zien dan het woord zónder verkleiningsuitgang, moet bij het afbreken voor *-tje* het normale grondwoord weer terugkomen.

Bij woorden als *vlo* moet voor de verkleiningsuitgang een verdubbeling van de o komen: *vlootje*, anders staat er de uitspraak *vlotje*. Andere voorbeelden: *mama, mamaatje; extra, extraatje; menu, menuutje*.

Afgebroken worden

ze vlo/tje
mama/tje
extra/tje
menu/tje

Ook bij de *-i* moet iets gebeuren om de open *i*-klank te behouden; oplossing *taxi, taxiëtte, taxi/tje*. Zo ook *ski, skietje, ski/tje* en mocht het nodig zijn, dan kunt u de reeks maken met *mini, maxi, midi, juni* (het was met het *juniëtte* wel dit jaar!), *macaroni, bami, salami, okapi, safari, hoeri, potpourri, bistouri* e.d.

We kunnen zónder verkleining een papieren verschil maken tussen een *logé* en een *logée*, een *introducé* en een *introducée*; verkleind worden ze alle(n) *-eetjes*: *logeëtte, introduceette*, maar afgebroken krijgen ze hun geslachtskenmerk terug: *logé/tje, logée/tje, introducé/tje, introducée/tje*.

Bij de woorden op *-y* loopt het aardige systeem vast. De Woordenlijst geeft bij *baby* op *baby'tje*. Zo zouden we ook maken *sherry'tje* en wederom: mocht het nodig zijn, dan kunt u hetzelfde doen met *body, hobby, lolly, pony, jury* e.d. Als de slot-*y* niet een *ie*-klank weergeeft, dan zouden we maar het gelijke systeem toepassen: *cowboy'tje spelen*, 'een mooi essay'tje' en zo u dit te gek vindt, moet u maar iets anders verzinnen.

Bij woorden als:

café, cafeetje, café/tje

diner, dineetje, diner/tje
tricot, tricootje, tricot/tje
chalet, chalet je, chalet/tje

moet telkens bij afbreking het grondwoord terugkomen. Geen last daarmee hebt u bij woorden als:

pince-nez, pince-neztje, pince-nez/tje
collier, colliertje, collier/tje.

Tot slot geen vreemd woord, maar Nederlands mooiste dicteewoord:

eega, eegaatje, eega/tje.

Twee fouten

in vier naamvallen (O.T. juni-juli: kleinen i.p.v. kleine en kleine i.p.v. kleinen) en iets ouderwets (Manne i.p.v. Mann) is te veel, veel te veel. Aan de andere kant (van mag niet): betoogd werd dat Nederlanders toch nooit de Duitse naamvallen kunnen leren, zodat de fouten wel eens geen fouten maar opzettelijk aanschouwelijk onderwijs zouden kunnen zijn in de onkunde. □ Scott zei - volgens het Vad. 3 aug. - toen de Falcon werd losgekoppeld: 'Ze is goed weg'; Houston: 'Ik hoop dat je 'm zacht heb laten vertrekken. *Hij* had een mooie staat van dienst.' □ Nr. 12 van Interlinks gaat over vrouwenemancipatie; daarin heel wat opmerkingen over ons inderdaad wel eens vreemde gebruik van *hij* en *zij*. □ Voornaamwoord. De Tijd 4 aug. over Wim Kan en Wat *Ie* Gezegd Heeft. □ U kunt een loopbaan zoeken in de *Consumer Education*, aldus een advertentie (2-7-'71) van de Consumentenbond; komt bij de Adult Education en de Health Education waarover vroeger meer. □ Nog wat opzienbarende beroepen: *wire-liners* en *intercedentes* ('heeft eindiploma middelbare school en graag ook wat kantoorervaring', let eens op dat *graag*: heeft zij graag iets of degene die haar wil?) en *yarn operators*. □ Het aardige van *yarn* is dat het gewoon een andere uitspraak van *garen* is. □ Deelwoordenjammer: '*Gezeten* op stoelen rondom di-

verse barbecues werd het vlees klaar gemaakt voor consumptie' (De Flevolander 9 juli) en Ned. Isr. Weekblad 25 juni over de dood van S.: 'S. *kennende* zal hij wel opgewekt afscheid van het leven hebben genomen.' □ Sommigen zullen het artikel van C.A.Z. in O.T. nov. 1966 nog kennen: het heette *Van Zij Die*. Maar ook zij die dat artikel niet kennen, raden we aan de zin in de VK 13 juli te bestuderen: 'Anders zijn wij het volk en zij die voor de zaak stierven niet waardig.' □ Een woord dat behouden moet blijven is *leesboek*. Een boek dat men 'voor genoeg leest (tgov. studieboek)', zoals volgens Parool 26 juni de informateur zei: 'Als ik naar de kapper ga, dan neem ik een *leesboek* mee. Verbeeld je dat je een kwartier moet wachten. In bed slaap ik altijd in met een *leesboek*.' □ Stel u voor de zenuwslopende spanning bij de coupe in Marokko: Schieten, schreeuwen, doden. Een gevangen genomen rebel - wat zal zijn hoofd nog waard zijn? - zegt tegen de Koning: 'Toen wij bij het paleis kwamen, vertelde men ons dat er een complot beraamd was tegen de koning en dat uw leven in gevaar was. Opdat u niet in de handen van de vijand zou vallen en om u de noodzakelijke steun te geven hebben wij het paleis aangevallen.' Als in het leesboek. Een uit waarschijnlijk nog keuriger Engels vertaald bericht van Reuter van 12 juli. □ *Allergisch*, lijdend aan allergie, veroorzaakt door allergie, heeft in de laatste tien, vijftien jaar er een betekenis bijgekregen: hij is *allergisch* voor *sportverenigingen*, zij is *allergisch* voor *beat-muziek*. □ Iemand met excellentie aanspreken heeft meestal niet de bedoeling de persoon excellent te noemen, maar wel het ambt. □ 'Hij stelde zijn stoffelijk overschot tijdens zijn leven beschikbaar voor de wetenschap.' Kan dat? Hoe moet het dan? Zijn 'toekomstig' s.o.? Dat 'tijdens zijn leven' staat zo dicht bij 'beschikbaar voor de wetenschap' dat het een tijdsbepaling erbij zou kunnen zijn. □ O.T. 1971, blz. 35: 'En *ons land* noemt men nu algemeen *dit land*'.

Jan Blokker in een prachtig stuk VK 19 juni: '... wat tot op dit ogenblik de dagopener, en hem alleen, absoluut verraadt, is het oeverloze gebruik van het *aanwijzend voornaamwoord* op alle plekken waar u en ik zouden volstaan met het bepalend lidwoord.' Een van de voorbeelden: 'als gewone mensen meedelen dat iemand uit de boot is gevallen, hoor je omstreeks acht uur op de radio: Zo overviel deze man dit gevoel dat hij uit deze boot was gevallen en hij vroeg zich af: wat heeft deze boot voor mij betekend?' □ Uit De Journalist 1 maart 1971: 'En dan de taal! Kijk, ik heb ook vaak gepeperde taal gebruikt, ik heb als "bedorven" mij in een bepaalde situatie te zwak leek, wel "verpest" geschreven, maar het woord "gezijs" als men "gewauwel" en "klootzak" als je "sufferd of stommeling" bedoelt, is een soort psychische milieu-verontreiniging.' □ De kranten plunderende kom je tenminste nog eens wat te weten. Zo in de NRC 6 aug. die vertelt dat Ernest Claes eens Boon trots meldde dat De Witte in het Hebreeuws was vertaald. 'Proficiat,' zei Boon, 'nu kan Onze Lieve Heer het eindelijk ook lezen.' □ Soms lijkt een woord buitenlands, maar als je het dan goed bekijkt, zie je het lagelandse eraan: *bigot* een oude eed die vloek werd *bij God*; *balkon* van *balk*. Maar meer nog andersom: *arts* uit het Grieks, *koets* uit het Hongaars, *kurk* uit het Spaans. Om maar te zwijgen over de woorden waarvan niemand met zekerheid weet waarvandaan ze komen, als *aaien*, *aap*, *paling*, *haring*, *broek*, *feeks*, *beemd*, *beu*. □ Over de leraar die (onderwerp) de onderwijzer (voorwerp) bezig is te vervangen een uitspraak uit 1916 (WNT): 'Daar *leeraar* voor voornamer geldt - en blijkbaar reeds lang heeft gegolden - dan *onderwijzer* of *meester*, wordt die titel veelal aangenomen door en gegeven aan hen voor wie de zoeven genoemde benamingen te gering worden geacht. Dat gebruik neemt, ten koste van

onderwijzer en *meester*, vooral in de laatste tien of twintig jaar hand over hand toe, ook in samenstelling (*dansleeraar, muzikleeraar, schermleeraar*). □ Voor hen die het ontleden niet kunnen laten: ‘Wat mensen geloven dat waar is en zin heeft, wat zij denken dat eeuwig is en oorspronkelijk, wat zij zien dat werkelijkheid is (hoe verschrikkelijk ook), wat zij hopen dat gebeuren zal: dat beelden zij uit in hun mythen.’ In het voorbijgaan, Utrecht 1965, blz. 241. Foutloos. Hoe zit het eerste stuk in elkaar, van wat tot en met heeft? □ Uit Esopet, tiende fabel, eerste vers: ‘een man vant liggende in den rijm, een jonc serpent in swijm’ blijkt dat toen al gedaan werd wat nu sommigen onverstandig noemen.

[Nummer 11-12]

Stukwerk

Woorden hebben hun eigenaardigheden, ze lijken daarin op mensen. In grote hoeveelheden tegelijk gaat veel van het specifieke verloren, verdwijnen de kleine bijzonderheden van de eenling. Elke individuele Ajax-supporter is altijd aardiger, heeft altijd meer te vertellen dan het optreden van Ajax-supporters en masse doet veronderstellen. Gelukkig maar. Elk woord met aandacht bekeken heeft meer achtergrond, meer mogelijkheden dan een krantetekst bij vluchtig doornemen laat merken. Het is nauwelijks nodig om dit te constateren in Onze Taal, waar maandelijks vele woorden te kijk gezet worden, waar in de laatste kolom de nieuwste mogelijkheden van oude woorden of nieuwe woorden zonder meer op een voetstukje gezet worden.

Neem nu een woordje als *stuk*. Het is een doodnormaal door en door Nederlands eenlettergrepig woord, dat zo op het eerste gezicht niets aandacht trekkends heeft. Alleen in zijn structuur al kan het haast niet gewoner. Sinds enige maanden beschikken we in het proefschrift van J.J.M. Bakker: Constant en variabel. De fonematische structuur van de Nederlandse woordvorm (Amsterdam, 1971) over een uitstekend instrument om snel een röntgenfoto van dit *stuk* te maken. De opbouw is opvallend gewoon: de begincombinatie *st-* is op één na de meest gewone (tabel 200) en ook het einde *-k* kan bij het Nederlands eenlettergrepig woord haast niet gewoner; alleen de *-t* komt meer voor (tabel 202). De gebruikte klinker in *stuk* heeft ook al geen opvallende frequentie naar boven of naar beneden, terwijl voor het geheel tenslotte geldt, dat de combinatie twee medeklinkers-klinker-medeklinker weer op een na de meest voorkomende van de Nederlandse eenlettergrepige woorden is (tabel 1). Kortom, *stuk* heeft zijn figuur niet mee, het is een waardig lid van de familie Doorsnee.

Wilt U verder *stuk* nog taalkundig benoemen (en welke benoeming heeft niet iets ervols in zich: tot notaris, referendaris of bijvoorbeeld commissaris?) dan is dat ook helemaal niet moeilijk: het is meestal gewoon zelfstandig naamwoord en minder vaak bijvoeglijk naamwoord. In deze laatste functie valt er voor het eerst iets opvallends te melden over *stuk*. Je kunt er namelijk niet veel mee doen: het heeft geen verbogen vorm ('een stukke fiets' loopt niet lekker) en ook de trappen van vergelijking 'stukker, stukst' behoren nauwelijks tot het normale Nederlandse taalgebruik. In wat nettere taalkundige termen uitgedrukt: als bijvoeglijk naamwoord kan *stuk* eigenlijk alleen maar predikatief gebruikt worden. Voorbeelden: 'In de vierdaagse van Nijmegen hebben dit jaar heel wat soldaten hun voeten en de reputatie van het leger *stuk* gelopen'. 'Mijn jongste dochtertje probeert onmiddellijk haar nieuwe speelgoed *stuk* te maken'. En een paar van die heerlijke negentiende-eeuwse:

'Zoo reten zij beiden den boezem zich *stuk*,
En morden en wrokten en vloekten hun *juk*'.

uit Tollens' De Echtscheiding. Of uit de Dramatische Poezie van Schimmel:

'Mijn meester heeft door 't goud meer burchten *stuk* gegruisd,
Dan ooit het heldenstaal in grof gespierde vuist'.

En als laatste uit De Monts Loreley:

‘Moede ben ik, mat, gebroken - een wrak gelijk door stormen stukgewoeld.’

(Alles te vinden in deel XVI van het onvolprezen Woordenboek der Nederlandse Taal).

Hoe valt dit louter predikatieve gebruik te verklaren? Het Woordenboek zegt hierover: ‘Men pleegt aan te nemen dat *stuk* uit *estuk* is ontstaan (verg. het bijw. *weg* uit het gewestelijk nog bekende *eweg*, eng. *away*), en dit uit de bijwoordelijke uitdrukking *in of an stukke*, waarin *stukke* het oude mv. is; inderdaad is er geen betere verklaring gevonden, en klopt deze met het feit dat het bnw. *stuk* alleen predikatief wordt gebezigd: maar het is opmerkelijk dat dit tot nu toe niet vóór de 19e eeuw is aangetroffen: in oudere geschriften vindt men *stukken*’. Als U deze zin, al dan niet in stukken, hebt kunnen verwerken, en U denkt weer aan de eerder gegeven citaten, dan blijkt Tollens hierop eens als zeer modern in zijn taalgebruik gekenmerkt te worden. Wie had dat gedacht!

Zoëven heb ik gezegd: *stuk* is meestal zelfstandig naamwoord en minder vaak bijvoeglijk naamwoord. Hoe weet ik dat? Ten eerste uit het aantal verschillende betekenissen dat beide woorden kunnen hebben. Elk woordenboek kan U voor het substantief *stuk* nog wel een betekenis geven, die U zelf niet zo gauw kon verzinnen. En naarmate het gebruikte woordenboek dikker wordt, stijgt het aantal mogelijkheden voor *stuk*: Koenen-Endepols geeft er 11.

Van Dale's Groot Woordenboek geeft er maar liefst 34.

Voor het bijvoeglijk naamwoord geeft Koenen-Endepols maar 1 betekenis, terwijl zelfs ons taalmuseum, het Woordenboek der Nederlandsche Taal daar niet verder dan 3 komt.

Maar het aantal betekenissen is op zich niet alleszeggend: bij die 34 stukken zitten een aantal hele zeldzame, waardoor we ons niet van ons *stuk* moeten laten brengen. Er zijn nog andere bewijzen.

Als het gaat om vaak of minder vaak hebben we het over de frequentie. Welnu, sinds 1937 bestaat er voor het Nederlands de frequentielijst van De la Court, gebaseerd op 1 miljoen woorden. Daarbij zitten wel enige honderden, ruim 300 om wat nauwkeuriger te zijn, gevallen van *stuk*. Maar dit is toch niet alles, want juist omdat *stuk* zo'n gewoon woord is en omdat het zoveel betekenissen kan hebben, vormt het ook een onderdeel van heel wat samenstellingen. En hoe krijg je daar een overzicht van? Een interessant vraagstuk. Gelukkig zijn ook daar weer twee hulpstukken voor de stukjesschrijver aanwezig. Natuurlijk het (gewone) woordenboek voor alle gevallen waar *stuk* het eerste deel van de samenstelling is. Weliswaar vormt daar de *stukadoor* met zijn werkwoord een vreemde eend in de bijt, maar verder staan ze keurig op een rij. Bij Koenen-Endepols van *stukbreker* tot *stukwerker*, in ‘De Dikke Van Dale’ van *stukbediende* tot *stukzetter*.

Maar voor de gevallen waar *-stuk* het laatste deel van de samenstelling vormt, hebt U een ander hulpmiddel nodig. Daarvoor hebben we sinds kort de beschikking over W. Martin, Inverte frequentielijst van het Nederlands (Leuven, 1971). Dat is de woordenlijst van De la Court, maar dan zo dat de woorden gealfabetiseerd zijn vanuit hun laatste letter. Voorop komen dan woorden als *hyena*, *collega*, *zebra* en aan het einde van de lijst bv. *baby* en *fez*. Als U daar naar *stuk* gaat zoeken, moet U dus

kijken bij kuts. (Voor U het weet leidt een invertte lijst tot perverse gedachten). En dan blijkt dat bij de miljoen woorden voorkomen:

- 218 maal *stuk*, in de betekenis brok, deel
- 54 maal *stuk*, in de betekenis exemplaar
- 26 maal *stuk*, in vraagstuk
- 18 maal *stuk*, in hoofdstuk
- 13 maal *stuk*, in curieuze juridische combinatie ‘stuk van overtuiging’ (bewijsstuk)
- 12 maal *stuk*, als adjectief: kapot
- 8 maal *stuk*, in: van zijn stuk brengen

en verder in de volgende samenstelling met daarachter de frequentie:

hoofdstuk	18
geldstuk	9
mondstuk	2
goudstuk	6
biefstuk	6
woningvraagstuk	2
spellingsvraagstuk	2
waagstuk	4
kledingstuk	7
pronkstuk	3
brokstuk	4
toneelstuk	5
bloemstuk	5
heldenstuk	2
meesterstuk	3
zilverstuk	5
voetstuk	7
prachtstuk	5
kunststuk	4
muntstuk	2
proefstuk	1
erfstuk	1
werkeloosheidsvraagstuk	1
grensvraagstuk	1

verkeersvraagstuk	1
vlootvraagstuk	1
muziekstuk	1
meubelstuk	1
middenstuk	1
achterstuk	1
bravourstuk	1
volksstuk	1

In het taalgebruik, voorzover de lijst van De la Court daarvoor een maatstaf is, blijkt het bijvoeglijk naamwoord *stuk* dus nog ongewoner te zijn dan uit het woordenboek blijkt. In het woordenboek 34 tegen 3 mogelijkheden, in de praktijk 453 tegenover 13 gevallen. In feite is het aantal samenstellingen met *stuk* nog veel groter dan de lijst De la Court te zien geeft. Wanneer hij de frequentie 1 geeft, zit er natuurlijk een toevals-element in. Er zijn nog tientallen andere woorden met *stuk* als tweede lid, die even weinig gebruikt worden; om die in een frequentielijst te krijgen zou men echter weer een miljoen woorden moeten nemen. Dan is het

toch iets makkelijker om de opsomming te gebruiken die het Woordenboek der Nederlandse Taal hiervan geeft. U kunt er daar nog een kleine tweehonderd vinden!

Tot besluit van dit werkstuk wil ik nog enkele stuks uit de rijke voorraad stukken bekijken, al dan niet in samenstelling. Het zijn er maar enkele; die mij om de een of andere reden boeien, zodat Uw favoriete stuk misschien niet op het programma staat. Ik kan natuurlijk op geen stukken na volledig zijn.

Merkt U intussen dat er twee meervouden zijn van *stuk*? Enkele *stuks* is iets anders dan enkele *stukken*: *exemplaren* tegenover alle andere betekenissen. ‘Hij heeft tien stuks kinderen’. Maar als je zegt: ‘Hij heeft een stuk of tien kinderen’ kunnen het er ook nog wel elf zijn, of negen om wat optimistischer te blijven. ‘Het is geen wonder dat hij met zoveel kinderen zo'n stuk chagrijn is geworden’. Is dat een exemplarisch voorbeeld van een chagrijnig iemand? Het Woordenboek der Nederlandsche Taal geeft nog een prachtstuk van een voorbeeld uit. J. Querido's De Jordaan: ‘Jopie vloekte hijgend naar de “vuile” Madame, dat die haar zoveel smerigen Rijnwijn en champagne dooréén had laten slurpen. Dat stuk drek-van'n mensch, schold ze giftig in haar benauwdheid uit, vermoordt al de vrouwen!’

Nee, dan kun je toch beter te maken hebben met een man uit één stuk: massief, betrouwbaar, zonder breukvlakken. Dan moet hij echter geen stuk in zijn kraag hebben, want dat is heel wat. *Stuk* is hier een vat.

Hoeveel er ongeveer in gaat kunt U uit de volgende advertentie uit 1916 (Woordenboek der Nederlandsche Taal) distilleren: ‘Te koop 500 à 600 halve Stukken, inh. ong. ± 600-700 liter, direct leverbaar, breukvrij’.

Nu kan *stuk* gelukkig ook nog boterham betekenen. Gewoonlijk heb je die niet in je kraag, maar dat is maar beeldspraak: zowel de wijn als het brood verdwijnen in hetzelfde keelgat. Jarenlang heb ik mijn vader, die zijn jeugd in de Bommelerwaard doorbracht, horen spreken over een ‘stikkezakje’. Daar deed ik namelijk mijn gymnastiekspullen in. Altijd heb ik gedacht dat dat te maken had met op elkaar gestikte stukken stof. Zoiets als een lappendeken, maar dan als zakje. Enfin, nu weet ik het dan: een boterhammenzakje. Ik denk niet dat de tegenwoordige plasticzakjes nog zo genoemd worden.

Ook in officiële, officieuze of anderszins gewichtige stukken wordt vaak een aardig stuk weggeschreven. ‘Een stuk medemenselijkheid kan in onze samenleving bereikt worden, als.....’. Een stuk vooruitgang, een stuk medezeggenschap, een stuk realiteit, etc. Het betekent zoiets als ‘een beetje, enige’. De ware ambtenaar laat de stukken eerst een halfjaar rijpen, zegt men wel eens. Niet alleen is dan de helft van de problemen vanzelf al opgelost, misschien kan dat rijpingsproces ook een dergelijk stukgebruik verminderen. Een stukgebruikte taal is niet aantrekkelijk! Gelukkig houdt Onze Taal op dit punt al jarenlang voet bij stuk. De redactie verstaat zijn (haar) stuk en blijft zelfs op zijn stuk staan, is niet van zijn stuk te brengen.

Mijn stukje (tekst) loopt op zijn eind: geestelijk ben ik niet zo groot van stuk en slechts enkele stuks van stuk wilde ik in dit werkstuk bekijken. Verder niets meer over het scheepsstuk, het stuk van 20 roem, het stuk uit een blazoen, geen stukkeboter,

stukbediende, stukneming of stukkenvuur. Zoekt U zelf maar naar de betekenis (als U die tenminste niet weet) van: begijnenstuk, bilstuk, broekstuk en brokstuk, van: hommerstuk, guitenstuk, kuipstuk of trompstuk.

Dat was maar stukwerk. Niet als werk dat per stuk betaalt wordt, maar als ‘werk dat slechts een stuk, een gedeelte, is van een geheel dat tot stand gebracht had moeten worden, gedeeltelijk werk, fragmentarisch werk’. (Woordenboek der Nederlandsche Taal).

Twee citaten tot slot van Vondel:

‘Maer als u Tessel-schade, uw helft te beurte viel,
Doen daeghde uw Son, en 't lijf ontfingh ter Geest zijn ziel.
Het sterflijck werd verknocht met zijn onsterflijck deel.
't Was stuck-werck, daer ghij nu voltoyt zijt, en geheel’.

En van een minder bekende, maar meer toepasselijk:

‘Gij weet, dat ik middelen genoeg heb gebruikt om er toe te geraken’.

‘Middelen? Middelen genoeg’?..... ellendig stukwerk, dat noodwendig tot niets leiden kon’.

A.J. Vervoorn

(Red.) Nog wat uit ons archief over de stukken. Van drie stukjesschrijvers. Het eerste is een passage uit een stuk van Jan Blokker in de Volkskrant 29 oktober 1968:

‘Ik zit te praten met een sociaal-academisch gevormd iemand die me net alles uitlegt over Vietnam, de oecumene, neo-fascisme, Marcuse, doping op de Olympische Spelen, kunstbeleid, bioscoopbeleving en het gedragspatroon van wielrijders-onder-invloed, - en ineens passeert langs het caféraam een zeer mooi meisje en ik zeg tegen de man: “Daar gaat een stuk”.

Maar hij kijkt om noch om, hij vraagt: “Een stuk wát?” Ik zeg: “Ja, nou is het al voorbij - een stúk!”

Waarop hij: “Waarschijnlijk bedoelde je te zeggen dat hier een stuk onzekerheid in schuilt.”

“Nou nee”, wou ik tegenwerpen, maar hij vervolgde reeds: “En dan heb je gelijk, zo goed als er in Samkalden een stuk Thomassen zit, en in de hele PvdA een stuk VVD, zo zit er in jou, net als trouwens in ieder ander, een stuk vragen, een stuk hoe-moet-dat-nu, een stuk onzekerheid.”

“Het klinkt me wat vreemd in de oren”, zei ik terwijl ik opnieuw naar buiten keek en een iets minder mooi meisje om de hoek zag komen. “Daarnet bedoelde ik een stuk, maar nu, laten we zeggen, een stukje.”

“Zeg maar gerust een stuk”, hernam de man zonder mijn blik te volgen - “zeg maar gerust een groot stuk. Een groot stuk vervreemding. En dat verklaart meteen het stuk Amerikaanse onlust over Vietnam, het stuk re-

actie in onze samenleving, het stuk bedrog op de Olympische Spelen en het stuk bravour van een gemiddelde fietser die zijn rijwiel bestijgt terwijl hij dronken is.”

“Een stuk in zijn kraag heeft”, verbeterde ik.’

Het tweede is een deel van een beschouwing van Aad Nuis in NRC 3 april 1969.

‘Alle stopwoorden zijn opvullers, die de spreker in staat stellen geluid te blijven maken op momenten dat hij zijn eigenlijke woorden nog niet op een rij heeft, maar dat wil niet zeggen dat ze zelf zonder betekenis zouden zijn. Weetjewel bijvoorbeeld is een sfeerscheppende uitdrukking, een signaal dat een beroep doet op de verstandhouding tussen ingewijden. “Een stuk” is ook een signaal, maar van iets anders: het betekent dat de spreker een slag om de arm wil houden. Hij wil iets beweren, maar hij kan er niet meteen alle consequenties van overzien, en hij zou het afschuwelijk vinden als een ander hem op onzin betrapt. Het is een gemoedsstemming waarin de meeste deelnemers aan bijvoorbeeld openbare forumdiscussies voortdurend verkeren, en het is die nood waaruit stopwoorden als “ergens”, “ik dacht”, “in zekere zin” en nu ook “een stuk” geboren worden.

Zo gezien is “een stuk” niet minder dan een vondst. ‘Ergens’ heeft ook zijn grote populariteit gehad; het wekte een indruk van diepzinnigheid, maar daardoor ook van gevoelsmatige, misschien zelfs artistieke vaagheid die het voor de meer serieuze vergaderzalen al gauw in onbruik deed geraken. “Ik dacht” is door die onzinnige verleden tijd wat al te bescheiden om geloofwaardig te zijn, en verliest daardoor zijn verdoezelende functie. Het doet te veel denken aan dominees van het soort dat anderen overdondert met eigen ootmoed, en daarom de eigen mening al bij voorbaat ruilt voor die van de ander.

Wie daarentegen “een stuk” regelmatig in de mond neemt kan twee vliegen in een klap slaan: de draagwijdte van de eigenbedoelingen wordt naar behoren in nevelen gehuld, terwijl tegelijk de indruk wordt gewekt dat de zaken krachtig en vooral concreet worden gesteld, op een manier waar je houvast aan hebt. “Ik ben verantwoordelijk” bijvoorbeeld is weliswaar duidelijke taal, maar “ik draag een stuk verantwoordelijkheid” klinkt veel indrukwekkender, en laat bovendien een achterdeurtje open.’

En Godfried Bomans levert in Elseviers Weekblad 1 april 1971 de volgende opmerking naar aanleiding van enige verkiezingsbijeenkomsten.

‘Bepaald zorgwekkend was de dunne bagage aan woordkeus, die ze overigens met bijna alle Nederlandse politici, spaarzame uitzonderingen als Diepenhorst daargelaten, gemeen hebben. Bij de heer Biesheuvel noteerde ik in enkele minuten tijds acht maal het gebruik van het woord “stuk”, in de afschuwelijke betekenis van een stuk sociale voorziening, een stuk politieke inbreng en een stuk morele wederopbouw.’

Over jij

In het leven van ieder mens komt er een ogenblik dat hij het niet meer neemt. Een kleine dagelijkse ergernis wordt hem net iets te veel. Bij de ene gaat het om de hippies, bij de andere om de hondenbelasting. Mij gaat het om de wijze waarop wij elkaar tutoyeren; om het al of niet bejouwjouwen van onze medemensen.

Men mag beweren, dat mijn bezwaren angelsaksisch van origine zijn (want ik ben pas vijftien jaar geleden de Noordzee overgestoken) of arteriosclerotisch (want ik loop al tegen de veertig). Het zij zo. Het zij tenminste zo vanaf de dag waarop iemand mij aantoonde, dat de U-jij barrière iets anders is dan een hinderlijk anachronisme.

Het curieuze van de zaak is, dat wij nauwelijks beseffen hoe complex het hele ritueel is geworden. Er zijn toch regels? Gelijken, leren wij, tutoyeren elkaar ('Onder volwassenen behoort men over het algemeen het tutoyeren uitdrukkelijk af te spreken', aldus het strenge etiquetteboek van Elsevier), althans wanneer zij nauw en regelmatig contact hebben, en zich voldoende op hun gemak voelen in elkaars aanwezigheid. Verder tutoyeert men kinderen groot en klein; maar de hemel beware het wat grotere kind dat een groot mens buiten zijn eigen kring terugtutoyeert.

Regels zijn er - maar wat betekenen zij? Met wie voelt U zich op Uw gemak? Er zijn mensen (en ik behoor daar zelf toe - daar kan ik niets aan doen) die nog instinctief geneigd zijn, bepaalde, vooral oudere lieden te be-Uwen voor wie zij werkelijk respect hebben; voor zulke mensen heeft het tutoyeren van deze lieden iets van een devaluatie. Wil men daarentegen anno 1971 democraties doen (hetwelk voorlopig nog ietsje anders is dan democratisch doen) dan slaat men links en rechts (en omhoog en omlaag, als men de richtingen erkent) aan het jijen. Of zoiets de gewoonten van de rest van de samenleving zal beïnvloeden valt nog te bezien; het kan ook averechts werken.

Verder zijn er nog mensen te vinden die uit louter hatelijkheid van de regels afwijken. Willen zij akelig doen, dan houden zij het tutoyeren langdurig tegen, of gaan zij ijverig en demonstratief over tot het eenzijdig tutoyeren van lieden die zulks niet kunnen waarderen.

Intussen ondergraven ook onze contacten met vreemdelingen op lelijke wijze onze burger gewoonten. Vooral de iedereen-bij-zijn-voornaam-noemende Amerikaan beïnvloedt onwillekeurig de aanspreekvormen van de Nederlanders onderling, althans in zijn directe omgeving. Grijszoude hoofden gaan elkaar na jaren opeens be-Pieten en be-Jannen, en omdat het gebruik van een voornaam het gejuwgejuw onherroepelijk in zijn kielzog meesleept moet men elkaar, acuut en een beetje onwennig, ook tutoyeren. Dat zouden wij dan eigenlijk het afgedwongen tutoyeren kunnen noemen, dat geen weerspiegeling behoeft te betekenen van de ware verhouding, en ook geen gevolgen voor die verhouding heeft; het compliceert alleen het taalkundige muntstelsel.

Heeft het onderscheid tussen U-mensen en jij-wezens trouwens ooit enig maatschappelijk nut gehad?

Lange tijd heeft het U-gordijn gediend om disciplinaire verhoudingen te staven. Dat ontdekte tot zijn ellende een Nederlands-Amerikaan die een tiental jaren geleden de Amsterdamse dochteronderneming van zijn bedrijf kwam saneren, en die het wederzijdse gejuwjouw met zijn kantoorpersoneel invoerde.

Daarmede vervloog meteen zijn gezag; hij was eenvoudig Charlie-jij geworden, en niemand die zich verder aan zijn instructies of zijn verwijten stoorde. Zo was het nog tien jaar geleden; maar ook deze functie van het U-stelsel is aan het vervagen; wij raken eraan gewend, voor jij-mensen te werken.

Verder aantoonbare diensten hebben de U-regels in onze tijd niet geleverd. En toch leeft het onderscheid krachtig voort. Voor sommigen is er zelfs een soort inwendig ritueel nodig om (volgens de aanwijzingen van Elsevier) het tutoyeren voor te stellen. Men wikt, weegt en zucht diep. Het is tenslotte voor de Nederlander de eerste stap op de weg die leidt tot het naaktlopen. Stel je voor, wij mochten eens spijt krijgen! De stap mag klein zijn, het besluit is nagenoeg onherroepelijk. (Hebt U ooit iemand horen zeggen - 'Ik zou willen voorstellen, dat wij elkaar niet meer tutoyeren'?) Tenslotte wordt de wakersdijk toch opgeofferd. Maar daarmede heeft men zich niet helemaal prijsgegeven. Den Vaderland getrouwe hebben wij ook een slapersdijk aangelegd; op vernuftige wijze hebben wij de toelating tot het voornaamgebruik gescheiden gehouden van het jouwrecht. Er is dikwijls nog een heel verschil tussen Jij-Jansen en Jij-Joopie, vooral als je een tientje wilt lenen of je hart tegen iemand wilt uitstorten.

Bij talloze gelegenheden komt het trouwens niet eens tot Jij-Jansen. Mies Bouwman vindt ons allemaal lieve, bejouwbare mensen, maar de meeste andere beeldbuizers durven het nog niet aan. Zelfs de elkaar jijende jongens van de STER-reclame weten maar al te goed op hun tellen te passen als zij zich tot de klant richten. Tenzij het natuurlijk om de jij-tieners gaat, die aangespoord moeten worden tot de aankoop van s-t-r-e-t-c-h-a-b-l-e béha's of welriekende deodorantia. In de advertentiespagina's van de kranten is het nauwelijks anders; kopers van kippegaas en Volvo's worden allemaal even braaf be-Uwd; een condoom-advertentie in de bejouwende vorm zou losbandigheid op zijn ergst suggereren. En zelfs de meest demokratiese stukjesschrijver be'Uwt zijn lezers wanneer hij ze rechtstreeks adresseert (maar wendt bij voorkeur zijn gezicht van hen af, om met behulp van het aloude mentrucje en de wij-stijl het probleem te omzeilen). Wij constateren, dus, dat het al-of-niet-bejouden van onze medeschepselen aan de hand geschiedt van een stelletje aftandse regels en uitzonderingen die ook niet erg sympathiek aandoen. En misschien constateren wij verder, dat wij ervan af zouden willen. Maar wat dan? Iedereen be-Uwen? Of de hele wereld bejouden? Het ge-Uw gaat eenvoudig niet. Het sleept een zweem van kruiperigheid en vleierigheid met zich mee (Uwe Edelheid), die wij niet in alle situaties kunnen gebruiken.

Maar zouden wij dan gelukkig zijn met een toestand waarin wij aan een universeel tutoyeren waren overgeleverd? Zo fijn is het gejuwjouw nu eenmaal niet. Bij het gejuwjouw trekken wij als het ware onze taalkundige schoenen uit en maken wij mannen onze taalkundige das los. En ook dat is niet in alle situaties van toepassing. Nog afgezien van de vraag, of het gejuwjouw zo elegant of zo complementeus is.

Zodra wij iemand voldoende goed kennen, smijten wij het verzorgde ‘U’ in een hoek, en grijpen naar klanken die voortaan goed genoeg zijn om hem aan te duiden. ‘Jij’ is de beste van de troep. ‘Je’ is een uitnodiging tot slordigheid; afgeleid (zeggen sommigen) van de Gij-vorm achter het werkwoord is het daar door de eeuwen heen blijven plakken, bezig de staart van het werkwoord weg te vreten (vin je? wor je? ‘Onze Taal’ heeft het er vaak genoeg over gehad). Maar, nogmaals de vraag, wat dan? Waarschijnlijk niets dan. In de een-en-twintigste eeuw zullen wij elkaar op dezelfde wijze (maar dan met andere inconsequenties en nieuwe, extra-gemene hatelijkheden) zitten te be-Uwen en bejouwen als thans. Het is jammer, dat wij niet kunnen grijpen naar de uitweg die zo dichtbij huis te vinden is, en wel in Vlaanderen en Zuidelijk Nederland, waar het vriendelijke, oerdemocratische ‘Gij’ nog altijd in ere wordt gehouden. Hier en daar, tot in Friesland toe, komt men ook de Noord-Nederlander tegen die, in een situatie waarin hij het ‘U’ te gewichtig en het ‘jij’ te oubollig vindt, de ‘Gij’-vorm in de arm neemt. Maar dan moet hij van zeer goed gereformeerde huize zijn.

Het enige wat ik heimelijk hoop, is dat de reclamemensen ons hier een dienst zullen komen bewijzen. Zij hebben ons tenslotte, al vele jaren lang, sinds de frisdrank door Reclamebureau Smit ten tonele werd gevoerd, regelmatig van taalkundige nieuwigheden voorzien, en fijne oude woorden in ere hersteld.

Mochten zij nóg een taalkundige blikvanger zoeken, dan wil ik ze aanraden, het even met ‘Gij’ te proberen. Dat klinkt, dat zingt, dat tintelt op de tong. Maar voor de s-t-r-e-t-c-h-a-b-l-e-s voor de tieners kunnen zij het voorlopig beter bij het gejuwjuw houden. Gijmensen dragen nog altijd bombazijn.

M.N.G. Dukes, Oss.

(Red.:) Bij bovenstaande beschouwing van een Engelsman die in ons land woont en (voortreffelijk!) Nederlands geleerd heeft, kunnen wel wat kanttekeningen gemaakt worden. Als reactie van iemand die aan één mogelijkheid gewend is (you), op een keuze uit meer, is zij boeiend; ze leert ons de dingen uit een andere hoek bezien.

De u-jij-kwestie is een maatschappelijke zaak: ieder kan daar zijn mening over hebben, zonder die van een ander te verfoeien. Voor een taalkundige kijk op u-jij is wat meer nuchterheid nodig, anders vervalt de beschouwer in de aloude verwarring van het **woord** met de **zaak** die door het woord wordt aangeduid, of met de **persoon** die het woord gebruikt. ‘Je’ is evenmin ‘slordig’ als ‘we’ of ‘ze’ (of ‘ge’!) dat is. ‘Gij’ is evenmin ‘oerdemocratisch’ en ‘vriendelijk’ als ‘jij’ ‘oubollig’ is. Bij een correcte scheiding tussen het gebruik van ‘jij’ en dat van ‘u’ is onze taalgemeenschap meer gebaat dan bij een poging tot herleving van het ‘gij’ dat in het ABN verdwenen is. ‘Gij’ bestaat alleen nog in bepaalde bijzondere situaties. Het gebruik van ‘gij’ in de streektaal is hier niet aan de orde.

I, ie en y

Een gedekte (ook genoemd korte) i als in *pit*, *kip*, *win* kan geschreven worden met een

i: wil

y: lymf.

Een vrije (ook genoemd lange) i als in *piet*, *riep* en *mien* kan geschreven worden met een

i: liter

ie: lieten

y: lysol

Oefening: vul in met *i*, *ie* of *y* (zonder woordenboek en alleen de voorkeurspelling!)

l-mfoc-t, l-d-t, l-nx, l-nks, d-nast-, f-sica, anal-se, ana-l-st, ferr-t, ferr-t-sch, L-b-ë, h-ac-nt, hij men-de, man-ën, s-b-lle, p-gmee, t-mpaan, kar-at-de, as-l, c-l-nder, getax-d, sem-ten, p-ram-de, st-l-st-sch, zef-ren, s-llabe, g-roscoop, s-fon, wh-sk-, c-clost-le, d-namo, lath-rus, per-st-le, p-thon, s-non-m, t-ran, c-mbaal, -ps-lon, moza-k, art-ste, sat-r-k, porf-r-sch, sal-c-l, pol-toer, pol-form, pol-dact-l-, pol-p, m-the, amath-st, h-pnose.

Vijftig woorden, de een wat minder alledaags dan de ander maar geen van alle te gezocht. Foutenmarge tien procent. Wie zonder woordenboek te gebruiken minder dan zes fouten maakt, doet het goed. Tussen vijf en elf fouten: gaat wel maar houdt niet over. Meer dan tien fouten: hopeloos maar u hoeft zich niet te schamen. Oplossing zie laatste bladzijde.

Tien vragen

1. (K.L.) Is het juist dat *eigenlijk* een Hoogheid, Excellentie e.d. ook als het de titel van een man betreft, met *zij*, *haar* aangeduid moet worden?

A. Onjuist. Het woord is ‘vrouwelijk’ (uitgang -heid, -ie) maar het biologische geslacht bepaalt de aanduiding: dus *hij* of *zij*.

2. (J. de G.) Zuster Fiorella, de wacht bij de St. Pieter, is blijkens kranteberichten *ingestort*. Is dit een nieuw woord? Ik zou zeggen *in elkaar gestort*.

A. *Instorten* is o.i. *weer* ziek worden, dus na een tijdelijk herstel. Daar de berichten, ondanks de zekere tragiek de zuster betreffende, een bepaalde humoristische klank niet geheel ontzegd kan worden, zou - alweer o.i. - *afgeknapt* het beter gedaan hebben.

3. (H. v. .d. P.) Mag een vorm als *hij is wezen wandelen*?

A. Correct Nederlands, een typisch stuk eigen spraakkunst. Misschien iets aan de ‘vlotte’ kant, maar geen bezwaar.

4. (C.B.) Iemand mag *niet* weglopen. Is het nu ‘wij moeten oppassen dat hij niet wegloopt’?

A. Ja, het is ‘wij moeten oppassen dat hij *niet* wegloopt’; u verwacht de zin met een wending als ‘wij moeten ervoor waken dat hij wegloopt.’

5. (F.M.) Moet o.a. voluit met zonder *n*?

A. Hangt ervan af. Personen: onder anderen, zaken: onder andere. In kringen van taalregelaars denkt men erover de regel te vereenvoudigen: óf altijd *n* óf altijd *e*. De moeilijkheid zit bij *o.a.* in de ‘persoonheid’ of ‘zaakheid’; in andere gevallen kan er nog de soms vreemde kwestie van ‘bijvoeglijkheid’ of ‘zelfstandigheid’ bijkomen.

6. (G.C.) Kan ‘waarzonder’ in ‘de reserves waarzonder verlies mogelijk wordt, moeten enz.’?

A. Zeker. Meer gebruikelijk ‘zonder welke’.

7. (L.L.) Wat is een samentrekkingsteken?

A. Het samentrekkingsteken is het teken ^; het duidt aan dat twee lettergrepen tot één zijn samengetrokken: *schaûw*, *kniên*, *boôom*; niet alledaags, niet zonder dokters recept gebruiken.

8. (W. de B.-v. Z.) Hoe kan *loods* een scheepvaartberoep zijn èn ‘schuur’ betekenen?

A. Oorspronkelijk twee verschillende woorden. De eerste loods komt van loodsman, hangt samen met Engelse loadsmán, Duits Lotse, hoort thuis in de familie van *leiden*, dus *leidsman*. Het tweede woord komt uit het Frans: *loge*; dit ‘loge’ is afkomstig van een oud frankisch woord dat nog in het Duitse Laube en het Nederlandse *luifel* aanwezig is.

9. (V.V.) Bestaat ‘dusdoende’?

A. Geen bezwaar, misschien wat gekunsteld maar er zullen gevallen zijn waarin het (i.p.v. *zodoende*) op zijn plaats is. Andere woorden waarin dus = zo en die wel in woordenboeken staan, zijn *dusdanig*, *dusgenaamd*, *dusver*.

10. (H.S.-d. L.) Wat denkt u van de volgende zin: ‘Dat is goed,’ zei hij en ging weg.

A. Precies zijn. Niet doen. Omdat ‘dat is goed’ voorop staat, treedt de volgorde *zei hij* op. Als u in het tweede stuk *hij* weglaat, dan moet dat een *hij* zijn dat op dezelfde plaats als het eerste, dus áchter *ging*, zou hebben gestaan; die plaats nu is onmogelijk want ‘dat is goed’ heeft op de volgorde van ‘ging (hij) weg’ geen invloed.

Nog bij jij

Over vroegere toestanden nog een opmerking van A. Cohen in zijn memoires In Opstand (Amsterdam 1967, blz. 134). Het betreft hier het jaar 1898: ‘De rechtershadden het, vóór mijn tijd, veel te lang ál te gemakkelijk gehad met hun, door Themis' vertoon geïmponeerde, geïntimideerde, schichtige en gedweeë cliënten, die zij, gewoonlijk, met jij en jou aanspraken. Grove onbetamelijkheid, waaraan ik, voor zover zij mij betrof, op staande voet een eind had gemaakt, door de heren óók te tutoyeren.’

Examen in Willemstad

In het Curaçaose blad *Amigoe di Curaçao* van 4 juni 1971 signaleerde men het volgende taalexamen. Schrappen onder het motto: welk woord hoort in deze rij niet thuis. Het voorbeeld was: mooi - prachtig - vuil - schoon, waarin vuil niet thuis hoort (aldus de opstellers). De krant geeft de volgende dertien van de twintig rijtjes als opgave voor zijn lezers.

hart - hoofd - longen - maag
 journalist - verslaggever - redacteur - drukkerij
 passagiersschip - tanker - onderzeeër - vrachtboot
 marconist - passagier - stuurman - kapitein
 Hoyer - TeleCuracao - Caribe - Curom
 Indianen - Aruba - tenten - grotten
 keeper - outbal - midvoor - linksbinnen
 metselen - schilderen - rekenen - timmeren
 Pizarro - Columbus - Napoleon - Cortez
 Brazilë - Colombia - Peru - Canada
 België - Nederland - Suriname - Ned. Antillen
 gouverneur - vakbondsleider - gezaghebber - minister-president
 stempelen - sorteren - corresponderen - bestellen

Dit was slechts een deel van het toelatingsexamen voor de..... lagere technische scholen Ned. Antillen 1971.

Keuls

Een verwanter Duitse streektaal dan het Keuls kent het Nederlands niet. Je kunt haast zeggen dat het de verbinding tussen het Duits en onze taal vormt. Een korte blik op dit dialect is voldoende om de overeenkomsten te zien.

Beginnen wij met enige gelijke woorden. Zowel aap en dun, als ook mosterd zijn er in beide te onderzoeken zijn.

Kleine afwijkingen vinden wij bij èt (bij de aangegeven uitspraak betekent è een lange e zoals het Franse woord *crème*) (i.p.v. Ned. aard), alt (i.p.v. Ned. al), bowwe (i.p.v. Ned. boven), doot voor doet, èvens voor even (eens). fas voor vast, fluk voor vlug, jèl v. geel, jewent v. gewend, lewwe v. leven, passeet v. passeert, taat v. taart (b.v. appeltaat). (Aangegeven is de uitspraak der woorden, alhoewel de Keulenaars proberen, hun taal te schrijven. Als er iemand in de schrijfwijze geïnteresseerd is, kan ik het boek 'Kölsche Krätzcher, Gedichtcher un Verzällcher', August Hoursch, Verslag von Hoursch & Bechstedt, 5 Köln 30, Ehrenfeld aanbevelen.)

Wij moeten een beetje meer fantasie in het werk stellen om de verwantschap in de volgende woorden te kunnen vaststellen. Of blijkt ze bij het woord 'tsantping'? In het Duits wordt, zoals we weten, de letter z even als ts gesproken en, omdat het Keuls nog er bij hoort, kunnen wij dit feit hier ook aannemen. Maar klaarblijkelijk is de verandering van '-ahn' tot '-ant'. Het tweede geval is dus ook in het Nederlands

te vinden: tand. De tweede lettergreep -ping komt van het Duitse woord 'Pein', wat daarentegen met Ned. pijn overeenkomt.

En jèn? Dit woord is uit het Nederduitse 'jerne' ontstaan. (De e wordt lang, omdat de r weggevalen is. Vergelijk ook èt, wat uit Erde (= aard) ontstond.) Jèn betekent graag (= D. gerne. Wij zien in het Duits nog een verandering: Nederl./Keuls j = D. g).

Geven drukt de Keulenaar met jewwe uit (weer de verandering j-g), *iets met jet* (D. *etwas*), ervan met derfoen.

Wetenswaardig zijn drie speciale termen: 1) mi (iemand die geen Keulenaar is); 2) blootwoosj (= bloedworst, manier: burgerpot). Dit woord is als testwoord in gebruik: wie het goed uitspreekt wordt graag geaccepteerd; 3) knoetsje (op Keulse manier, enthousiast kussen).

Wij mogen het Keulse dialect nooit zo gewichtig nemen als de Keulenaars zelf. Zoals ik reeds zei, het is maar een dialect.....

A. de Vivi, Keulen

Uitvinden

Naar aanleiding van het artikeltje van Mr. J.L.H. in *Onze Taal* van mei 1971, zou ik gaarne het volgende willen opmerken.

Er zijn nog altijd mensen die denken dat alles wat in Van Dale voorkomt zonder meer goed is. Van onze vroegere eminente leermeester Dr. H.E. Buiskool heb ik echter geleerd dat Van Dale een registrerend of inventariserend woordenboek is, waarin men alle in de Nederlandse taal voorkomende verschijnselen kan vinden, ook die welke ongebruikelijk of niet meer juist zijn (ook een aantal barbarismen). Voor de vraag of een woord of uitdrukking juist of goed Nederlands is, moet men niet Van Dale's woordenboek als beslissende instantie gebruiken. Als men dat in zijn uiterste consequenties wel zou doen, dan zou men tot een zeer aan-

vechtbaar en ongebruikelijk taalgebruik kunnen komen. Wellicht moet in veel gevallen waar Van Dale gesproken wordt van ‘weinig gebruikelijke’ of ‘ongebruikelijk’ gelezen worden ‘onjuist’.

Als men in de eerdergenoemde passage (‘uitvinden waar iemand zich bevindt’) het woord ‘uitvinden’ toelaat, opent men de weg tot het gebruik van allerlei woorden en uitdrukkingen van vreemde oorsprong, waartegen juist de laatste tijd hernieuwd stelling wordt genomen.

C.v.d.W.

Bijbaan-boer

In het juni-julinummer lanceert u als vertaling voor ‘part time’ en ‘full time’ resp. ‘deeltijds’ en ‘voltijds’. Ik vrees dat deze vertalingen evenzeer dode letters blijven als ‘sleepgraver’ voor ‘dragline’, een van de vertalingen die een Wageningse landbouwcommissie voor een groot aantal termen heeft trachten te formuleren. Met sommige woorden is het wél aardig gelukt, bijv. ‘maaidorsen’ voor ‘to combine’; Althans, in de (landbouw)vakpers, want de gewone boeren hoor je niet anders praten dan over ‘combainen’ of ‘combijnen’!

Om op dat part time terug te komen, zelf heb ik het in landbouwbladen wel eens vertaald in ‘bijbaan’; het veel gebezigde ‘part time farmer’ wordt dan ‘bijbaan-boer, het allitereert nog mooi ook!

P. Willemsen, Wageningen

Oplossing

lymfocyt, lydiet, lynx, links, dynastie, fysica, analyse, analist, ferriet, ferritisch, Libië, hyacint, hij meniede, manieën, sibille, pygmeë, timpaan, kariatide, asiel, cilinder, getaxied, semieten, piramide, stilistisch, zefieren, syllabe, gyroscoop, sifon, whisky, cyclostyle, dynamo, lathyrus, peristyle, python, synoniem, tiran, cimbaal, ypsilon, mozaïek, artiëste, satiriek, porfierisch, salicyl, politoer, polyform, polydactylie, poliep, mythe, amathist, hypnose.

N.B. Liever geen vragen hierover aan ons richten, onderwerp u blindelings aan de regels, vraag niet waarom. Wat wilt u doen met een regel als de volgende? Een niet als *y* geschreven vrije *i* in de eindlettergreep van een bastaardwoord (ook als dit deel uitmaakt van een samenstelling of wordt gevolgd door een Nederlands achtervoegsel of een buigingsuitgang) wordt alleen in maandnamen, in woorden op de vreemde uitgang *-isch* (gesproken *-ies*) en in geheel vreemde woorden als *i* geschreven, in alle andere gevallen als *ie*.

Daarom is het *semiet* en *semitisch*; maar *porfier* en *porfierisch* (Van Dale blz. 1560)? Wie Grieks geleerd heeft, is een begenadigd wezen. Hij weet dat de ypsilon in een Grieks woord in het Nederlands een *y* wordt: Grieks *hupnos* in hypnose. Maar niet al te cultureel doen: stilist, stilistisch en niet stylist. En Libië met Libisch blijft een gok naast Lydië en de Scythen. Wie meer dan twintig fouten heeft gemaakt, moet voor straf het stuk over de I, IE en Y in de woordenlijst twintig keer overschrijven.

Slagzin

Uw ingezonden stuk: 'Reclametaal' in O.T. juni/juli 1971, vol met kernachtige waarheden (als... 'Een recent voorbeeld van *ondoordacht* en *onnodig* gebruik van Engelse woorden in Nederlandse reclameteksten enz. ...' en 'Er wordt *in mijn omgeving* nu gedacht aan het *uitschrijven van een prijsvraag* waarbij de beste inzendingen *van goede Nederlandse benamingen* beloond zullen worden enz. enz. ...') krijgt plotseling een wat eigenaardig karakter als men in Uw artikel leest, dat... 'bepaalde *slogans* ondanks een foutief of on-nederlands woordgebruik min of meer een succes zijn geworden.' Ook meent U (blz. 34, 1e kolom van genoemd O.T. nummer) dat... 'de heren tekst- en SLOGAN-schrijvers nog wel een iets vergeten.' Helaas bedoelde U blijkbaar niet dat zij - zoals Uzelf deed - het goede Nederl. woord voor 'slogan' zijn bijster geraakt! U schrijft terecht verder: ... 'Er zijn mensen die zich ergeren aan dit overmatig (en overbodig) gebruik van Engelse termen.' Ik ben een van die mensen en ik zal mij dus voorlopig maar niet bij 'Uw omgeving' aansluiten, tenzij men U aldaar inmiddels uit de droom mocht hebben geholpen als zou 'slogan' een Nederl. woord zijn; Dit namelijk is in feite het woord: *SLAGZIN*.

L.C.A.M. Sleger, Hilversum